

FIERUL MUNCII și AURUL CULTURII

**Cursurile de vară
de la Vălenii de Munte
Ediția 2013**

FIERUL MUNCII ȘI AURUL CULTURII

**Cursurile de vară
de la Vălenii de Munte
Ediția 2013**

**Culegere alcătuită și îngrijită de
Prof. dr. Constantin Manolache**

**Ploiești
Editura Libertas
2014**

Redactor: Constantin Manolache

Coperta: Mihaela Georgescu

Tehnoredactare: Simina Șchiopu

Mihaela Gaftoi

Mihaela Georgescu

Culegere computerizată: Simina Șchiopu

Mihaela Gaftoi

Simona Bădulescu

Nicoleta Berendei

Imprimări audio: George Stoica

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

UNIVERSITATEA „NICOLAE IORGA”, Cursuri de vară; 2013

Fierul muncii și aurul culturii: Cursurile de vară ale Universității „N. Iorga” Vălenii de Munte, ediția 2013 /
culegere alcătuită, pref. și îngrijită de Constantin Manolache. –
Ploiești: Libertas, 2014

ISBN 978-606-8467-16-0

I.Manolache, Constantin (ed.)

008

CONSILIUL JUDEȚEAN PRAHOVA

CENTRUL JUDEȚEAN DE CULTURĂ PRAHOVA

La editarea lucrării, s-a primit un sprijin deosebit din partea Direcției Județene pentru Cultură Prahova, Bibliotecii Județene „Nicolae Iorga”, Centrului Cultural Vălenii de Munte și Colegiului Național „Carmen Silva” Ploiești.

Cuvânt înainte

Cursurile de vară ale Universității Populare de la Vălenii de Munte, ediția 2013, au abordat, în mod deosebit, aspecte semnificative din realitățile românești de acum un secol, subliniindu-le valențele și învățămintele, evidențiind oamenii de seamă care le-au dat viață. Tot astfel s-a procedat și cu o altă temă importantă – cea legată de învățământul românesc din toate timpurile – urmărită constant pe parcursul ultimelor ediții. N-a lipsit din programa cursurilor (și nici nu putea să lipsească) abordarea unor probleme de stringență actualitate ale românilor din țară sau din jurul actualelor ei granițe.

Sigur, nu au fost lăsate de o parte nici alte subiecte, mai îndepărtate sau mai apropiate de vremea noastră, cum ar fi referirile la istoria unor localități și mănăstiri din evul mediu, ori la unele aspecte petrecute în timpul celui de-al II-lea război mondial sau după. Cartea de față adună în paginile ei doar o parte din lucrările prezentate oral sau în scris cu ocazia acestor cursuri. (Pe cele pe care n-am reușit să le cuprindem, ne propunem să le prezentăm în volumul următor). Scopul ei este să continue împlinirea obiectivelor acestor cursuri, între care, netezirea drumului cunoașterii și apropierii românilor de

pretutindeni, pătrunderea în esențele istoriei noastre comune, desprinderea învățămintelor de care avem nevoie pentru a face din existența noastră una durabilă și normală.

Trebuie să învățăm tot timpul și să acționăm tot timpul. „Viața întreagă – spune Iorga – e o largă școală. Oricine, prin faptele sale publice, ca și prin celelalte, e profesor și elev în același timp.” Viața e o mișcare continuă. Ea nu ne așteaptă ca s-o prindem din urmă. Trebuie să alergăm! Și pentru asta, trebuie să ne pregătim, să ne dezvoltăm continuu capacitatea de alergare, să învățăm de la cei buni și să ajungem între cei buni!

Cine nu-și cunoaște istoria e asemeni unui copil care nu-și cunoaște părinții, spune tot Nicolae Iorga. Această cunoaștere e fundamentală. Prin ea ne conectăm la uriașa energie milenară a șirurilor nesfârșite de străbuni. Această energie ne asigură tăria și siguranța răzbirii prin timp, ne asigură înțelepciunea de care avem nevoie în împlinirea acestui demers continuu. De aceea, „orice subiect (din istorie) am trata – ne învață savantul – să-l interpretăm în sensul vremii noastre, să-i stoarcem ceea ce această vreme dorește pentru folosul ei. Să pornim de la societatea contemporană și să revenim la dânsa”.

La 1913, tânărul stat România (creat în 1859 și devenit independent după Războiul din 1877-1878) străbătuse rapid un drum ascendent pe calea dezvoltării, ajungând să fie respectat și apreciat în toată Europa. Această dezvoltare – o adevărată ardere de etape – se explică prin acțiunea conjugată și continuă a mai multor factori, din rândul cărora subliniem doar câțiva. În primul rând, **uriașul potențial energetic, de certă valoare, existent în rândul poporului**, înăbușit atâta vreme de întunecatele stăpâniri imperiale ale timpului. Din acest tezaur valoric, s-au ridicat personalități marcante în prima jumătate a secolului 19, alcătuind o veritabilă **elită a poporului**, formulându-i idealul și luptând cu dăruire totală pentru împlinirea lui. Sub stindardul acestui arzător **ideal național**, s-au adunat tot mai multe forțe ale neamului. S-a extins învățământul public, s-a dezvoltat cultura, s-au inițiat reforme sociale. S-a produs **Revoluția de la 1821, Revoluția de la 1848 și marea izbândă de la 24 ianuarie 1859!** E o reușită extraordinară care s-a putut împlini datorită cuplării a trei factori esențiali: **existența unui ideal național, a unei puternice energii naționale care să-l susțină și a unei elite dăruită acestui ideal**, capabilă să conjuge toate energiile maselor pentru împlinirea lui.

(Se pune întrebarea: Avem astăzi un ideal național și un popor capabil să-l împlinească? Răspunsul e fără dubii: avem!

Ce ne lipsește? Elita! Elita care să reprezinte acest popor și idealul acestui popor. Elita capabilă, moral și valoric, să fie purtătoarea idealului național și să conducă la atingerea lui.)

După 1859, în vremea Domniei lui Cuza și după această strălucită perioadă, flacăra idealului național a continuat să ardă cu intensitate și să unească forțele societății.

În vremea lui Cuza și după aceea, țara avea în fruntea ei **personalități de mare valoare**, la nivelul celor mai strălucite din Occidentul european. Așa s-a putut obține independența de stat, așa s-a realizat dezvoltarea generală a țării, a industriei și tehnicii, în special. Învățământul și cultura au cunoscut o dezvoltare, ascendentă și valorică, admirabilă. Marile genii acum au apărut: în literatură, muzică, pictură, medicină, tehnică etc. În domeniul invenției aeronautice, de exemplu, apar, aproape deodată, trei inventatori care se impun pe plan mondial: Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henri Coandă. Personalitățile lor sunt evocate în această carte. Ele ilustrează din plin superioritatea organizării statale a României din acel

timp, abordarea, la nivel național, a unor principii, morale și valorice, propice pentru bunul mers al unei țări.

În 1908, la inaugurarea Tipografiei „Neamul Românesc” din Vălenii de Munte, Nicolae Iorga prindea, în două sintagme geniale, esența succesului românesc al aceluși timp: *fierul muncii* și *aurul culturii*. *Munca* și *cultura*, dezvoltate și îngemănate permanent, reprezintă cei doi piloni de bază care susțin temelia unui stat puternic și înfloritor (Firește, cu condiția ca ei, cei doi piloni, să existe și în construcția personalităților care compun, de sus – mai ales de sus – și până jos, administrația aceluși stat).

Fierul muncii și aurul culturii, așa ne-am intitulat și noi această carte, pentru că în paginile ei veți întâlni vibrațiile acestor două energii, îngemănate în personalități de seamă și în fapte de seamă.

Urmarea exemplului lor ne va lumina și schimba viața, viața noastră și a celor din jurul nostru, viața lumii din care facem parte.

C. Manolache

FESTIVITATEA DE DESCHIDERE A CURSURILOR

Duminică, 18 august 2013

Ne aflăm în preajma clădirii Centrului Cultural și Universității Populare „Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte, printre sutele de persoane venite de pretutindeni la deschiderea cursurilor de vară din acest an. Cei mai mulți sunt oameni care lucrează în instituții de învățământ, cultură și cult, în cercetare științifică, în presă. Sunt, de asemenea, studenți și elevi din clasele mari de liceu.

Între cei prezenți, se remarcă numărul mare al celor de dincolo de Prut și chiar de dincolo de Nistru, precum și al celor din Banatul sârbesc și din Sudul Dunării (Belgrad, Sofia, Novi Sad, Pancevo, Negotin, Vârșeț, Golobăț, Satu Nou etc.) Lor li se alătură și reprezentanții românilor din Cernăuți (Ucraina), Heidelberg (Germania), Ghiula (Ungaria).

Mulțimea celor prezenți umple, cu freamătul ei îmbietor, curtea, parcul și spațiul stradal generos din fața clădirii unde vor fi ținute cursurile, alcătuind, împreună, o veritabilă Piață a Universității Populare. Aici, vară de vară, întâlnim freamătul stârnit de întâlnirile românilor de pretutindeni. Și faptul acesta nu se întâmplă de azi, de ieri. Și nici de doar câteva decenii, ci de mai bine de o sută de ani.

La 1912, exact în acest spațiu, s-a ridicat prima clădire a Universității Populare, proiectată și construită de unul din cei mai buni arhitecți români ai timpului, profesorul universitar Toma Socolescu, sub entuziasta și atenta supraveghere a celui ce-i hotărâse nașterea, savantul Nicolae Iorga.

Spre bucuria noastră și chiar spre surprinderea multora dintre noi, clădirea există: mărginește latura nord-vestică a acestei piețe, la câteva zeci de metri de noi.

Mii de cursanți i-au trecut pragul câteva decenii la rând. Sute de personalități ilustre, din România și din Europa, au venit aici, au asistat la cursuri, au ținut prelegeri, au lansat cărți și idei, au legat prietenii. Numai simpla nominalizare a acestora ar constitui un titlu de mândrie pentru oricare din marile orașe culturale ale lumii, pentru oricare om înzestrat cu simțul valorii istorice și cu bunul simț necesar promovării acestor valori.

Această bijuterie a istoriei locale și naționale își duce, acum, existența sub acoperirea unor exponate despre prun, prune, țuică de Vălenii de Munte și alte produse ale naturii și omului din Valea Superioară a Teleajenului, produse valoroase, fără nici o îndoială, dar care nu au nimic comun cu acest spațiu încărcat de o altă glorie, nebănuit mai mare – aceea a unei măreții cultural-științifice de înaltă și largă cuprindere pentru destinul poporului român.

Această bijuterie a istoriei visează, în colțul ei de umbră și de uitare, la venirea acelei Inteligențe din straturile profunde ale neamului care să-i redea identitatea reală și strălucirea cuvenită, pentru a o arăta lumii în toată splendoarea ei, sub singurul nume care i se potrivește și o poate legitima: Muzeul Universității Populare „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte.

Împărtășind această idee printre mulți dintre cei veniți la deschiderea actualei ediții a cursurilor, aceștia s-au arătat entuziasmați și dornici să contribuie la împlinirea acestui proiect, alături de Primăria locală și Consiliul Județean Prahova care au dovedit cu prisosință o promptă deschidere către valorile istoriei și culturii naționale, protejându-le și promovându-le exemplar în circuitul lumii.

Construită pe spații largi, multifuncționale, distribuite la nivel de parter și etaj, clădirea Centrului Cultural și Universității Populare ne îmbie să-i trecem pragul, să-i admirăm desfășurările interioare, numeroasele expoziții și standuri de carte ce-i sporesc atractivitatea.

În centrul acestor armonii arhitecturale, patronează o sală impunătoare, în formă de amfiteatru, cu scenă, culise și balcon, înzestrată cu toate cele necesare unui spațiu cultural modern.

Este locul principal în care se desfășoară cursurile Universității Populare de la Vălenii de Munte. În mod firesc, deschiderea oficială a celor din acest an are loc tot în acest spațiu, deja înviorat de prezența a peste trei sute de persoane. Momentul este anunțat de prof. **Constantin Viorel Stere**, directorul Direcției Județene de Cultură Prahova, principalul artizan al actualei ediții a cursurilor de vară.

După intonarea Imnului de Stat al României, primul cuvânt este oferit lui **Florin Constantin**, primarul orașului Vălenii de Munte. Primit cu aplauze, Domnia Sa urează tuturor un călduros bun sosit la această tradițională și prestigioasă manifestare culturală, deschisă de marele savant patriot, Nicolae Iorga, în 1908, românilor de pe cuprinsul vechii Dacii, români care au purtat și poartă aprinsă în suflet și în faptă făclia patriotismului, unității și demnității naționale.

Vorbitorul subliniază semnificația unui fapt petrecut în vara anului 1913. Deși cursurile de vară de la Vălenii de Munte fuseseră pregătite, în acea vară nu s-au mai ținut. Nu s-au mai ținut, pentru că mentorul lor, savantul Nicolae Iorga a apreciat că țara, la acel moment, are mai multă nevoie de el, de fapta lui în războiul din Balcani în care se angajase. Ca urmare, se înrolează voluntar și participă la toate misiunile ce i-au fost încredințate.

„Cu acest exemplu în sufleteșor în minte, alături de Consiliul Județean și de instituțiile județene de cultură, am trecut îndată la fapte, pentru ca astăzi să vă primim cum se cuvine și să ne bucurăm că suntem împreună și acționăm împreună spre mai binele nostru și al tuturor celor ce poartă în suflet lumina divină. Împreună, începând de astăzi, vom da conținutul cuvenit ediției din acest an a cursurilor de vară, așezând-o în patrimoniul spiritual al orașului nostru. Și tot împreună, chiar în această zi festivă, vom dezveli un monument închinat savantului agronom, profesor universitar și academician, Gheorghe Ionescu – Șișești, legat de Vălenii de Munte prin locuire, prietenii, participare la cursurile de vară ale savantului Iorga, precum și la alte importante activități.” (Citat din discurs).

Următoarea alocuțiune aparține doamnei **Rodica Paraschiv**, subprefectul Județului Prahova. Domnia Sa are cuvinte de admirație pentru consecvența cu care prahovenii își continuă tradițiile culturale și își promovează valorile în lume. **Un popor nu poate înainta pe calea progresului fără educație, învățământ, cultură și creativitate. Toate se obțin prin muncă. Și tot prin muncă, din aceste acumulări de lumină, se naște mai binele și mai frumosul.** Cultura minții trebuie să fie una continuă, făcută pe spații cât mai cuprinzătoare. De acest factor depinde bunăstarea și durabilitatea oricărei comunități moderne. Nicolae Iorga și-a dăruit cu pasiune uluitoarea lui înzestrare intelectuală și putere de muncă împlinirii acestui deziderat.

Prahova l-a atras din vremea studenției și a numirii sale ca profesor la Liceul „Sfinții Petru și Pavel” din Ploiești. L-au atras locurile, l-au atras oamenii. Așa, a devenit de-al locului și de-al oamenilor, timp de decenii, până în ultima clipă a existenței sale. Din orașul Văleni, a făcut un templu al muncii

și al culturii, un reper spiritual pentru românii de pretutindeni și pentru prietenii lor de pretutindeni.

Nicolae Iorga rămâne un model; un model captivant prin măreția și valoarea lui. Orice spațiu cultural construit în preajma savantului devine o oază de înțelepciune, în care răsar și cresc lumini.

Al treilea cuvânt în deschiderea cursurilor îi aparține academicianului **Dan Berindei**, vicepreședinte al Academiei Române.

Domnia sa mărturisește că a fost dintotdeauna onorat să participe la Cursurile Universității Populare de la Vălenii de Munte. A făcut acest lucru cu deosebită plăcere (și, adăugăm noi, a fost întâmpinat, de organizatori și de cursanți, cu aleasă prețuire și dragoste).

Vorbitorul îl consideră pe Nicolae Iorga un veritabil om al cetății, un om de știință dăruit cetății. El a trăit în mijlocul cetății și pentru cetate. În uimitoarea și imensa lui activitate științifică, a știut să găsească răgazul necesar și pentru contacte nemijlocite cu cei din cetate, cu tot neamul românesc de pretutindeni, cu toată lumea europeană și de peste ocean.

Cursurile de la Vălenii de Munte au fost făcute cu scopul ca românii, despărțiți de granițe impuse cu forța, să se cunoască mai bine și să reînvețe să fie împreună.

După Primul Război Mondial, când unirea se împlinise, scopul cursurilor a fost conviețuirea bună, firească între cetățenii țării, indiferent de naționalitate sau religie. A chemat la cursuri și reprezentanți ai minorităților naționale din țară, antrenându-i într-un dialog al prieteniei, sincer și continuu. A relevat pentru toată țara, cu deosebire pentru clasa politică, însemnătatea uriașă a culturii în bunul mers al comunității.

Prin multiplele rosturi culturale pe care le-a împlinit în vremea lui Iorga, dar și prin rosturile de astăzi, mai ales prin

continuarea acestor cursuri, Vălenii de Munte merită să facă parte din categoria orașelor culturale românești.

Academia Română, prin membrii ei, a fost și rămâne o prezență activă la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte, – instituție culturală care se adresează națiunii române de pretutindeni, dar și umanității în întregul ei.

În încheierea discursului său, **dl. acad. Dan Berindei aduce elogii Consiliului Județean Prahova, în mod deosebit președintelui său, Mircea Cosma, pentru susținerea și promovarea culturii naționale la cote valorice înalte, pe tot cuprinsul spațiului etnic românesc și chiar dincolo de el.**

Acest fapt, atât de important pentru unitatea și durabilitatea unei națiuni, este cu atât mai meritoriu cu cât el se petrece, cităm, „într-o lume care-și cam întoarce fața de la cultura identitară. **Ceea ce fac dâșii, președintele și colaboratorii culturali ai domniei sale, este un fapt minunat și îi felicit din toată inima, în numele Academiei Române și al meu personal**”.

Ultimele luări de cuvânt aparțin poezilor Valeriu Matei și Vasile Tărățeanu, membri de onoare ai Academiei Române, reprezentanți ai românilor din Basarabia și, respectiv, din Bucovina de Nord.

Valeriu Matei informează auditoriul că participă la această ediție cu un număr de aproape 100 de intelectuali de peste Prut. Dintre aceștia, numește mai întâi pe acad. Mihai Cimpoi, unul dintre cei mai mari critici contemporani români. Domnia Sa a adus, pentru a fi lansată la aceste cursuri, o lucrare deosebită, la realizarea căreia gândea chiar marele George Călinescu. Este vorba de ***Enciclopedia Mihai Eminescu***. În continuare, sunt nominalizați: Gh. Șalaru – ministrul ecologiei, Eufrosina Crețu – președinta Raionului Leova și Ion Plămădeală – vicepreședintele aceluiași raion,

Eugeniu Buraga – primarul orașului Leova, Ion Guțu – primarul comunei Cazangic, Silvia Țurcanu – primărița comunei Chișcăreni, Constantin Cojocari – primarul de la Edineț, Marcel Snegur – primarul de la Parcova, Gh. Răileanu – primarul de la Cimișlia, Constantin Ungureanu și Diana Ețco – de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe de la Chișinău, Lilia Vasile – de la Colegiul Pedagogic „Mihai Eminescu” din Soraca. Este remarcabilă prezența unui grup masiv de profesori de la liceele și gimnaziile din Transnistria, care, de peste douăzeci de ani, apără cu eroism păstrarea și promovarea limbii române, a alfabetului latin, istoriei și culturii românești, în fața actelor iresponsabile întreținute de ocupantul rus.

Pentru prima oară participă la Universitatea Populară de la Văleni un număr important de luptători din Războiul Transnistrean (1992).

Valeriu Matei își exprimă bucuria că Ziua Limbii Române, – 31 august, inițiată de românii basarabeni, va fi sărbătorită, începând din acest an, pe tot cuprinsul spațiului etnic românesc.

Cu toate greutățile întâmpinate după desprinderea din componența imperiului sovietic, Moldova de peste Prut a făcut pași importanți pe drumul libertății și civilizației, bucurându-se, în acest demers, și de sprijinul românilor din dreapta Prutului. Dintre multele realizări făcute împreună, vorbitorul pomenește de înființarea Universității de la Cahul, absolut necesară aceluși areal, înființare care nu ar fi fost posibilă fără sprijinul esențial al Ministerului Învățământului din România, al ministrului de atunci, prof. univ. Andrei Marga, prezent la manifestarea de astăzi. (Moment îndelung aplaudat de întreaga asistență).

În calitatea sa de director al Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău – dobândită de curând – Valeriu Matei a demarat o serie de proiecte culturale de anvergură, menite să promoveze marile personalități ale spiritualității și istoriei românești.

Era firesc să înceapă cu marele Eminescu, promovat intens, pe multiple canale. Cu o mare expoziție, în aer liber, dedicată poetului național, a inaugurat acest gen de manifestări în Parcul Central „Ștefan cel Mare și Sfânt” din Chișinău, în punctul numit „La Rond”. Dintre expozițiile mari deja intrate în lucru, directorul Institutului Cultural Român din Chișinău nominalizează „Odă limbii române” (Alexei Mateevici), „Generația poetică a anilor '60”, „Dimitrie Cantemir”, „Spătarul Miclescu”.

Toate aceste expoziții vor fi aduse și în Prahova, ne asigură Valeriu Matei în finalul discursului său, cu deosebire, la Cursurile de Vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”. Începutul deja a fost făcut. Expoziția „Mihai Eminescu”, montată în curtea Școlii de Misionare Morale și Naționale, face, de acum, parte din programul acestei ediții a cursurilor de vară de la Vălenii de Munte.

Vasile Tărățeanu adresează sincere felicitări organizatorilor acestei tradiționale manifestări pe care o apreciază în mod deosebit pentru rolul pe care-l îndeplinește în consolidarea voinței românilor aflați sub ocupație străină de a rămâne ceea ce sunt prin naștere și prin șirul nesfârșit de străbuni. „E un drept sacru, lăsat de Cel Divin, continuă poetul, de a ne păstra în neamul din care facem parte, în graiul, cultura, obiceiurile și istoria lui. Acest străbun spațiu românesc, Bucovina lui Ștefan cel Mare și Sfânt, vandalizat de sălbăciea rusească prin rușinosul Pact Ribentropp-Molotov, este lăsat și acum de mai marii lumii la cheremul cazacilor barbari, aduși de Stalin, călări pe tancuri în 1940”.

Vorbitorul reînvie, pentru câteva momente, drama miilor de familii românești din Bucovina aceluși timp, trecute prin foc și sabie, aruncate în beciurile închisorii, ori în hăurile Siberiei. Și toate acestea, cu un singur scop, mai barbar decât al barbarilor din evul mediu: dispariția lor în chinuri îndelungate și aducerea altora, de pe pustii locuri, în pământul și în casa lor strămoșească. Așa s-a întâmplat cu familia țărăncii Anița Nandriș, din satul Mahala, de lângă Cernăuți. Douăzeci de ani a pățimit în Siberia, împreună cu copiii ei, după ce soțul îi murise într-o altă parte a acestei imense sălbăticiii. Anița a rezistat și a reușit să scape. Avea înțelepciune cu carul. Știa ce trebuie să facă. Și a făcut. A povestit, în paginile unui jurnal, toate cele prin care a fost nevoită să treacă. Din relatările ei, se desprinde chipul hidos al imperialismului rus, camuflat în salopetă muncitorească, brodată, strălucitor, cu fir roșu. Jurnalul ei, o capodoperă de grai popular, rămâne un document acuzator de mare forță. Poetul își exprimă dorința ca acest jurnal să fie tipărit cât mai curând. Are convingerea că acest act de cultură se va petrece tot în Prahova. „Am motive să cred asta – spune vorbitorul –, pentru că tot **unui prahovean i-a fost dat să-i ridice acestei eroine din Bucovina un bust în bronz, chiar la ea acasă, în satul Mahala, de lângă Cernăuți. Acest prahovean nu este nimeni altul decât inginerul Mircea Cosma, la ale cărui fapte de patriotism ader din toată inima, așa cum fac toți prietenii mei prahoveni, care, de multă vreme, i s-au alăturat prin faptă și i se alătură în continuare.**

Iubesc oamenii capabili să se ridice deasupra interesului individual și să se dedice, cu inteligență și pasiune, interesului național. Prezența lor mă entuziasmează și-mi sporește încrederea în ziua de mâine a neamului românesc. Cu siguranță că aici se află motivul venirii mele, atât de des, în Prahova.

Prahovenii sunt cei mai deschiși români, din câți cunosc eu, în relațiile cu românii din afara granițelor. A știut Iorga de

ce și-a făcut aici așezare durabilă. Un Nichita Stănescu nu-și putea dobândi genialitatea și bonomia decât plămădindu-și nașterea în acest pământ. Sunt convins că tot prahovenii vor fi aceia care ne vor ajuta să reparăm Casa lui Aron Pumnul din Cernăuți și să amenajăm în ea Muzeul **Mihai Eminescu**.

În final, îmi exprim dorința ca, la aceste cursuri, să participe un număr mult mai mare de bucovineni, așa cum se întâmpla, pe vremea lui Iorga, în anii de până la Primul Război Mondial. În acest fel, vom grăbi, cu siguranță, venirea noului 1918, pe care îl visăm tot timpul.

Dumnezeu e Mare, e Drept și Bun! Așa să fie!”

C. Manolache

Notă despre ceea ce urmează

În cărțile dedicate edițiilor precedente ale Cursurilor de vară de la Vălenii de Munte (2001-2012), materialele au fost prezentate în ordinea susținerii lor în fața studenților, pe parcursul celor 5-6 zile de program.

În această carte, lucrările au fost ordonate în funcție de perioada de timp la care se referă, apreciind că, în acest fel, venim în sprijinul orientării mai rapide a cititorului.

Structurată după acest criteriu, cartea prezintă următoarea alcătuire:

I. Evul mediu (Monedele bizantine și spațiul carpato-danubiano-pontic; Baba Novac; Mănăstirea Ețcani; Mănăstirea Hurezi)

II. Secolul XIX – Chipuri de slujitori ai învățământului public din Prahova (Ion Gherasim Gorjanu, Zaharia Antinescu, Basile Drăgoșescu, Mihail Georgescu, David Almășanu)

III. În preajma Primului Război Mondial (Basarabia, în preajma Războaielor Balcanice; Al II-lea Război Balcanic; România, de la Războaiele Balcanice la Marea Unire;)

IV. Chipuri desprinse din strălucirile aceluia timp (Titu Maiorescu, Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henri Coandă, Virgil Bărbat)

V. De la Al II-lea Război Mondial încoace (Diplomația, prezență activă în istoria românilor; Contraamiralul Horia Macellariu; Românii și ungurii; Românii din Serbia 1940-1944; Savantul lingvist Radu Flora; Literatura

română din Voivodina; Satu Nou din Banatul Sârbesc; Societatea de limba română din Voivodina; Învățământul în limba română în Serbia; Românii din județele Covasna, Harghita și Mureș; Incursiuni în patrimoniul imobiliar sătesc și urban din Prahova)

O parte din aceste lucrări au fost redactate pe baza imprimărilor audio. Cele mai multe ne-au fost comunicate în scris, în timpul cursurilor sau ulterior, fapt ce a condus, în mod firesc, la o tratare mai amănunțită a temei respective, spre beneficiul cititorilor.

Dorim cititorului o navigare de folos și plăcută prin universul acestei cărți.

I. EVUL MEDIU

Monedele bizantine și spațiul carpato-danubiano-pontic

Numeroasele monede bizantine, descoperite izolat sau în tezaure pe teritoriul țării noastre, reprezintă o realitate cunoscută și studiată de numismați și arheologi. Moneda constituie unul dintre cele mai importante și complexe izvoare de cercetare a istoriei. Cu ajutorul monedei, se pot stabili datele unor evenimente politice, ale unor războaie, invazii, schimbări de domnii, indicii despre economia perioadei în care a fost bătută, despre circulația mărfurilor, despre drumurile comerciale, despre legăturile dintre diferite zone geografice și dintre diverse popoare. În epoca în care a fost emisă, moneda reprezenta într-un fel și ceea ce am numi azi „mass media”; cea bizantină reflecta propaganda politică și religioasă a Imperiului, ea având o circulație în toate mediile sociale și în toate provinciile.

Tezaurele descoperite dovedesc o prezență aproape neîntreruptă a monedei romano-bizantină pe teritoriul țării noastre, atestă legăturile economice importante dintre Imperiul Bizantin și populația daco-romană din spațiul carpato-danubiano-pontic, într-un răstimp de peste un mileniu. Prezența acestor monede pe tot teritoriul țării este o dovadă elocventă a continuității în Dacia a populației daco-romane care, așa cum arată O. Iliescu, „spre deosebire de popoarele migratoare, era mult mai familiarizată cu acest gen de instrument de schimb și de măsură a valorii”. Dar nu numai atât; aceste monede, mai ales tezaurele monetare, atestă, pe lângă prezența unei populații stabile, și existența sau cristalizarea unor comunități, chiar formațiuni politice timpurii, capabile să posede bogății și acumulări monetare.

Este evident că numai o populație stabilă și organizată, având reprezentanți marcanți, de fapt conducători, putea să acumuleze o anumită cantitate de monede care să fie tezaurizată.

*
* *

Dintre monedele bizantine, cele mai accesibile și de altfel cele mai numeroase sunt cele din bronz.

Imperiul Bizantin propriu-zis, stat creștin, a existat între anii 330-1453. În domeniul numismaticii, majoritatea cercetătorilor pornesc de la Anastasius (491-518) care – în urma unei reforme monetare – a schimbat evident stilul monedei de bronz. Aria de răspândire a operelor de artă bizantină (numismatica fiind o componentă a ei) este foarte largă, ea cuprinzând, în afara Imperiului Bizantin, și alte zone, în principal Italia, țările balcanice, Rusia, țările din Caucaz. Se consideră că arta bizantină este rezultatul unor sinteze produse în decursul secolelor, al unor fenomene de întrepătrundere a diferitelor influențe, încheiate într-un stil propriu, care a contopit realismul Romei cu senzualitatea elenistică și cu tendințele expresioniste ale Orientului, toate acestea fiind catalizate de spiritualitatea creștină.

Dintre zonele fostului Imperiu Roman, doar Bizanțul a fost parțial cruțat de năvălirile populațiilor migratoare. De fapt, bizantinii se numeau romani, dar, genetic, erau un amestec de populații. Tradiția romană este ușor de recunoscut în artă, în concepția ansamblurilor urbanistice, în rigoarea compoziției, în tehnica savantă a construcțiilor. În privința aspectului monedelor din perioada de început a Bizanțului, influența romană este evidentă, trăsăturile stilistice fiind foarte asemănătoare cu cele romane din ultima epocă a imperiului. Legenda este scrisă în limba latină, forma, mărimea, împărțirea

câmpului monedei fiind preluate ca atare de la romani. N. Iorga amintește că o frumoasă monedă îl reprezintă pe Anastasius în chip de ostaș, purtând un splendid coif și având pieptul acoperit cu platoșa lui Traian. Tradiția monetară romană continuă până târziu, elocvent în acest sens fiind faptul că pe piesa (unică) a împăratului Alexandru (912-913) din secolul al X-lea, semnalată tot de Iorga, formula greacă apare cu litere latine.

Tradiția elenistică a pătruns în arta bizantină ca rezultat al studiilor privind cultura și arta greacă, care mai exercitau încă o atracție deosebită. Preferința pentru eleganță și rafinament, pentru aspectul efeminat al figurii umane, pentru ideal și echilibru este tot o moștenire a artei elenistice. Elenizarea artei s-a produs și prin intermediul limbii, greaca fiind vorbită de o bună parte a populației capitalei și a lumii rurale din jur. Un element important care s-a repercutat și asupra artei l-a constituit introducerea limbii grecești ca limbă oficială a Imperiului Bizantin, în timpul lui Heraclius, consecință a unui lung proces de grecizare în acea zonă, unde persista tradiția elenistică. Pe monede, această influență este sesizabilă încă din vremea lui Constantin cel Mare, când efigiile aveau un aspect efeminat, însă idealizarea figurii împăratului nu se mai realizează în sensul clasic, grecesc, ci într-unul nou, religios, influențat de creștinism.

În formarea artei bizantine, un rol important a revenit artei populare a Orientului creștin, remarcabilă prin extraordinara sa bogăție și varietate. Aceasta a contribuit la reînnoirea limbajului artistic al clasicismului antic, ca expresie a unui conținut nou. Între arta populară a Orientului creștin și cea bizantină au existat relații de influențare reciprocă. Am putea interpreta minuțiozitatea și finețea execuției unor monede ca o consecință a influenței exercitate de arta populară orientală. Reforma monetară din vremea lui Anastasius, prin care moneda de bronz a căpătat dimensiuni mult mai mari, a

fost realizată nu numai din considerente economice, dar și din necesitatea de a i se conferi monedei o accesibilitate mai mare în schimburile comerciale cu diferite populații.

Aceste influențe multiple în arta bizantină au fost catalizate și de religie. Artă bizantină avea rolul de a exalta măreția supranaturală a împăratului, de a crea cadrul somptuos în care se desfășurau ceremoniile religioase. Artă bizantină a devenit un puternic instrument de preamărire a suveranului, considerat a fi de natură divină. Împăratul se situează în centrul tuturor imaginilor, mozaicurilor, sculpturilor, monedelor, purtând costum de ceremonie, tronând sau stând în picioare, purtând însemnele puterii într-o atitudine simbolică, impusă de ritual. Împăratul era socotit demnitarul suprem, destinat să conducă poporul în spiritul religiei creștine (începând cu domnia lui Iustinian, pe aversul monedelor, împăratul ține, în mâna dreaptă, globul cruciger, această figurare având tocmai sensul amintit, de reprezentant al divinității).

În realizarea unor scene sau chipuri ale împăraților, deși imaginea avea un caracter voit transcendent, ea nu a fost niciodată ruptă complet de figura umană, nu a devenit total abstractă. Aceasta a rămas în centrul iconografiei bizantine, dar raportul ei cu realitatea a fost mult modificat. Chipul bizantin apare ca o imagine umană purificată de materialitate. Tocmai în această materialitate a imaginii umane rezidă diferența dintre artă bizantină și cea orientală, în care dominau ornamentul și geometrizarea, chipul uman fiind absent.

În redarea esențelor unei lumi imaginare sau a unor scene legate de divinitate, artiștii erau îngrădiți în posibilitățile lor de exprimare, fiind constrânși să lucreze după norme prestabilite, să se exprime clar și precis, să redea scene religioase pentru influențarea psihică și ideologică a credincioșilor. În pictură, subiectele erau impuse în cele mai mici amănunte, deseori folosindu-se modelele. Cu atât mai mult era îngrădită posibilitatea de inovare în cazul monedelor.

Modelul ștanțelor era difuzat din capitală spre toate monetăriile, monedele emise în întreg Imperiul Bizantin având cam același aspect. Unele mici abateri de la standard țineau mai mult de procesul tehnologic – mai mult sau mai puțin atent urmărit – decât de desenul monedei.

*

* *

Pe lângă scopul economic propriu-zis, monedele serveau și la influențarea ideologică a populației. Înflorirea economică a Imperiului i-a permis acestuia să emită moneda de aur. Aceasta avea ca scop și impresionarea popoarelor vecine prin strălucirea metalului pe care era imprimat chipul împăratului, relevând puterea și măreția lui extraordinară. Imperiul Bizantin, la începuturile sale, a fost singurul stat organizat din bazinul mediteranean, care a bătut monedă de aur. Până către sfârșitul Imperiului, moneda bizantină a fost cel mai des folosită pe piețele internaționale, servind ulterior și ca model pentru monedele statelor din zonă.

Tezaurele de monede bizantine, descoperite pe tot cuprinsul spațiului nord-Dunărean, reprezintă dovezi certe despre relațiile puternice și continue ale populației dacoromane din acest spațiu cu Imperiul Roman de Răsărit pe întreaga lui perioadă existențială.

Ion Donoiu

Baba Novac

Baba Novac (la Sârbi, Starina Novak)  e nascut jude u m ieu, **Majdanpek** (Ma danpec),  n sat care l-a chemat **Pore a** (Pore a, pi l'imba nuastr ). Ast dz ala loc sa ch am  **Donji Milanovac**, la malu Dun ri,  n  erdap (Por ile de fier). **Pore **  l gas m  n a a nume m i  nt n  ntr-un document care l-a f cut cneaz Lazar (cred c  Rom nii  nva a    iu care  e cneaz Lazar: a perit, 1389,  n lupt  mare cu Tur i, la Kosovo polje, [C mpu m erl'i]). Documento-la are datum 1 avgust 1378. l'egat  e  i z ditu lu manast ria  drela (Jdrel , dar numit   i Gornjak, Gorn c).

 n documento-la scrie c  c naz Laz r d  direpta e la m nast rie pi un loc la Dun rie cu p e c mult! Boga  ia alu luoco-la  e cunoscut   nga  in mezolit, c  a la fapt ajutat m i mult, la-n seputu lu holo en, s  sa na ce, s  sa fac  cultura lu Lepenski Vir  i alu Vlasa .

S  scrie c   e Baba Novac nascut pi l nga **1530**. f nca c nd l-a omor t avut, cum ghindesc u i, aproape la 70 de an! (Da   im c   e fript pi frigare  n Cluj, 1601.)

C t  o   iu, p n  acuma n ma,  n S rbi e, n-a scris c  Novac po ce-f  **a fuost Rum n**; vedem c   n vacol XIV, Pore a a fuost supt S rb !   im,  in al e izvoar , c  a cadzut supt Tur , 1524.   iin a s rbi sc ,  in a a fapt, impl ite, sco ce ide   c  Novac n-a putut s  fi e alta n mic de c t S rb !  i par a-lalalt ,  o, lucr nd la istori a sa ilor anoa tre, ai a-n R u Pore i, am registrat legende care origina lu m i batr ne famel'i   in Rudna Glava sa l'ag  cu  impu c nd Baba Novac **a fuost c n r,  i a furat ca i la Tur ,  i Tur i a dat fuoc la sato-la care l-a chemat Banja (Ba a)**  i care a fuost apruape

di orașu **Poreša**. Lumă, purtată di vr-un Janko (Ianco) Buljubaša (Bul'ubaša) a fužit, a traiit multă vriame în zbăg în munțâl'i măidanuluî (în loc care l-a chemat Ostra Glava = Cap Ascuțât), și đ-acolo s-a do mutat, la urmă, în Rudna Glava (Rnaglaoa). Jumatace din aăia uamiñ s-a tras la Ostru, care a fuost în mijlocu Dunări. Aăia, mistacaț cu Sârbi care a fužit din Poreč, a trait acolo pănăn în vriamă lu Miloș Obrenović (1832), când s-a prontors la malu Dunări, unde l'a dat loc Miloș, și pintrușe l'-ajutat și cu bañ, lumă ăa dat nume la orașol nou pi numil'i lu fișoru lu Miloș, care l-a chemat Milan. Datunsa **Poreša s-a chemat Milanovac**. (Fânca sa măi bućedzat un oraș în Sârbiie Milanovac, 1859. S-a rașât pi asta-l nostru să-l probućadză „Donji”, dar pi aăla, alalat, „Gornji”).

Muma mă, Rnaglaviană, ăe din aăa fâmel'ie alu Ĭancu Bul'ubaša, da ăa niścând na-udzât pi parinți ăi, or că pi fiiecare din famel'ia ăi (da ăastă pista șindzăș di căș) să puvestască că stramoși lor a fost din babaluc Sârbă. Io a fi luvat asta fapt, l'egat di Baba Novac, ușor, cum trebe să sa ăa fapturl'i cafe sunt pastrăce în legende, numa am avut un contact cu un mare uom, ăntal'es și ănvațat (avut gaćit facultetu în nainca lu razboiol cu Namți, Germani)

Omo-la ăe nascut în Poreč. Iel audzât, di la Porešani ai batrân, care ănga a traiit la ostru, povasta care sa ogođașce cu povasta še am audzăto ăo în Rudna Glava. Da șcim tuoț ci legende sunt buñe când gasâm în ăal'e un bob adăvărat, da aăsa, vedem, pot si sa gasăască doa boabe ăntrež!

Di še scriu asta? Scriu că gindesc că ar fi bun voi, or vr-un alt Român đe pi Forum, să scrie vorbil'i, textul, lu cāncėcu lu Fenix și să-l pună aăsa, da pĕurmă, dacă va puća, să đispartă numai muzica (audio) fara video, đin cāncėcu-lu Fenix, s-o pună în mp3 ăar aăsa, la Forum. M-ăar fi drag s-ăl dau la Radio Majdanpek s-ăl audă poporu nostru, aăsa, în zona unde ăe nascut Novac, Baba Novac/ Še siare Dunăria-n șumag, cum ș-acum cāntă lăutară noștri ai batrân.

Ceata lui Baba Novak

*Armia Măriei sale,
Constantinopol
La furat și la monopol
Urcă în zare din hotar
Mahomeții vin la daruri
Mare turbanul
Le sclipesc ochii ca banul
Lacomii, fără de habar.*

*„Sfânt război”, urlă profetul,
Taie creștinul!
Cruce-ți fă, află-ți destinul,
Printre păduri de neumblat
Maica Domnului Precistă,
Doamne Isuse
Din apus un nor se iscă
Ceata lui Baba Novak.*

*Zboară murgii cai,
Sub ai morții crai,
Despuind de spini
Frații lor creștini
Fug turcii pierzând botforii
Moartea-i strânge-n sac
Șapte-s cei ce îi aleargă
și Baba Novak.*

*Șapte, ca în Tabernacol,
Șaptele sfințitul,
Fiii lui sapă mormântul,
Turbanului cu smarald,
Caii cad, roșu-i pământul,*

*Nu glas și nu e dinte
Și nici ochi să stea fierbinte,
Sub faldul nopții întunecat.*

*Zboară murgii cai
Sub ai morții crai
Despuind de spini
Frații lor creștini
Fug turcii pierzând botforii
Moartea-i strânge-n sac
Șapte-s cei ce îi aleargă
Și Baba Novak.
Fug turcii pierzând botforii
Moartea-i strânge-n sac
Șapte-s cei ce îi aleargă
Și Baba Novak.*

Păun Durlic

În zilele apogeului său, temutul Imperiu Otoman dispunea de o forță militară care zdrobea fără drept de apel orice armată europeană. Frica și groaza semănate de turci au dat de fapt un imbold fără precedent dezvoltării diplomației în Europa acelor timpuri. Singurul conducător de oști care înfrunta cu vitejie și succes puhoiul otoman din secolul 16 a fost **Mihai Viteazul**. Iar cel mai destoinic general al său a fost **Baba Novac** care l-a urmat pe Viteaz deopotrivă în moarte, legende și inimile oamenilor.

Încă din decursul anilor săi de tinerețe, Mihai Viteazul, fiul lui Pătrașcu-Voda, avusese de nenumărate ori ocazia să cunoască starea de spirit a supușilor creștini din provinciile Imperiului Otoman. Căderea sub dominație turcească a popoarelor din Balcani, alături de transformarea acestei regiuni în villayet-uri, coincidea cu instalarea de către turci a unui regim de opresiune, caracterizat prin biruri aspre, jafuri și toată seria de violențe imaginate. Lipsite de posibilitățile organizării unor armate regulate, popoarele din sudul Dunării au apelat la **haiducie**, drept singura formă de luptă aflată la îndemână. Haiducia în Balcani a apărut sub forma unui fenomen social în **Serbia, Bulgaria, Macedonia și nordul Greciei**, pentru a înflori mai apoi și în **Țările Române**. Spontană la început, mișcarea haiducească din Balcani avea să crească în intensitate de-a lungul secolului 16, pentru a se constitui într-o adevărată rezistentă armată cu caracter popular. Haiducia a fost cea mai activă și eficace formă de luptă care a reușit să mențină în conștiința maselor populare cutuma răzbnării, cea care a devenit în Balcani o adevărată tradiție, precum și speranța în libertate, în redobândirea independenței propriilor state.

Aceste detașamente de haiduci cuprindeau în rândurile lor o serie de războinici experimentați, duri, mânați în luptă de o ură fără margini împotriva cotropitorilor turci. Însuflețiți de

victoriile în serie ale lui Mihai Viteazul, grupările haiducilor cunosc un reviriment fără precedent. Organizați în cete mici de 15-30 călăreți, ei atacau și se ascundeau mai ușor. Fiecare ceată avea propriul steag și era condusă de cel mai experimentat războinic. Câteodată, cetele se uneau în detașamente mari și atacau chiar orașe și cetăți, cum au făcut deseori în timpul domniei lui Mihai. Există unele documente, în acest sens, care certifică faptul că numeroase solii ale balcanicilor, sosite la Curtea Domnească de la Târgoviște, arătau domnitorului român, că dacă el ar trece Dunărea, „*sârbii, bulgarii și albanezii, care sunt de aceeași religie cu dânsul, s-ar uni bucuroși cu el*”.

Era, deci, firesc ca Mihai Viteazul, în politica sa externă, să acorde o atenție stăruitoare problemelor din sud-estul Europei. Tot firesc era ca popoarele balcanice, strivite de sistemul pașalâcurilor, să vadă în victoriile de răsunet ale voievodului valah o excelentă ocazie de a da, la rândul lor, lovituri aprige Imperiului Otoman.

Baba Novac – General la 80 de ani

Despre acest erou legendar, avem puține însemnări, cu precădere cele privitoare la începutul activității sale. Potrivit documentelor cronicarului Szamoskozy (Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamoskozy și însemnările lui privitoare la români* (1566-1608), Cluj, 1928, Baba Novac s-a născut în satul Poreci, situat pe o insulă a Dunării, în imediata apropiere a cetății Smedria, din Serbia, în jurul anului 1520, din familie mixtă româno-sârbă. Viața și faptele lui Baba Novac se pot împărți în trei mari perioade distincte: **copilăria în satul de pe malurile Dunării, haiducia din Balcani și perioada trăită în oastea Țării Românești**. În satul Poreci, cunoaște, de mic copil, umilințele, cruzimea și nedreptatea unor stăpânitori străini. Se pare că a învățat puțină **carte în chiliile**

mănăstirilor din apropiere, odată ce știa să citească și să scrie în slavonă. Tânărul Novac devine astfel și un luptător spiritual, un adevărat apărător al dreptei credințe ortodoxe în fața turcilor care-i forțau sau mituiau pe locuitorii din Balcani să treacă la Islam. Aceasta rezultă și din faptul că l-a avut alături de-a lungul întregii sale vieți, pe preotul Sasca, cu care, de altfel, a împărțit tragicul sau destin.

Arta mănuirii armelor a învățat-o de mic copil, în anturajul unui războinic sârb, căpetenie a unui grup de răzvrățiți locali. Pe lângă abilitatea sa în luptă, izvoarele vremii notează că Baba Novac era un munte de om, de o statură impozantă, care se folosea de forța sa fizică neobișnuită pentru a băga spaima în dușmani, pe câmpul de luptă. Forța sa herculeană, alături de vitalitatea sa neobișnuită, explică faptul că, la vârsta de 80 de ani, se afla în șaua calului și participa, în luptă, înarmat cu sabie și secure. Mintea sa era întotdeauna limpede, în ciuda anilor înaintați. Baba Novac era căpitan al unui grup ce însuma 5.000-8.000 haiduci. În armata voievodului Mihai, avea rangul de general, alături de frații Preda și Stroe Buzescu, banul Mihalcea, banul Manta și banul Udrea.

Din cauza sărăciei și a dărilor pe care nu le putea plăti, precum și datorită faptului că a muncit din greu timp de 3 ani la ridicarea cetății Semendria, fără a fi plătit, Novac se gândește la pribegie... Baladele populare ne spun că unul dintre motivele care l-au determinat, în tinerețe, pe Baba Novac să devină haiduc, este faptul că era un bărbat dintr-o bucată care nu „scotea căciula în fața nimănui”. Autoritățile turcești au trimis un grup de 10 ieniceri care l-au prins și l-au bătut crunt, până când Novac, într-un acces de disperare, s-a ridicat și s-a repezit asupra torționarilor săi, pe care i-a învins fără drept de apel. Pe căpetenia grupului a ucis-o izbind-o repetat de pământ până când i-a sfărâmat oasele. După o asemenea faptă, tânărul Novac se refugiază pe valea Timocului unde organizează o bandă de haiduci, alcătuită din românii

timoceni, sârbi și bulgari. Aflat la conducerea acestei cete de luptători dornici de răzbunare, Baba Novac zdrobește pe turci la Cladova, la cetatea timoceană Florentin și la Vidin.

O mare parte a activității sale o desfășoară în villayet-ul **Bosnia, pe Muntele verde al României (U zelenoj gori Romaniji)**. **B.P. Hasdeu** arată că Baba Novac a petrecut aici vreo 40 sau 50 de ani, către care adăugându-se alți vreo 20 sau 30 din viața sa de la Poreci, rezultă că Baba Novac era octogenar, când victoriile lui Mihai Viteazul au deșteptat speranță în sufletul său, chemându-l din codrii Bosniei spre un alt câmp de luptă, într-o altă Românie”.

După câțiva ani de lupte în Bosnia, răstimp în care face multe zile negre turcilor, Baba Novac este prins de aceștia. Impresionați de curajul și de forța sa, turcii ajung să-i propună să-l facă agă la Istanbul, lăsându-i și privilegiul de a-și păstra credința ortodoxă. Novac refuză și alege închisoarea, ocazie cu care învață să vorbească turcește și grecește. Evadează după doi ani de captivitate și revine în părțile Bosniei, unde se reapucă de haiducie.

„Pe unde Novac mergea

Așa turcii jos pica

Cum pică vara iarba

Când e-atinsă cu coasa.”

În aceeași perioadă, în Balcani își desfășura activitatea un alt căpitan de haiduci. Originar din Dalmația, raguzan după neam, haiducul Deli Marcu conducea, la rândul său, un grup de 1.500 de luptători. Între cei doi eroi, se va lega o strânsă prietenie și vor lupta împreună pe multe câmpuri de bătălie, sub comanda lui Mihai Viteazul. Vestea că domnitorul Valahiei, Mihai, fiul lui Pătrașcu Voda, a întors armele contra semilunii, a ajuns imediat la urechile celor doi războinici. Prima întâlnire dintre acești eroi are loc undeva în zona Vârsetului unde, la ora prânzului, Mihai Viteazul, însoțit de căpitanii Ghetea, Racea, Vasile Mârza, Simion și Pătru din

Copăcenii, este întâmpinat cu bucurie de căpeteniile haiducești: banul Sava, căpitanul Dochian, cneazul Dusan și haiducul Baba Novac. Mihai cunoscuse dârzenia răsculaților din Banat. După echipament, calitatea armelor și experiența de luptă, domnul român își dăduse seama că ei sunt soldați excelenți. „Ne sunt frați și pot apăra țara din coastă, pot scufunda corăbiile turcești care vin pe Dunăre, pot hărțui drumurile Balcanilor”, explica Mihai Viteazul căpitanului Vasile Mârza.

La sfârșitul adunării, voievodul **Mihai a primit jurământul de credință** din partea tuturor acestor conducători de luptători antiotomani. Sub pânza cortului, războinicii și-au scos săbiile la picioarele voievodului. Adânc mișcat, Mihai își scoate și el sabia, așezând-o deasupra paloșelor acestora. Jurământul este întărit de episcopul Teoharie al Vârșetului.

Baba Novac a fost puternic impresionat de personalitatea lui Mihai Viteazul. El l-a iubit și prețuit toată viața pe ilustrul conducător român. La un moment dat, garda personală a Viteazului era alcătuită din haiducii lui Novac. Conform izvoarelor, singurul regret al lui Baba Novac era legat de vârsta sa, haiducul octogenar mărturisind, de nenumărate ori, că și-ar fi dorit să-l fi întâlnit pe Viteaz când era mai tânăr... Dintre toți căpitani străini care serviseră în armata lui Mihai Viteazul, figura lui Baba Novac se detașează net. Dacă scoțianul John Smith, albanezul aga Lecca, polonezul Valentin Walawski și secuii Moise Szekely și Albert Kiraly nu erau în fond decât niște mercenari, lefegii interesați doar de banii domnitorului, Baba Novac este singurul căpitan ne-român care a rămas alături de Viteaz, animat doar de prețuirea față de domnitor și de lupta împotriva dușmanilor acestuia.

În toate marile bătălii ale Viteazului, brațul lui Baba Novac era în toiul luptei. Niciodată nu s-a lăsat impresionat de superioritatea numerică a dușmanului. A atacat cetatea Plevnei doar cu 1.200 haiduci. Cu această ocazie, reușește să ia mulți prizonieri, printre care soția și cei doi copii ai bogatului **pașă**

Mohamed Mihailoglu. „Ținută cu omenie și nesiluită de haiduci” – cum spune cronicarul Balthasar Walther – turcoaica și copiii săi sunt răscumpărați de otomani contra sumei de 500.000 galbeni. În primăvara anului 1595, în fruntea a doar 600-700 haiduci, Baba Novac trece Dunărea și mășcăluiește până în **Munții Sarplanina**, unde așteaptă oastea condusă de **Hassan Pașa** care traversa munții pentru a face joncțiunea cu armata sultanului, lângă Sofia. Într-o ambuscadă, Baba Novac atacă și distruge întreaga armată turcească luându-i acesteia toți caii, cămilele, tunurile și o mare sumă de bani. Majoritatea turcilor sunt uciși în munți.

Episodul victoriei de la Șelimbăr se leagă, de asemenea, de Baba Novac. El nu mai suportă tratativele episcopului Malaspina, sol al lui Andrei Bathory, și atacă prin surprindere. În cele trei momente hotărâtoare de la Șelimbăr, mâna dreaptă a domnitorului a fost Baba Novac. Aflat în linia întâi, s-a bătut și a învins toți căpitani de oaste ai armatei ungarilor. Ștefan Lazăr, Peter Huszar, Ștefan Csaki, Moise Szekely și Gaspar Kornis sunt umiliți de bătrânul de peste 80 de ani. Armurile învinșilor sunt depuse personal de Novac la picioarele lui Mihai Viteazul. În anul 1600, trimis de Mihai în Banat, Baba iese victorios într-o serie de lupte. Ajuns în Moldova, în urmărirea lui Ieremia Movila, ocupă această provincie românească și cucerește Iașiul. Continuă înaintarea ajungând în **Hotin** și **Cămenia**. Alături de Mihai, la Călugăreni, repurtează o victorie istorică. **La Năieni, Sărata Monteoru, Ceptura și Bucov (lângă Ploiești)** se luptă cu polonezii.

Nedreapta moarte a unui erou

În timp ce Mihai Viteazul se află la Viena, în ianuarie 1601, nobilii unguri din Transilvania pregătesc o răscoală. Astfel, conducătorul nemeșilor maghiari, căpitanul Ștefan Csaki, dușman personal al lui Baba Novac, trimite un corp de oaste să atace prin surprindere **tabăra haiducului, la Lipov, în Banat**. În această mișcare, Csaki urmărește să se răzbune personal pe bătrânul sârb, pentru înfrângerea de la **Șelimbăr**, în timp ce nobilimea ungurească urmărește să-l lipsească pe Mihai de cel mai capabil general al său. În urma unui simulacru de proces, Baba Novac și preotul Sasca sunt învinuiți de colaborare cu turcii și condamnați la moarte.

Sadismul nobililor unguri iese încă odată la iveală, pe data de **5 februarie 1601**, când Baba Novac și prietenul său de o viață, preotul Sasca, sunt aduși în piața din mijlocul cetății Clujului, actuala **Piața Unirii**. Călăii primesc ordinul de a face supliciul bătrânului haiduc cât mai îndelungat și dureros, pentru ca nemeșii să se poată delecta mai mult timp cu chinurile luptătorului pe care l-au urât cu o demență neomenească.

La ora 10 dimineăta, Baba Novac este adus în lanțuri pe platforma de execuție. Călăii au început cumplita execuție prin jupuirea de piele acelor doi eroi. Baba Novac este legat, apoi, de două grinzi și spânzurat deasupra unui rug, călăii aruncând din când în când cu apă peste el pentru a-i prelungi chinurile. La fel ca Horea, (eroul moșilor din Apuseni, care avea să sfârșească torturat de nemeși), Baba Novac nu scoate nici un țipăt sau vaiet de durere. Impresionat de cruzimea torturii cât și de bravura cu care înfruntă chinurile cumplete bătrânul trecut de 80 de ani, cronicarul italian **Ciro Spontoni** consemnează că supliciul și moartea lui Baba Novac au durat o oră și jumătate... Sadismul nobililor maghiari nu se oprește aici. Csaki ordonă tragerea în țeapă a trupurilor lipsite de viață ale

celor doi, după care, aceiași nobili se pun pe ospăț și beție. A doua zi, compun o poezie intitulată „*Când a răbdat Baba de frig în gerul iernii*”, în care comentează batjocoritor modul în care corbii au mâncat din cadavrul lui Novac...

Cronica administrativă a orașului Cluj, consemnează la rândul-i că: „*Am dat țiganilor pentru că au schingiuit, au torturat, au fript și au tras în țeapă pe Baba Novac și pe preot, celor doi călăi, 3 florini. Am plătit lui Luca Aksi pentru că a cioplit țeapa pentru Baba Novac, 20 de florini*”.

După victoria de **Gurăslău**, Mihai Viteazul este din nou stăpân pe Transilvania și Țara Românească. Primul întregitor de țară poposește la Cluj, la începutul lunii august 1601. Ungurii din Cluj se supun pe loc armatei lui Mihai, o parte din nobilii vinovați de moartea lui Novac reușind să fugă la timp, iar ceilalți devin lingușitori și se înghesuie să jure credința noului stăpân al Transilvaniei. Mihai oficiază o **comemorare solemnă**, urmată de o pomană în amintirea eroului. Pe Bastionul Croitorilor din Cluj, Mihai Viteazul arborează toate steagurile câștigate în luptă de Baba Novac. Vestea morții sale îngrozitoare i-a impresionat până și pe turci, sultanul Mehmet al III-lea apreciind, într-o notă personală, că sfârșitul unui astfel de războinic trebuia să fie pe câmpul de luptă, nu schingiuit de alți ghiauri lași... Pe teritoriul moșiei dăruite fiilor săi de către Mihai Viteazul, se înalță astăzi cartierul craiovean Brazda lui Novac.

Bătrânul și legendele

„Baba Novac

Sare Dunărea-n ciomag

Dincolo, la Calafat,

Unde zace-un turc legat

Și altu-n țapă alinat”

Oamenii nu au uitat lupta și sacrificiul haiducului sârbovalah pentru libertate. Baba Novac a intrat în legende și

inima popoarelor creștine din Balcani și nordul Dunării fiind, de altfel, unul dintre puținii eroi despre care s-au scris balade și cântece încă de pe vremea când era în viață. Parcă pentru a pecetlui prietenia istorică și frăția de credință care-i leagă pe sârbi de români, în Serbia zilelor noastre, Baba Novac este unul dintre cei mai slăviți eroi naționali alături de Milos Obilic, Marko Kraljevic, Lazăr Hrebeljanovic și alți luptători ai panteonului războinic sârb. În baladele sârbești, **Baba Novac, numit Starina Novac**, este deseori descris în compania fiului său cel mare, Gruia. Deopotrivă, în baladele sârbești și românești, este relatat episodul căderii în prizonierat al lui Gruia, cel care este întemnițat de turci la **Istanbul**. Bătrânul Novac purcede spre eliberarea fiului său reușind să-l facă scăpat din închisoare, prin diverse vicleșuguri. În timpul evadării, ei sunt surprinși de gardienii închisorii și, după o luptă scurtă în chiar inima Imperiului Otoman, cei doi Novaci, tată și fiu, reușesc să fugă cu bine în Țara Românească.

Figura eroică a haiducului a ajuns la asemenea dimensiuni în folclorul românesc încât se cunosc până în prezent nu mai puțin de **101 cântece vechi despre Novăcești!** Numărându-se printre cele mai impresionate balade populare românești, ciclul Novăceștilor a apărut ca un răspuns al valahilor împotriva expansiunii puterii otomane și a asupririi adusă de aceasta. În unele cântece bătrânești, acțiunile Novăceștilor se petrec în **Câmpia Dunării, Banat, Oltenia sau Țara Hațegului**. În aproape toate baladele sârbești despre **Novac și fiul său Gruia**, aceștia apar din nou alături de **Muntele Romanija** ceea ce, conform lingvistului croat Petar Skok, ar avea legătură cu numele etnic al megleno-românilor și istro-românilor din Bosnia. În universul epic bulgar, Baba Novac nu apare niciodată singur, ci alături de alte personaje, cu precădere haiduci naționali bulgari. Sub numele de **Stari Novac, Debel Novac și Hajdut Novac**, bătrânul vultur al Balcanilor omoară orice turc ieșit în cale și eliberează sate

întregi de țărani bulgari. Eroii creștini din această parte a lumii au un statut apropiat sfinților, sfinți de care îi apropie jertfa lor mucenicească pentru credința ortodoxă, alături de lupta împotriva păgânilor turci.

Indiferent de numele ce i s-a atribuit, Baba Novac este **patronul spiritual a generații întregi de haiduci balcanici** de pe aceste meleaguri, precum și **părintele cel mai îndrăzneț și iubit al țăranilor asupriți din Balcani**. Nu trebuie decât să aruncăm o privire asupra **toponimiei localităților din România, Serbia, Muntenegru, Bulgaria, Bosnia-Herțegovina, Grecia pentru a descoperi sute de orașe și sate care îi poartă numele**. Românii de odinioară l-au cinstit nu doar în balade și amintiri pe marele erou. Multe așezări din țara noastră poartă numele haiducului, precum Baba Novac din Satu Mare, comunele Baba din județele Alba, respectiv Maramureș, Novac (Dolj), Novaci (Ilfov, Gorj), Novăcești (Alba, Prahova, Satu-Mare) etc. În istoricul orașului Novaci din Județul Gorj, este notat faptul că, în aceste locuri, a poposit o bucată de vreme, Baba Novac, împreună cu 5.000 de haiduci, atunci când a luptat sub steagul Țării Românești.

Într-o lume care-și pierde în viteză valorile, cultura, istoria și identitatea, eroul octogenar rămâne încă printre noi pentru a ne aduce aminte lecția uitată **a vitejiei, a sacrificiului, a dragostei de țară și credință...**

Nicu Pârlog

Mănăstirea Ețcani (Ițcani)

Vechi citadele de cultură și spiritualitate, mănăstirile, luate în ansamblu, formează tezaurul cel mai valoros al poporului nostru. De-a lungul secolelor, ele au fost făuritoare și furnizoare de cultură și spiritualitate națională. Ele au constituit un factor important în identificarea noastră ca popor, de-a lungul istoriei, și în lupta împotriva celor care au atentat la ființa noastră națională.

Istoria Mănăstirii Ețcani e ancorată în acel îndepărtat trecut, când se formau statele medievale românești, e mănăstirea a cărei istorie se împletește organic cu însăși geneza Voievodatului Moldova. Nu avem destule documente scrise care să ne destăinuie toate misterele legate de apariția statului moldovenesc. Precum e în firea lucrurilor, această tăcere a izvoarelor a fost compensată de tradiția orală.

Originile Mănăstirii Ețcani se regăsesc în legenda descălecatului Moldovei. Realitatea istorică, transformată de-a lungul secolelor în legendă, a fost transmisă din generație în generație urmașilor acelor tulbure timpuri. La un moment dat, a fost immortalizată în lucrările cronicarilor, care au încercat să țeară, cu multă migală, acea pânză a istoriei poporului nostru. Examinarea atentă a probelor istorice pledează în favoarea concluziei că legenda are personaje reale, a căror acțiune se desfășoară într-un cadru istoric concret.

Reproducem un extras din Letopisețul Țării Moldovei, semnat de Simion Dascălul: „Scrie la letopisețul cel moldovenescu, la predislovie, de zice că deacă au ucis acei vânători acel buor, întorcându-se înapoi, văzând locuri desfătate, au luat pre câmpi într-o parte și au nemerit la locul unde acum e târgul Sucevei. Acolo, amirosindu-le fum de foc și fiind locul despre apă, cu pădure măruntă, au pogorât pre mirodeniia fumului, la locul unde este acum Mănăstirea

Ețcaniei. Acolea, pe acelaș loc, au găsit o priseacă cu stupi și un moșneag, ce l-au chemat Iațco. Pre carele, deacă l-au întrebat vânătorii ce omu-i și den ce țară ieste, el au spus că ieste den Țara Leșească. Așișderea, și pentru loc l-au întrebat, ce loc ieste acesta și de ce stăpân ascultă? Iațco au zis: ieste un loc pustiu și fără stăpân, de-l domnescu fiarile și păsările și să tinde locul în gios, pîn' în Dunăre și pân' în Nistru, dee să hotărăște cu Țara Leșească, și ieste loc foarte bun de hrană. Înțelegând vânătorii acest cuvânt, au sârguit la Maramoră, de ș-au tras oamenii săi într-această parte și pe alții au îndemnat de au descălecat întâi supt munte și s-au lățit pre Moldova în gios. Iar Iațco, prisecariul, deaca au înțeles de descălecarea maramorășenilor, îndată s-au dus și el în Țara Leșească, de au adus mulți și i-au descălecat pre apa Sucevii în sus și pre Siretiu despre Botoșani. Și așa de sârgu s-au ațit rumânii în gios și în sus”.

Istoria localității Ețcani începe odată cu apariția statului medieval moldovenesc, ceea ce reprezintă un reper fundamental. Prin urmare, tot aici, în localitatea legată de descălecatul Moldovei, ia ființă primul așezământ monahal de maici, de pe teritoriul țării noastre. E vorba de Mănăstirea Ețcani din Suceava, „...cel mai vechiu lăcaș de evlavie și închinare a femeilor moldovene înainte de domnia lui Ștefan cel Mare.”

În pofida piedicilor, care apar în dezlegarea enigmelor trecutului, datorită mărturiilor scrise ale timpului, s-a reușit să se schițeze o istorie cât de cât încheată a acestei citadele culturale a poporului nostru. O primă mărturie documentară, prin care se autentifica existența Mănăstirii Ețcani, până la epoca plină de glorie militară și ortodoxă a lui Ștefan cel Mare, este atestată în anul 1453. Documentul poartă semnătura și pecetea lui Alexandru Voievod. E problematic de a preciza cu exactitate de care Alexandru Voievod e vorba în document. Deoarece el e numit **Cel Bun**, noi considerăm că e vorba de

Alexandru cel Bun (1400-1432). Un alt domnitor de-a lungul istoriei nu s-a învrednicit de acest calificativ. Cu atât mai mult în documentele emise de cancelaria unuia sau altui voievod nu s-ar fi admis confuzii de acest gen. Dar, în continuare, ne derutează anul indicat. Poate fi o eroare sau o interpretare eronată a anului. Dar poate fi vorba și de Alexandru al II-lea Voievod, după cum consideră unii autori în istoriografie.

„Cu mila lui Dumnezeu, Noi, Alexandru Voievod, Domn al Țării Moldovei, facem cunoscut și cu această foaie a noastră, tuturor care o vor vedea sau o vor auzi cetindu-se! Cum că am binevoit, Domnia mea, cu a noastră bunăvoința și cu curată și luminată inimă, și am făcut, pentru pomenirea sufletelor celor întru sântitate reposați, părinților noștri, și pentru sănătatea noastră, și am dat mănăstirii noastre, care este lângă Suceava a lui Iațiku, unde este hramul Adormirea Sf. Născătoarei de D-zeu, unde este stăriță Fevronia, ca să așeze sat în jurul mănăstirii, unde va voi, și ori pe cine să cheme, sau din țară streină, sau din țara noastră. Iar acelor oameni, toți câți vor fi la acea mănăstire, le dăm slobozenie să-și are și să semeie secară și să cosească fân în țarina târgului Sucevei, ca și oamenii târgoveți. De asemenea, să nu dea acei oameni nici dare, nici posadă, nici iliș, nici la morile noastre, să nu lucreze nici la cetate, nici zeciuiala din albine să nu dea, nici din vii, nici nimica alta să nu dea niciodată, în veci. De asemenea, acelor oameni să le fie slobod și învoit a umbla cu oale, sau cu sare, sau după pește, sau cu marfă vie de vor umbla, sau moartă, cu ce vor putea trăi, pretutindeni în țara noastră vânzând și cumpărând, și prin târguri, și prin sate; iar vama, nicăieri să nu dea nici un gros, fie vama vândută sau nevândută. De asemenea, dvornicii de Suceava și nici altul nimenea să n-aibă treabă cu acei oameni, nici să-i judece și a nu lua de la ei nimica, iară cine a vedea vreo strâmbătate la cei oameni, să-și cate cu dânsii la Stăriță, sau la Domnia mea, dar alt judecător să n-aibă, ci tot venitul acela să fie mănăstirii

noastre cei mai sus scrisă și să fie mănăstirii noastre uric și cu tot venitul, nestricat în veci. Iară la aceasta este credința Domniei mele, mai sus scrisului Alexandru Voievod, și credința boierilor noștri credința panului Duma Dvornicul, credința panului Moanoil și credința panului Nastasă, credința panului Costea Pârcălabul și al fratelui său panul Nistor, și credința panului Blăceanul, credința panului Iulici, credința panului Cosmișă, credința panului Duma Visternicul, credința panului Petrică Postelnicul, credința panului Jurja Comisul, și credința tuturor boierilor noștri moldovenеști, mari și mici. Iară, după viața noastră, cine va fi domn țării noastre, acela să nu strice mănăstirii noastre dania noastră. Iară cine îi va strica această danie a noastră, să fie blestemat de Domnul D-zeu și Mantuitorul nostru Isus Hristos, și de Prea Curata Maica Sa, și de cei 318 părinți de la Niceea, și au strigat sângele lui asupra lor și asupra fiilor lor. Iar spre mai mare tărie, poruncitam credinciosului nostru, panului Mihail, să scrie și să atârne pecetea noastră la această foaie a noastră. Scris-au Dobrul, la Suceava, în anul 6961 (1453), Februarie 23.”

Documentul emis în 1453 este relevant prin faptul că este una din primele mențiuni în analele istorice despre o slobozie domnească.

E foarte clar că privilegiile acordate au contribuit ca zona să se transforme într-un punct de atracție pentru cei dornici și acceptați să se așeze aici.

În fond, mărturia documentară de la 1453 reprezintă un veritabil statut al unei slobozii domnești. E o schiță exactă și concisă despre un anumit mod de organizare socială a poporului nostru, în acea perioadă de timp.

Din document reiese limpede că mănăstirea funcționa deja la 1453. Doar că, probabil, era o mănăstire mai modestă, cu o mică bisericuță și câteva chilii. Domnul Moldovei a decis să transforme acest lăcaș de cult într-o adevărată mănăstire

domnească, împroprietărind-o cu domeniile din jur. E clar că o considera o ctitorie a sa. De câteva ori, în text, Mănăstirea Ețcani e numită „mănăstirea noastră”. La fel își califică și Alexandru cel Bun ctitoria sa, Mănăstirea Bistrița, numind-o „mănăstirea noastră”. Alexandru Voievod și-ar fi dorit să transforme acest lăcaș de cult într-o mănăstire influentă, prosperă. Dar, pentru a realiza acest obiectiv, era imperios necesară popularea noilor domenii latifundiare ale mănăstirii. Pentru a asigura stabilirea populației în această regiune, autoritățile de vârf ale statului moldovenesc au adoptat un program complex de măsuri. Ele ar fi asigurat atractivitatea acestor teritorii, oferindu-se viitorilor locuitori cele mai avantajoase condiții. Eforturile cumulate ale autorităților domnești și cele mănăstirești au dat rezultatul scontat. S-a ridicat o așezare puternică, Ețcanii sau Suceava lui Ețco, cum e numită în documentul de la 1453. Urmează o tăcere a documentelor timp de aproximativ un secol și jumătate, până la actul din 1597, emis la curtea domnească a lui Ieremia Movilă. Actul, în linii generale, consfințește privilegiile și favorurile acordate sloboziei domnești a Mănăstirii Ețcani.

„Suret de la Ieremia Movila Voievod, let 7106 (1597), Septemvrie 19.

Întru Numele Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, Troița sfântă de o ființă și nedespărțită, Amin. Iată, eu, robul stăpânului meu, Domnului Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, închinător Troiții, Eremeie Movila V. Vod cu mila lui Dumnezeu, Domn a Țării Moldovii, fac înștiințare cu această carte a noastră, precum că Domnia me bine am voit, și cu voita noastră, și cu inima curată și luminată din tot sufletul și gândul nostru, și cu blagoslovenia a trei Arhirei a Moldovei, părinții noștri Kir Gheorghe Movilă, Arhiepiscop și Mitropolit a toată Moldova, și Kir Agafton, Episcop a Romanului, și Kir Amfilochie, Episcop Rădăușului, și cu tot

Sfatul Domniei mele, am râvnit Domnilor ce au fost înainte noastră, care au dat și au miluit, așe și domnie mea am dat întru cinstire și mărire Domnului Dumnezeuului nostru și pentru sufletele și mântuirea reposaților celor mai denaintea noastră, moșilor și părinților noștri și pentru sănătatea noastră și a Domniei noastre și a toată casa noastră, am dat și am miluit și am întărit mănăstirea noastră Iațcov ce sunt supt Suceava, unde iaste hramul Adormirii Preasfintei, stăpânii noastre, Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei, cu tot locul și cu toți oamenii ce sunt cu șidere satului supt Mănăstirea Iațcov în hotarul mănăstirii, pe unde au dat și au întărit bătrânu Ștefan Voievod, unde l-au iubit și i-au pus nume satului aceluia, oameni dintr-alte părți și dintr-a noastră țară, Leși, Ruși, sau Sârbi, sau Greci, sau orice feliu de limbă, aceia oameni toți câți vor fi întru acela sat al mănăstirii, ca să fie ei slobozi a ara și a sămăna și a cosi în țarina târgului, adecă în țarina Sucevii, ca și oamenii târgoveți; așîșdere, acii oameni ca să aibă de la noi mare slobozire sau orice fel de meșter, ori cojocar, ori ciubotar, ori curelar, ca să n-aibă a da acii oameni mănăstirești nici dajdie, nici ilic, nici podvadă, nici să izască la morile noastre, nici să îngrădească, nici desetina de stupii lor ca să nu aibă a da, nici vin din viile sale, însă nici un fel de beilic sau dajdie să n-aibă a da niciodinioară, în veci. Așîșdere, acii oameni a mănăstirii ca să fie slobozi și volnici fără nici o opreală a umbla cu oale, cu sare și cu pește, cu marfă vie sau moartă, sau ori cu ce vor putea să se hrănească, prin târguri și pe la sate, și prin toată țara noastră, nimenea nimarue să nu deae nimica. Așîșdere, niciun fel de boieri, ispravnici sau vornici de Suceava sau Soltuz, sau beargher, niciun suflet să nu aibă treabă cu acii oameni, nici să-i judece, nici să-i globească nici pentru lucru mare, nici pentru lucru mic. Iară cui să va păre că are strâmbătate de la acii oameni, aciea să se pârască cu dânșii înaintea Stareții sau înaintea Domnii mele, iară alți judecători să nu aibă a giudeca pe dânșii, însă acel sat cu tot

venitul să fie supt ascultare Mănăstirii Iațcov de mai sus scrisă și toate acele de mai sus scrise să fie mănăstirii aceea uric. Iar hotarul acelui sat de supt Suceava să fie după hotarul cel vechiu, pentru aceea credință Domnii mele Erimie Movila V. Vod și a preaiubit fiul Domnii mele Ioan Constantin V. Vod.și credința boierilor noștri, dumnealui Urechi vel vornic de Țara de Gios și dum. Gheorghii, părcălabul de Hotin...”

În istoriografie, este specificat că originalul documentului istoric, reprodus mai sus, a fost depus la Academia Română. La o lectură atentă a celor două acte, care consemnează statutul Mănăstirii Ețcani, e o dezarmantă similitudine. Nu e întâmplător. Ele ne confirmă, cu lux de amănunte, continuitatea drepturilor și privilegiilor Mănăstirii Ețcani, confirmate succesiv de urmașii lui Alexandru Voievod la tronul țării, până la Ieremia Movilă. De aici, rezultă că drepturile și privilegiile Mănăstirii Ețcani erau imuabile și respectate cu sfințenie de fiecare domnitor. E evident faptul că aceasta se datora importanței mănăstirii în viața Moldovei medievale. Din documentul de la 1597, rezultă clar că, la o distanță temporală de un veac și jumătate, acea prevedere a actului de la 1453, prin care stareții mănăstirii Fevronia i se acorda dreptul de a înființa o așezare cu oameni de oriunde, a fost realizat (să așeze sat în jurul mănăstirii, unde va voi, și ori pe cine să cheme sau din țara stăină sau din țara noastră). Tot din actul de mai sus, aflăm că localitatea a fost onorată de atenția acordată de însuși Ștefan cel Mare. El s-a îngrijit, cu precădere, de Mănăstirea Ețcani, făcându-i danii și confirmându-i vechile privilegii „pe unde au dat și au întărit bătrânu Ștefan Voievod, unde l-au iubit... și i-au pus nume satului aceluia”.

Un alt document asemănător este atestat la 1616, emis la curtea Domnului Moldovei, Radu Mihnea. În continuare, supunem atenției domniilor voastre respectivul act.

„Noi, Radu Voievod, Domnul Moldovei, din mila noastră, cu absolută libertate și din toată inima, după chibzuința și cu ajutorul lui Dumnezeu de a imita exemplul înaintașilor noștri, ce ei adică au miluit și întărit, de aceea și Domnia noastră, pentru mântuirea sufletelor noastre și ale strămoșilor noștri, am dat Mănăstirii Iațcov de lângă Suceava, închinată Maicii Domnului, ca oamenii ce s-au așezat în jurul mănăstirii și pe pământul ei, confirmând dania înaintașilor, după prevelegiile prezentate a preabunului și bătrânului Voievod Alexandru; a bătrânului Voievod Ștefan și a voievodului Ieremie Movila, care conțin prevelegii, ca acești oameni străini, Ruși, Poloni, Sârbi, Greci, orice nație, sau de ai noștri, să are, să cosească pe pământul Sucevii, să negustorească, sau meșteșugari de vor fi, – ori cococari, ori cizmari, ori curelari, sau alt meșteșug –, au slobozenie de a-și exercita meseria fără de a da dare, să nu dea zeciuală de vin și să poată cutreera cu marfa lor nestânjeniți prin târguri și prin sate, să nu plătească vamă. Nimănui nu-i este îngăduit să-i amendeze cu bani pentru oarecare crime, nici un boier, sau judecător, sau vornicul Sucevii, sau un judecător mic. De se ivește o ceartă cu acești oameni, aceia să-și caute dreptate la Stareța mănăstirii, sau la bătrâni, sau la Domnia noastră. Toate veniturile să fie a Mănăstirii Iațcov și cei doi arendași ai căminarului celui mare și mic, împreună cu lumânării, să dea luminile necesare mănăstirii. De aceea, am dat aceasta din pareta Noastră și am miluit mănăstirea cu aceasta, și am întărit în veci prin această scrisoare a Noastră. Dat la Iași, let 7124 (1616), August 24 d.n. Hrs.”

E evident că rânduielile stabilite pentru Mănăstirea Ețcani de către Domnii Moldovei, încă din primele secole de

afirmare ale statului moldovenesc, erau respectate cu strictețe, din secol în secol, de către succesorii la Domnie. Fiecare act de acest gen rămânea drept un testament sacru pentru urmașii celorla ce l-au semnat. Și un moment extrem de important. Din mărturiile de mai sus rezultă că Mănăstirea Ețcani a existat încă din timpul lui Alexandru cel Bun (1400-1432). („după privilegiile prezentate a preabunului și bătrânului voievod Alexandru...”). Curtea domnească putea să acorde în scris aceste calificative de „preabunului și bătrânului” doar lui Alexandru cel Bun. Se exclude ipoteza că ar putea fi vorba despre un alt domnitor cu numele de Alexandru, deoarece niciun alt domnitor nu s-a învrednicit în istorie de aceste epitete.

Elementul dinstinctiv al documentului din 1616 se identifică în introducerea unei noi prevederi. Conform ei, „arendașii căminaritului, împreună cu lumânărarii să furnizeze lumânările necesare mănăstirii”. E clar că e vorba de un avânt în dezvoltarea Mănăstirii Ețcani. În planul unor referiri directe, asta se explica prin faptul că mănăstirea și-a extins posesiunile, a crescut populația satelor din jurisdicția mănăstirii și, implicit, influența ei în această parte de țară.

Marea perioadă de prosperare a Mănăstirii Ețcani a fost în timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653). S-a mărit considerabil numărul populației și, evident, au crescut surprinzător veniturile mănăstirei. Prin urmare, construirea unei noi biserici s-a impus ca o necesitate. Veniturile materiale au permis ca, la 1639, prin eforturile cumulate ale călugăriței Nazaria și fiicei sale, Anghelina, printr-un gest elocvent de evlavie, să înalțe o biserică a mănăstirii care a existat până la începutul secolului XX. Biserica avea Hramul Adormirii Maicii Domnului. Au fost invitați zugravi aleși, care au realizat frumoase fresce, atât în interiorul cât și în exteriorul bisericii. Cei care veneau aici să se roage erau impresionați de un pridvor impunător, bazat pe un șir de coloane romane. Din

păcate, odată cu expansiunea timpului, aceste frumoase zugrăveli au fost deteriorate, fiind acoperite prin văruire.

De-a lungul secolelor, Mănăstirea Ețcani s-a învrednicit de onoruri din partea unor reprezentanți ai autorităților. Pentru a da expresie acestei atenții sporite a înalților demnitari de la curțile voievodale față de Mănăstirea Ețcani, îi vom nominaliza pe unii din cei care au împrumutat Mănăstirea Ețcani. Printre ei, se număra soția lui Eremia Movilă, Doamna Safta, care a cumpărat un loc de moară pe râulețul Dragomirești și l-a donat Mănăstirii Ețcani. Această danie a fost confirmată de însuși Ieremia Movilă. Același lucru îl face, la 1610, și fiul lui Ieremia Movilă, Constantin Movilă.

Mai târziu, pe timpul domniei lui Miron Barnovschi, între anii 1621-1629, aceeași Doamnă Safta înaltă, prin propriile mijloace financiare, o moară pentru treburile mănăstirii. Moara a fost amplasată pe același loc de danie de pe râul Dragomirna..., mai în jos de Rusciorii din ținutul Sucevii”. Jumătate din moșiile de la Rusciori fuseseră donate Mănăstirii Dragomirna (ctitoria lui Anastasie Crimca), care emitea pretenții asupra locului de amplasare a morii. De aici, apariția unui conflict de lungă durată între cele două mănăstiri. Amplasarea morii a provocat un conflict între Mitropolie și Mănăstirea Ețcani. Disputa s-a soldat cu pierderea morii de către mănăstire. La ordinul mitropolitului, care a fost vizibil deranjat de construcție, moara a fost distrusă. Conflictul dintre mănăstire și mitropolit revine pe rol, în discuțiile Sfatului Domnesc de pe timpul domniei lui Alexandru al VI-lea. Divanul a dat dreptate de cauză Mănăstirii Ețcani. Ea redobândește drepturile asupra locului litigios. La 1632, domnul Moldovei, Alexandru al VI-lea a emis un act, conform căruia locul de moară, mai jos de Rusciorii Sucevii, se declara proprietate inamovibilă a Mănăstirii Ețcani. Mănăstirea avea dreptul de a-și reconstrui moara pe acel loc, anterior distrusă,

ca să „le rămâie cu toate veniturile în stăpânire în veci și alții să nu se amestece”.

Propunem atenției domniilor voastre documentul confirmativ:

„Noi, Alexandru Voievod, Domn Moldovei, am binevoit, cu binecuvântarea a patru Arhirei: Arhiepiscopul și Mitropolitul Aftnasie de la Suceava, Episcopul Dionisie din Roman, cu a Episcopului de Rădăuți (Euloghie II) și Mitrofan de Huși; cu aprobarea divanului și cu toți cinstiții boieri mari și mici, să dau și să miluiesc pe închinătoarele mănăstirii Iațcov de lângă târgul Suceava, închinată Preacuratei Născatoare de Dumnezeu, Adormirii Maicii Domnului, cu stăpânirea unui *loc de moară*, conform actului de danie pe care-l are mănăstirea de la Voievodul Iremie Movilă și confirmat de fiul acestuia, Constantin Movilă, și a voievodului Ștefan Tomșa, pe care l-a avut, și anume un loc de moară pe pârâul Dragomirești, mai în jos de Rusciori, în ținutul Sucevii, *care a fost a Sucevii, deci a Domniei*. Clădind însă Doamna Safta pe locul amintit o moara pentru sfânta mănăstire pe timpul voievodului Barnovschi, Anastasie Crimca, ca Mitropolit, cu putere, împotriva legilor și obiceiurilor țării, a dărâmat-o și nimicit-o. Acuma însă Domnia noastră a dat și întărit acest loc de moară mănăstirii; pentru că ne-am încredintat de dreapta și cinstita dispozițiune a înaintașilor noștri și, anume, a Domnilor pomeniți. De aceea, i se dă acest loc și din partea Domniei Noastre mănăstirii ca să-i fie proprietate, unde-și pot zidi o moară și să le rămâie aceasta cu toate veniturile în stăpânire în veci și alții să nu se amestece. Chiar Domnul însuși a poruncit aceasta.”

Dat, la Iași, în anul de la Nașterea lui Hristos 7140 (1632), Mai 9

Râul Dragomirești își duce apele sale pe lângă Mănăstirea Dragomirna, formează o buclă, încovoindu-se ușor în jurul satului Mitocul Dragomirnei, proprietate a mănăstirei,

și își urmează cursul, revărsându-se în Suceava, undeva, mai în jos de fosta gară Ețcani. Exact pe locul unde s-a aflat fosta gară Ețcani, mai înainte a fost litigiosul sat Rusciorii. Dar, la 1776, deja când Bucovina era încorporată în frontierele Austriei, nu mai exista nici pomină de sat. În conformitate cu clauzele tratatelor de frontieră, o parte a acestor moșii nepopulate au fost retrocedate Moldovei. Actualmente, râulețul Dragomirești se numește râul Hucului. Iar pământurile de pe ambele maluri ale Hucului din comuna Dragomirna, amplasate în apropiere de satul Ețcani, în tradiția orală a localnicilor se numesc pînă în prezent „Vatra Morii”. După cum vedem, acea moară a mănăstirii a marcat sugestiv amintirea colectivă a locuitorilor regiunii.

De-a lungul secolelor al XVII-lea - al XVIII-lea, la curțile domnești ale Moldovei, au fost emise o serie de acte care confirmau dreptul de proprietate al Mănăstirii Ețcani asupra disputatei mori. Vă prezentăm succinct doar câteva din ele:

1. „Un ispisoc de la Constantin Movila Voda, din velet 7118 (1610), (cu 22 de ani înaintea documentului de la Alexandru al VI-lea) pe un vad de moară în pârâul Dragomireștilor, pe din jos de Ruscior, în ținutul Sucevii, ca să aibă călugarițele de la Ițcani a-și face moara într-acel vad, și să fie ocină a mănăstirei în veci.”
2. „Alt ispisoc de la Vasile Voda (Lupu n.n), de întăritură pre o moară a Mănăstirii Ețcanilor, de la satu de la Ruscior ot ținutul Sucevei, care, acea, moară, au cumpărat-o Doamna Elisafța a răposatului Ieremia Voda și au dat-o danie Mănăstirii Ețcanilor”.

3. „Altă carte dată călugărițelor de la Ețca, să aibă a-și apăra un vad de moară de pre apa Dragomireștilor, din ținutul Sucevei.”

Moara Ețcanilor a fost un adevărat măr al discordiei între Mănăstirea Ețcani și Dragomirna. Litigiul trece ca un fir roșu în relațiile ambelor lăcașe. Sesizăm că a fost imperios necesară intervenția Domniei pentru a limpezi lucrurile. Ea a adoptat un șir de decizii care autentificau drepturile Mănăstirii Ețcani asupra proprietăților disputate.

Spre regretul nostru, toate aceste contribuții laudabile ale voievozilor moldoveni nu au consumat acest litigiu. Conflictul dintre Mănăstirea Ețcani și Dragomirna a continuat până în secolul al XIX-lea. Pe final, din această dispută a ieșit victorioasă Mănăstirea Dragomirna.

Actele de valoare ale acestei mănăstiri sunt în posesia Mitropoliei de la Iași. Din această colecție, mai prezentăm un document de la Domnitorul Matei Ghica:

„Noi, Matheiu Ghica Voievod, dat-am cartea Domniei Mele rugătoarelor noastre Iroftei, stariței, împreună și tuturor călugărițelor de la Mănăstirea Ețcanii ot ținutul Sucevei, să fie volnice cu cartea Domniei mele a stăpâni și a dijmui a mănăstirei dreaptă ocină și moșie, și anume, tot hotarul moșiei Ețcanii, pe care moșie ziseră că are mănăstirea scrisori, hrisoave domnești, atâta de la ctitorii mănăstirei cât și de la alții de mai înainte luminați Domni. Deci, dar, după scrisoarea ce are să aibă a lua a zecea din țarini cu pâine, din fânețe, din grădini cu legume, și din prisaci cu stupii, și din livezi cu pomi, și din tot locul, cu tot venitul moșiei după obicei.

Așișderea, de vor fi șezând oameni cu casă pe această moșie, să aibă a da de toată casa câte doi lei de anu. Ori de câte ori nu vor vre să dea bani, să lucreze câte 12 zile pe anu; însă 6 zile de vară și 6 zile de iarnă, ca să fie pentru chiverniseala călugărițelor, iar care nu s-ar supune să dea obicinuitul venit al moșiei mănăstirii, poroncim Dumitale ispravnice al ținutului,

unora ca acelora să le dai porunca, să se ridice de pe moșia mănăstirei mutându-se pe hotarul târgului Sucevei, și nimeni să nu stea împotriva cartei Domniei mele. Iar având cineva a răspunde, să vie la Divan. Aceasta poroncim.

Let 7263(1755), Februarie 14.

Procitoh vel logofăt.”

Acesta e un ultim document important referitor la Mănăstirea Ețcani.

După parcurgerea întregului dosar se impun câteva concluzii.

- Numele Mănăstirii Ețcani este legat de începuturile statului moldovenesc feudal. Lăcașul de cult Ețcani e imortalizat până și în filele vechilor cronică. Eruditul cronicar Miron Costin, atunci când narează cu lux de amănunte legenda Descălecatului Țării Moldovei, ne spune următoarele: „...ieșit-au mai la câmp acei vânători și au nimerit la locul unde este acum Mănăstirea Ețcani și acolo era prisacă cu stupi, și era la acei stupi un rusneac anume Ețco...”. Deci, printre cele mai vechi așezări de cult, de care vorbește istoria noastră națională, se numără și Mănăstirea Ețcani, o primă mănăstire de maici din Moldova. Ea s-a bucurat de atenția și favorurile celor mai străluciți voievozi ai Moldovei, începând cu însuși Alexandru cel Bun. Ea a ocupat un loc important în sistemul religios de valori al statului feudal moldovenesc.

Pe parcursul secolelor, ea a fost înzestrată cu numeroase posesiuni, proprietăți și privilegii care i-au asigurat prosperitatea de-a lungul funcționării sale.

După încorporarea Bucovinei la Austro-Ungaria, mecanismul austriac a intervenit ostentativ pentru a stopa evoluția acestui lăcaș de cult.

Pe parcursul perioadei austro-ungare, au fost create o serie de comisii, pentru a stabili proprietățile fostei mănăstiri. Conform unui proces-verbal de la 1782, ex-posesiunile

Mănăstirii Ețcani au fost incluse în proprietățile orașului Suceava. Iar disputatul loc de moară și însăși moara de lângă Rusciorii de pe Dragomirești aparțineau, în final, după oneroasele procese judiciare, chiar episcopului din Burdujeni.

Odată desființată mănăstirea, apare întrebarea: care a fost destinul călugărițelor de la Ețcani? Se presupune că ele s-ar fi refugiat la mănăstirea de călugărițe din Pătrăuți, care se afla în imediata apropiere. Este, însă, posibilă și o altă variantă. Aflăm despre un loc din Mitocul Dragomirnei, căreia în popor i se spune, până în prezent, Valea Călugăriței. Se zice că prin acele locuri ar fi trăit o călugăriță bătrână, până a plecat în lumea celor dreپți. Și această maică evlavioasă, nu ar fi fost o alta decât una din călugărițele Mănăstirii Ețcani. ...Luând în considerație faptul că, în anul secularizării averilor mănăstirești, Mănăstirea Pătrăuți număra încă 14 călugărițe, căroro li s-a îngăduit de a rămâne în mănăstire până la moarte, fiindu-le asigurată o pensie lunară de un florin și luând în considerație faptul că ultima călugăriță din Pătrăuți, Casiana Tanasi, a murit la 9 iulie 1814, presupun că acea călugăriță care a dat văii din Mitocul Dragomirnei numele, trebuie să fi fost una din călugărițele din Ițcani. O maică din Pătrăuți n-ar fi avut motiv să părăsească mănăstirea.

Evoluția evenimentelor și a realităților născute de aceste evenimente, au determinat un final dramatic pentru Mănăstirea Ețcani. Atât factori interni, cât și externi, au văduvit viitorul arealului creștin bucovinean de o veche instituție ecleziastică, una din primele de acest gen din Moldova.

La început de secol XX, din depărtare, pe una din colinele Ițcanilor se reliefa, elegantă și tristă, Biserica Mănăstirii Ețcani, înălțată prin eforturile cuvioaselor Nazaria și Angelina, la 1639. Desigur, timpul a marcat-o inexorabil. Culoarele s-au șters, tencuiala a căzut, zidurile prezentau fisuri șerpuitoare. Datorită importanței ei și în calitate de monument istoric, ea a fost vizitată de iluștri teologi și cercetători din

acele timpuri (Episcopul Melchisedec, Dr.Eugen Kozak ș.a.). Aici au fost descoperite importante vestigii ale trecutului. Unul din clopotele clopotniței, aflată în ograda bisericii, are gravată următoarea inscripție: „Acest clopot s-a făcut cu cheltuiala dumnealui Ioan Mătăcuc, 1800, episcop, și l-au dat Sfintei Biserici Adormirii Precești”. În pronausul bisericii, se aflau două pietre funerare. Una din ele era inscripționată în limba greacă, cea de-a doua, în limba slavonă. Atât Dr. Kozak, cât și Ep. Melchisedec au tradus și interpretat inscripțiile în cauză. Textul de pe una din pietre: „Pomeniște, Doamne, cu sfinții, sufletul robului tău Ioan, fiul lui Manuil Murati din Roma. A răposat și s-a înmormântat în timpul domniei lui Io Bogdan Voevod, în anul 7018 (1510), August 13”. Pe piatra funerară alăturată, cu inscripția în slavonă, citim următoarele: „Acest mormânt l-a împodobit serva lui D-zeu, Nastasia, soțului ei Muratko, care a trecut la vecinica odihnă în anul 7019 (1511) Octomvrie 15 – să-i fie pomenirea vecinică”. Au mai fost atestate și alte pietre din 1519, 1525 etc.

Astăzi, acele pietre funerare rămân a fi unicele dovezi care veghează prin secole istoricele locuri unde a fost cândva vestita mănăstire. Ea însăși a rămas a fi doar o idee, uitată pe nedrept în tumultul altor evenimente. Bizar, dar, tocmai pietrele funerare s-au dovedit a fi imbatabile în fața tăvălugului timpului.

Privită în sine, istoria Mănăstirii Ețcani, pe parcursul celor 325 de ani de funcționare, face parte integrantă din sistemul de valori național-creștine ale poporului nostru.

Mănăstirile, aceste oaze de cuvioșie, reprezintă un model de asumare a datoriei comune: – salvarea spirituală a propriului popor.

Diana Ețco

Mănăstirea Hurezi

În ziua de 15 august 1714, când dreptmăritorii creștini prăznuiau Adormirea Maicii Domnului, se petrecea, la Țarigrad, sub privirile îngrozite ale marilor demnitari ai statelor Europei, cel mai fioros spectacol, plin de sălbăticie și unic în felul său: decapitarea, sub ochii îndurerați ai tatălui, a celor patru fii ai voievodului Constantin Brâncoveanu, precum și a sfetnicului Ianache Văcărescu, pentru ca, în final, iataganul păgân, prin ultima sa sclipire, să reteze și pe bătrânul și falnicul stejar, adăpat la izvoarele străbunelor evlavii ortodoxe.

Domn cumpătat și înțelept, gospodar destoinic și chibzuit, oblăduitor darnic și cruțător, părinte blând și milos, **Constantin Vodă Brâncoveanu este unul dintre cele mai luminoase chipuri ale trecutului nostru românesc și creștinesc.** Cu prilejul comemorării a trei sute de ani de la moartea sa martirică, a fiilor săi și a sfetnicului Ianache, se cuvine a aminti câteva din marile înfăptuiri, pe plan cultural, în vremea domniei lui, numită și *Epoca brâncovenească*.

A domnit aproape 26 de ani: de la 28 octombrie 1688, până la 24 martie 1714. În acea zi de miercuri, din Săptămâna Patimilor, primea vestea că a fost mazilit, adică dat jos din domnie. A luat drumul Țarigradului, de unde nu se va mai întoarce niciodată. Dar, pe cât de cutremurător i-a fost sfârșitul, tot pe atât i-a rămas numele și pilda sacrificiului său în conștiința posterității, alături de o operă remarcabilă, ce-i va duce, peste veacuri, faima ce o merită cu prisosință. Prin actul de canonizare din 20 iunie 1992, și-a câștigat locul cuvenit în panteonul sfinților români.

Direcțiile de dezvoltare a culturii în epoca brâncovenească sunt trei: **construcția bisericească**, ridicând și refăcând numeroase lăcașuri dumnezeiești pe întreg cuprinsul

țării și în afara hotarelor ei; **tiparul**, Brâncoveanu fiind, după cum spunea Nicolae Iorga, „nu numai un dibaciu socotitor al vremurilor, un mare ctitor de mănăstiri și biserici”, ci și un mare ocrotitor al „culturii românești, prin scris și tipar”, poate cel mai mare din câți „au fost vreodată în neamul nostru”, și **școala**, în vremea sa funcționând, la București, două școli oficiale – Academia de la „Sfântul Sava” și Școala Domnească de la Biserica „Sfântul Gheorghe-Vechi”, precum și o fundație particulară – Școala de la Colțea, unde se învăța și muzica bisericească.

Îndeplinirea primului scop avea să fie favorizat de căsătoria sa, în anul 1674, cu fiica postelnicului Neagu, nepoată a bătrânului și blândului boier muntean, Antonie Vodă, din Popești – Prahova, domn al Țării Românești între 3 martie 1669 și 12 februarie 1672. Cu adevărat, familia tânărului Brâncoveanu a fost binecuvântată de Dumnezeu din belșug cu darul pruncilor, bine știind că memoria unui om este asigurată și prin copiii săi, aceștia ducând peste veacuri, prin intermediul geneticii, trăsăturile moștenite de la strămoși. Credincioasa Doamna Maria avea să aducă pe lume nu mai puțin de unsprezece copii, patru feciori și șapte fete, băieții primind nume cu rezonanțe voievodale, nume dinastice: Constantin, Ștefan, Radu și Matei. Celor șapte fiice, Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Bălașa și Smaranda, tatăl le-a căutat înrudiri, dacă nu domnești, cel puțin cu familii mari sau influente, pentru a folosi alianțele matrimoniale în politica sa generală.

După ce și-a consolidat domnia și, mai ales, după ce i-a înfrânt pe imperiali la 11/21 august 1690, la Zărnești, luptă în care generalul Heissler a fost luat prizonier, Brâncoveanu a pornit, fără preget, la construirea celui mai mare complex monastic din Țara Românească, Mănăstirea Hurezi,

considerată drept „cea mai desăvârșită realizare a artei brâncovenești”.

De ce a ales voievodul, pentru ctitoria sa principală zona de la poalele Munților Căpățânii, pe atunci împădurită, străbătută de râuri și pâraie grăbite să ajungă cât mai curând în luncă și populată de atâtea sălbăticiuni? Pentru că acest loc îi aparținea încă de pe vremea când se afla în rândurile boierilor.

Începuturile satului Hurezul se pierd în negura vremii. Satul, ca și râul ce curge prin el, poartă numele acelor păsări care se aud noaptea în adâncul acelor păduri străvechi, numite huhurezi sau, prin prescurtare, hurezi.

Atras de poziția geografică a acestei moșii încă de când a cumpărat-o (29 decembrie 1684), Brâncoveanu a voit, așa cum arăta N. Iorga în lucrarea „*Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*”, „să lase la Hurezi, pentru îngroparea sa și a neamului său, ca și pentru adăpostirea unei vieți călugărești care să poată fi îndreptar pentru cultivarea artei religioase și a scrisului bisericesc, o mănăstire fără pereche. În acea Oltenie, atât de bogată în mănăstiri vechi, slobode, bogate și mândre, prin călugării cărora se ținea munca și avântul în Biserică, el alege un loc singuratec, în păduri dese, prin muncelile Vâlcii, și făcu să se clădească acolo, cu cele mai bune materiale și cu meșterii cei mai destoinici, Mănăstirea Hurezului sau a Hurezilor”.

Începută în vara anului 1690, construcția bisericii s-a terminat în iunie 1692, pictura fiind gata la 30 septembrie 1694, după cum arată pisania de deasupra ușii de la intrare, de pe peretele de vest al pronaosului. În zona inferioară a pietrei de pisanie, Brâncoveanu alături cele două însemne heraldice – *Corbul basarabesc* și *Vulturul bicefal cantacuzin*, – acesta din urmă arătând că rudele din partea mamei reprezintă puternicul și slăvitul neam al Cantacuzinilor, coborâtori, după tradiție, din împărații Bizanțului. Această asociere reprezintă caracteristica

esențială a epocii brâncovenești: unitatea politică, de curând realizată, a unei adevărate „caste” conducătoare a țării.

Ideea va fi reluată și ilustrată cu mai multă forță în tabloul votiv de la Hurezi, care se desfășoară pe cei patru pereți ai pronaosului, având un profund caracter narativ genealogic. Pisania ne reamintește, la data mai sus-scrisă, că, în „sfânta și dumnezeiasca biserică”, cel care cârmuia deja de șase ani Țara Românească „vrut-au și pre din lăuntru a o împodobi și a o înfrumuseța cu de toate și, zugrăvind-o ca nu alta asemenea, mai vrut-au, între alte, ca și *dunga cea mare bătrână și blagorodnă a rodului și neamului său*, atâta despre tată, cât și despre mumă, să să zugrăvească...”. Aproape fiecare efigie din cele aproape treizeci aflate în pronaosul Hurezilor reprezintă un personaj știut și din cronicile timpului. În tabloul votiv, care este un document de epocă, se poate admira o impresionantă familie voievodală, în care „Io Constandin Basarab voevod, sinu Papei postelnic, vnuc (nepot) Predei bi vel vornic Brâncoveanu”, are alături de el pe copiii Constantin, Ștefan, Radu și Matei, iar „Mariia Doamna, fata Neagului Postelnic sinu Antonie Vodă”, are alături cele șapte copile. Pe peretele de vest, se rânduiesc siluetele Cantacuzinilor contemporani sau nu demult dispăruți, iar pe peretele de la nord și pe cel de la sud, apar Domnitorii basarabi Matei, Neagoe, Laiotă, reprezentare ce „ne conduce de fapt către două zone distincte, dar mereu interferente ale mentalului aulic brâncovenesc: moștenirea bizantină și aceea basarabească”, după cum constată marele istoric de artă, Răzvan Theodorescu.

Memoria lui Constantin Brâncoveanu este vie la Hurezi, în tot ceea ce a realizat aici, făcând din această mănăstire un focar de cultură și un model pentru întreaga viață și creație spirituală a țării. În epoca brâncovenească, s-a plămădit o „desfătată, frumoasă și iscusită” artă bisericească. Ea va fi numită „stilul brâncovenesc”, ultimul capitol mare al artei

vechi românești și unul dintre cele mai strălucite din arta creștină de după căderea Împărăției bizantine (1453). Răstimpul hotărâtor pentru destinele spiritualității, cum a fost acela marcat de domnia de fast princiar a fiului lui Papa din Brâncoveni Postelnicul și al Stancăi din neamul cantacuzinesc, a fost cel mai bine definit, în posteritate, nu de un istoric, ci de un poet și un filosof, anume Lucian Blaga, acum mai bine de cincizeci de ani, în celebrul său „Spațiu mioritic”: „Domnia și opera lui Constantin Brâncoveanu, minunat amestec de renaștere și de bizantinism, de baroc și de orientalism, ne apar, cu cohorta lor artistică și de binefaceri, ca o aluzie reconfortantă la ceea ce ar fi putut fi o epocă de adevărată istorie românească”.

Într-o chilie boltită a Mănăstirii Hurezi, în corpul de clădiri de pe latura de vest, Voievodul Brâncoveanu va adăposti propria sa bibliotecă, pe rafturile căreia vor fi înșirate, an de an, comorile tipăriturii vremii, cele încurajate de principe și lucrate sub iubitoarea îngrijire a mitropolitului țării, Antim Ivireanul (1708-1716), precum și cărți de pretutindeni, adunate cu trudă și pasiune din toate colțurile Europei, mai ales din Veneția și Paris, alcătuind o uriașă moștenire culturală. Constantin Brâncoveanu, prin misiunea de supraveghetor domnesc la tipărirea **primei versiuni integrale a Bibliei în limba română, la 1688**, apare, încă de când era mare logofăt, nu numai ca un mare mecenat, ci și ca un cărturar, implicat direct în viața spirituală a epocii sale, ca un real creator de cultură. **Biblia de la București** va fi una dintre primele cărți intrate în biblioteca de la Hurezi. La aceasta, se vor adăuga alte sute de cărți colecționate de un voievod cu mintea luminată și iubitor de cultură. Comorile spiritualității românești din Biblioteca de la Hurezi erau apreciate, în anul 1702, de medicul Ioan Comnen, de la Școala Domnească din București.

Cel care se îngriji îndeaproape de Biblioteca de la Hurezi va fi Arhimandritul Ioan, primul stareț al mănăstirii,

împreună lucrător cu Antim Ivireanul, la tipărirea, la Râmnic, în 1706, a unei cărți numită: „*Slujba Născătoarei de Dumnezeu*”. Peste doi ani, în 1708, același arhimandrit Ioan avea să zugrăvească, la intrarea în camera boltită a bibliotecii, o frumoasă inscripție grecească, cu următorul cuprins, tradus în limba română: „Biblioteca de hrană dorită, sufletească, această casă a cărților îmbie preaînțeleapta îmbelșugare, în anul 1708”.

Se pare, conform celor două cataloage din 1791, că totalul tipăriturilor existente în Biblioteca de la Hurezi se cifra la 392 de volume, conținutul cărților fiind diferit: teologie, istorie, geografie, literatură, filozofie, drept, matematică. Din păcate, astăzi, nu se mai află la Hurezi decât trei cărți din vechea bibliotecă a voievodului Constantin Brâncoveanu: un exemplar din **Biblia de la București**, cu pecetea domnitorului Constantin Brâncoveanu; un **manuscris grecesc (autograf Ioan Comnen)**, scris la **30 decembrie 1699** și închinat **Stolnicului Constantin Cantacuzino**, și o **Evangelhie învățătoare**, manuscris ce a fost în posesia primului egumen al mănăstirii, Ioan.

Biblioteca de la Mănăstirea Hurezi, întocmai ca și cea a familiei Cantacuzino sau a Mavrocordaților, a constituit un focar de cultură în epoca medievală în Țara Românească, prin intermediul ei favorizându-se pătrunderea culturii universale în sfera civilizației noastre.

Fenomenul cultural din epoca brâncovenească cunoaște însă și alt aspect, și anume, răspândirea tipăririi de carte la București, Buzău, Snagov, Râmnic, Târgoviște, și trimiterea ei, de aici, în întreg spațiul românesc, dar și în cel european. Meritul incontestabil al lui Brâncoveanu, pe tărâm cultural, a fost acela de a fi oferit cartea solicitată de cei interesați, exemplarele tipărite de el fiind întâlnite la Atena, Paris, Ancara, Alexandria, Londra, precum și în cele patru Patriarhii istorice ale lumii creștine: Ierusalim, Constantinopol, Alexandria și Antiohia.

Cartea brâncovenească a avut un mare rol în fixarea terminologiei limbii române, marea personalitate a voievodului urmărind activitatea de imprimare, în primul rând, a cărților în limba română, în interesul poporului. Valorile epocii brâncovenești au stat la baza energiilor naționale de după aceea, deoarece ele au dat neamului nostru tăria interioară de a suporta apăsarea grea, străină, din veacul al XVIII-lea.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu, prin marile ei împliniri economice și culturale, a impulsionat procesul complex de transformări calitative în viața poporului nostru, creșterea conștiinței de neam și, odată cu aceasta, întărirea națiunii române, premize și factori hotărâtori în făurirea statului național unitar român.

Constantin Mănescu

II. SECOLUL XIX – CHIPURI DE SLUJITORI AI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC DIN PRAHOVA

Ion Gherasim Gorjanu

Învățământul, sub toate formele lui de manifestare, rămâne fundamentul formării ființei umane. Fără el, nu putem vorbi de educație, de civilizație. În miezul oricărui progres, se află cunoașterea dobândită prin învățare, prin experiență proprie și prin cercetare continuă.

Secolul 19 a însemnat pentru români (și nu numai) o perioadă de dezvoltare energică a învățământului public, slujită cu o dăruire exemplară de intelectualii și politicienii luminați ai timpului.

În 1831, prin aplicarea prevederilor Regulamentului Organic, se înființează școli naționale și școli normale (de pregătire a învățătorilor), în toate reședințele de județ. În acest scop, la București, au luat ființă cursurile pentru pregătirea candidaților de profesori ai acestor școli județene. Candidații erau recrutați din rândul celor mai dotați și pregătiți intelectuali, dornici să se dăruiască acestei profesii, înaripați, în demersul lor, de un înflăcărat patriotism și de convingerea că *numai prin ridicarea culturală a neamului se poate realiza un viitor luminos, liber și demn pentru toți.*

Eforia Școalelor, însumând un corp valoros de personalități culturale conduse de Petrache Poenaru, se ocupă admirabil de punerea în practică a acestui proiect.

La 14 octombrie 1831, Eforia îl repartizează pentru Școala Națională de la Ploiești pe profesorul Gheorghe Mălureanu, iar, șase luni mai târziu (8 aprilie 1832), pe Ion Gherasim Gorjanu, pentru cea de la Vălenii de Munte.

Ploieștiul era capitala județului Prahova. Văleniul făcea parte din alt județ, Săcuieni, căruia îi fusese capitală până în 1781, când s-a hotărât mutarea acesteia la Bucov. Decizia Eforiei era bine întemeiată. Văleniul era situat în centrul județului, la o distanță de 30 de km față de cea mai apropiată Școală Națională (cea de la Ploiești), pe când Bucovul se afla în punctul extrem al periferiei lui sudice, despărțit de Ploiești doar prin apa Teleajenului și câteva sute de metri de o parte și de alta a râului. În plus, Văleniul se dovedise a fi un centru economic, comercial și spiritual bine încheiat și constant, aflat în strânsă relație cu toate localitățile din partea superioară a Teleajenului și a afluenților lui.

Profesorul Ion Gherasim Gorjanu era un bun orator, pedagog și mînuitor al condeiului. Se dovedea „plin de răbdare și înzestrat cu un frumos grai popular, al Halimalei” (Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*). Traducerile lui din greacă s-au bucurat de o bună primire în epocă.

Deschiderea cursurilor la Vălenii de Munte a avut loc la 12 august 1932, cu trei luni și jumătate mai târziu decât data planificată, datorită greutăților întâmpinate în recondiționarea spațiului repartizat (în localul Mănăstirii). Totodată, trebuie reținută și opoziția manifestată de conducătorii școlilor particulare din localitate. La acea dată, funcționau în Văleni mai multe școli particulare românești, precum și una grecească (la aceasta din urmă învățase și Eufrosin Poteca, originar din satul Nucșoara, aflat la 10 km de Văleni).

Cursurile Școlii Naționale sunt inaugurate cu 29 școlari. Pasionat și perseverent, ținând o strânsă legătură cu părinții, profesorul obține rezultate foarte bune. O dovedesc scrisorile de mulțumire primite de Eforia Școalelor, aprecierile lui Alecu N. Filipescu de la Drajna, membru în Comitetul de Inspecție, aprecierile consulului englez E.M. Blutté. Acesta din urmă a asistat la lecții și a rămas profund impresionat de cultura și calitățile pedagogice ale profesorului. Se petreceau lucrurile în

1833. Blutte se afla la Văleni, împreună cu fiul său adoptiv și cu secretarul său particular, Stamati Zamora. Îl legau relații de prietenie și convingeri politice cu maiorul Alecu Filipescu, cu care avea întâlniri aproape zilnice. Îi plăceau locurile și oamenii, îi plăcea profesorul și școala de la Văleni. Toate acestea l-au determinat să-și înscrie copilul la cursurile acestei instituții de învățământ.

Pe parcursul relațiilor cu Ion Gherasim Gorjanu, consulul Marii Britanii la București i-a încredințat acestuia un manuscris în limba franceză, cuprinzând istoria începuturilor noastre și descrierea spațiului nostru etnic.

Aspecte din lucrarea lui Blutté sunt preluate de N. Iorga în *Istoria românilor prin călători*, din *Calendarul Cazania pe 1856*, scos de Ion Gherasim Gorjanu, din care vă prezentăm câteva:

„Nația daco-romană are două drepturi mari și sfinte, ca și Dumnezeu, în aceste pământuri: unul – al vechilor moștenitori de peste 40 de veacuri, altul – al colonizării și păstrării drepturilor naționale, dace și romane, de șaptesprezece veacuri până astăzi, cu armele și cu spiritul politic”.

În acest fel, *românii au ajuns a fi „o concentrare de cea mai mare vitejie, de cel mai înalt geniu, cu cea mai rară omenie și cu cea mai evanghelică ospitalitate și afabilitate. Sunt îndrăzneți, dibaci în a clădi și fabrica orice, învață orice artă nouă numai dintr-o singură vedere la altul (moștenire de la daci), au pricepere la cânt și la dans, la frumoasă cetire și la poezie, la tot felul de arte, la mânuirea iute a armelor (de la romani)”*.

Blutté remarcă rolul de stavilă al românilor în fața cotropitorilor de tot felul, protejând, în acest fel, și pacea occidentului european. În timpul acestor acțiuni, românii au oferit adăpost „apăsătilor de jugul barbar. Acești adăpostiți au ajuns în dregătorii și au făcut averi, cu deplină voie de a-și

păstra ființa etnică..., dar, ca răsplată, cei scăpați aici de foc ajunseră, fără cea mai mică muștrare de cuget, *dușmanii și vânzătorii făcătorilor lor de bine*".

În 1834, numărul elevilor de la Școala Națională din Vălenii de Munte ajunge la 84, mulți dintre ei venind și din județ. Clădirea școlii devenise neîncăpătoare, dar și improprie pentru desfășurarea cursurilor din cauza lipsei de sprijin a autorităților administrative locale. În urma anchetelor ordonate de Alexandru Dimitrie Ghica, Petrache Poenaru, directorul Eforiei, propune închiderea școlii din Văleni până când se va construi un local nou, precum și mutarea lui Ion Gherasim Gorjanu la Ploiești. Lucrurile se petreceau în 1837.

Se începe construcția noului local de școală, prevăzută cu două săli de predare, hol și cancelarie, în apropierea mănăstirii.

Localul e finalizat la sfârșitul anului 1839, primind și sprijinul material al Mănăstirii Cotroceni.

La 20 ianuarie 1840, cursurile Școlii Naționale se mută în noul local. Aceste cursuri nu fuseseră întrerupte decât pe parcursul anului școlar 1837-1838, datorită spiritului de acțiune dovedit de vălenari. Ei au închiriat un local corespunzător și au cerut Eforiei reluarea cursurilor. Fapt care s-a și petrecut, la 20 august 1838, prin numirea profesorului David Almășanu, o altă personalitate eminentă a învățământului românesc din prima jumătate a sec. XIX, continuând la cote înalte opera lui Ion Gherasim Gorjanu. Când, în 1844, s-a hotărât desființarea județului Saac (în 1845, teritoriul lui a fost preluat, administrativ, de Prahova și Buzău), 90 de orășeni au cerut ca profesorul de la Vălenii de Munte să nu fie mutat în altă parte. Și n-a fost mutat. Acest fapt e o dovadă reală de prețuire pentru ceea ce înseamnă un om competent, dăruit împlinirii binelui și frumosului în comunitatea din care face parte.

C. Manolache

Învățătorii lui I.L. Caragiale: Zaharia Antinescu, Basile Drăgoșescu și Mihail Georgescu

Anii petrecuți de Ion Luca Caragiale pe băncile școlii au jucat un rol deosebit în conturarea personalității sale.

Născut în satul Haimanale, în zorii zilei de 30 ianuarie 1852, Caragiale vine câțiva ani mai târziu la Ploiești, unde tatăl său practica avocatura. Familia avocatului Luca locuiește cu chirie în casa lui Hagi Ilie Lumânărarul, din curtea Bisericii „Sf. Gheorghe”. Ion sau Iancu – cum îi spuneau părinții – era, pe atunci, un băiețel negricios și slăbuț, care nu-și găsea locul cât era ziuica de mare. Isteț și neastâmpărat din cale-afară, devine repede spaima mahalalei. Merele și prunele brumate ajungeau ca printr-o minune în buzunarele lui încăpătoare. Înălța, cu deosebită pricepere, zmeie cu zbârnâitoare, cu care doboră zmeiele celorlalți copii, lăsându-i mofluzi, neputincioși și cu privirile încețoșate de lacrimi. Iar când joaca se termina cu bătaie, pumnii iuți ai micului Iancu făceau repede multe vânătăi și tot așa de repede dispăreau împreună cu neastâmpăratul lor stăpân.

Pentru a-l mai aduna din grădinile oamenilor și de pe maidane, părinții hotărăsc să-l dea în grija popii Marinache și a dascălului Haralambie de la Biserica „Sf. Gheorghe”, ca să-l inițieze în tainele scrisului și cititului.

„Sunt copil al Ploieștiului – spunea Caragiale mai târziu – și mi-am făcut instrucțiunea cu slovă popească (chirilică, n.n.) în curtea Bisericii „Sf. Gheorghe”; am tocat la biserică și am tras clopotele cu dragoste.”

Îi plăcea lui Caragiale învățătura cu mucalitul dascăl Haralambie, dar acesta are proasta inspirație de-a mânca, în prima săptămână de după Paști, prea multe ouă răskoapte,

părăsindu-și, din această nesăbuiță, pentru totdeauna, proaspeții învățăcei și plăcerile cele pământești.

Cercetările făcute de prof. N.I. Simache arată că Ion Luca Caragiale a urmat, în continuare, cursurile clasei I cu învățătorul **Calebuneanu**, până la 1 martie 1860, când acesta moare, și cu **C. Viespescu**, până la sfârșitul anului școlar respectiv.

În următorul an școlar, 1860-1861, îl găsim pe Caragiale în clasa a II-a a Școlii Domnești de Băieți, avându-l ca dascăl pe ardeleanul **Zaharia Antinescu**.

Fiu al unui profesor brașovean, Antinescu își făcuse o pregătire temeinică la Gimnaziul din Brașov și la Școala Pedagogică din Sibiu. Urmase, câtva timp, și teologia dar, neplăcându-i, se dedică activității de educator, mai întâi opt ani la Brașov și Săcele-Suseni, apoi, timp de alți 30 de ani, la Ploiești.

Deși cam aspru cu elevii, era un bun pedagog, cu cunoștințe bogate, cu oarecare talent în mânuirea condeiului, dar, mai cu seamă, era un bun patriot.

„Am ținut în mâinile mele – mărturisește el – făclia aprinsă pe ambele coaste ale Carpaților, spre a lumina frunțile vlăstarelor națiunii mele și a infiltra simțiminte de progres și de morală în mintea fragedă a tinereții studioase de ambele sexe.”

El vede în școală „focarul la care se încălzește geniul uman”, calea care ridică națiunea în rândul popoarelor civilizate și pe culmile progresului.

Antinescu s-a îngrijit să insufle elevilor dragostea pentru limba română, deoarece *„limbei îi este dat să unească membrii risipiți ai marii familii naționale, ori pe unde ar fi ei împrăștiați; ea inspiră simțimintele patriotice în popor de a respinge dominațiunea străină, fără a renunța la drepturile lui istorice”*.

În cursul activității sale școlare, a publicat un manual de „Geografia României și a țărilor locuite de români” (pentru clasa a II-a și a III-a, scos în trei ediții consecutive), precum și un volum de poezii pentru școlari.

A colaborat la ziarul pedagogic din Ploiești, *Școala română*, din al cărui comitet de redacție făcea parte.

A publicat și câteva volume de proză și versuri originale, cum ar fi: *Autobiografia mea* și *Flori de pe Carpați*. Antinescu avea ușurința versificației, fără a reuși să se ridice la o valoare certă. Îi lipsește mai cu seamă inspirația, iar atunci când o are, nu reușește să extragă generalul din faptul uman izolat. Prea grăbit să obțină succesul imediat, nu se oprește să-și șlefuiască ideea și versul, în detrimentul unui succes de durată pe care poate l-ar fi avut. Uneori, întâlnim poezii destul de bune, mai ales în rândul celor erotice, cum ar fi: *Reamintire*, *Nu voiesc*, *Unde ești, unde ești? Dacă ea...*

Lirica patriotică, deosebit de bogată, e prea declarativă, versul și epitetul sunt prea comune. Redăm, spre exemplificare, câteva versuri din poezia *Vocea unui român*:

„Da, poporul! căci el este forța patriei române;
De la el purcede totul, numai el e suveran;
El suportă greutatea, – Regii trec și el rămâne!
Voi bătrâni, albiți de zile. – ornamentul țării noastre,
Și voi tineri, plini de viață – ale țării scumpe flori,
Mandatar ai națiunii, dați avânt inimii voastre
Și creați în România un ferice viitor!”

Iată, într-o sumară prezentare, omul pe care îl are Caragiale ca învățător în clasa a II-a. Fără îndoială că, un an școlar cu Antinescu, de la 9 dimineața până la 14, a fost pentru Caragiale un mare câștig. Acest dascăl a știut să formeze elevilor săi o puternică bază educativă și instructivă.

Obiectele de curs, conform programei de atunci, erau: Citirea, Aritmetica, Geografia Principatelor, Caligrafia și Catehismul moral.

Dând dovadă de însușiri intelectuale excepționale, elevul Caragiale Ion a obținut la examenele de la sfârșitul semestrelor I și II și la examenul de sfârșit de an cel mai înalt calificativ: E (eminența), fiind clasat al treilea premiant I cu coroană. Primește, ca premiu, cărțile: *Istoria naturală*, *Morala* și *Revista Carpaților*.

Zaharia Antinescu nu și-a uitat mai târziu fostul elev. În 1901, când Caragiale era sărbătorit pentru împlinirea a 25 de ani de strălucită activitate literară, îi trimite câteva rânduri, prin care-l felicită pentru succesele obținute.

Șerban Cioculescu spune că nici Caragiale nu și-a uitat fostul învățător, luându-l drept model în creionarea personajului Trahanache, din *O scrisoare pierdută*.

Această afirmație mi se pare făcută cu prea multă ușurință, căci, între Trahanache și Antinescu, nu găsim decât o asemănare cu totul minoră: și unul și altul sunt posesorii unui număr destul de mare de demnități.

Încolo, câtă deosebire!

Unul e moșier și politician de carieră, incult, grosolan, lipsit de scrupule, gata oricând să vândă interesele generale pentru apărarea intereselor particulare. Celălalt trăiește din muncă cinstită, ajută din puținul ce-l are oamenii sărmani, e un erudit și un patriot sincer.

În clasa a III-a (anul școlar 1861-1862), Caragiale îl are ca învățător pe adevăratul său părinte sufletească, tot un ardelean, **Basile Drăgoșescu**.

Drăgoșescu urmează școala în orașul Mediaș și la Blaj. Neputând suporta să-i vadă pe români împilați în țara lor de stăpâni veniți peste noapte, trece munții în Țara Românească și se dedică învățământului, ca mulți alți intelectuali ardeleni,

dintre care amintim pe Ion Codru Drăgoșanu, David Almășanu și Z. Antinescu, toți aceștia funcționând în județul nostru, în secolul trecut.

Drăgoșescu deschide mai întâi o școală particulară la Vălenii de Munte. Obținând succese frumoase, este mutat la Ploiești, în anul 1858, la Școala Domnească nr. 1.

Era un bun cunoscător al limbii române și latine, îl pasiona istoria patriei și munca de educator. A întocmit un manual de istoria românilor, scris cu pricepere și cu căldura unui patriot adevărat.

Cea mai mare calitate a lui Drăgoșescu era aceea de a ști să se apropie de sufletul copiilor. Această apropiere de școlari, darul de povestitor în stilul oral al poporului, cât și înfățișarea fizică, îl aseamănă destul de mult cu un contemporan al său, învățătorul Ion Creangă din Țicăul Iașului.

Drăgoșescu era un om de statură potrivită, purta barbă și avea părul ca ruginiul frunzelor toamna, glasul domol și plăcut.

El spunea adeseori, școlarilor săi:

„Măi, băieți, eu m-am învățat cu școala cum era învățat calul popii cu cazarma. A cumpărat popa, la obor, cal care slujise la călărași și, când a auzit goarna, să te păzești, calul cu popa, pe poarta regimentului: l-a așezat în rând cu soldații.

– Ce cauți aici, părinte?

– Calul m-a adus, taică!

Așa și eu, fac ce fac, mă aduc picioarele la școală.

Învățați, mă băieți, că părinții voștri vă dă lumânare seara. Unde era asta pe vremea mea? Odată, n-a putut să vie tata de la munte să mă ia de la gazdă, să mă ducă acasă. Și-am spart fasole înghețată și am mâncat în ziua de Crăciun.”

Așa reușea Drăgoșescu să se facă iubit de elevii săi și să se prindă învățătura de mintea lor.

Când Cuza Vodă – la începutul Domniei sale – vizitează Școala Domnească din Ploiești, după un înflăcărat cuvânt de salut adresat domnitorului, învățătorul s-a întors spre copii și le-a spus cu emoție și mândrie patriotică:

„De astăzi încolo, ne-am căpătat iar onoarea de popor liber, de popor latin! Jos cu slova străină! Sus litera străbună!”

Și a scris pe tablă cu litere străbune, frumoase, ca de tipar, urarea:

„Vivat România! Vivat Națiunea Română! Vivat Alexandru Ion I, Domnul Românilor!”

Învățătorul izbucni în plâns, urmat de toți cei de față. Vodă îl bătu pe umeri și-i zise:

„Să trăiești!

Cu români ca tine, n-am teamă!”

Lui Caragiale i-a fost îndeajuns un singur an de studiu cu Drăgoșescu, pentru ca să-și modeleze sufletul și mintea pentru tot restul vieții.

A învățat multe de la Drăgoșescu, dar mai ales a învățat limba română, să-i ajungă pentru totdeauna.

Iată ce spune Caragiale mai târziu:

„Să-i dea Dumnezeu odihnă bună bravului nostru dascăl, neuitatului meu, Domnul Basile Drăgoșescu! M-a învățat, cu litere străbune, româneasca toată câtă o știu până-n ziua de azi, că, mai mult, după el, nici n-am mai avut undevăța; și tare bine-mi prinde! Cum n-am fost bun la nimic, ce mă făceam dacă nici atâta nu știam, barem românește?

Să las că Domnul Drăgoșescu avea știință de carte și talent la predare, dar mai avea și-o nuielușă, care ardea ca focul...

Ah! sfinte analize de gramatică și logică! și încă și mai sfântă nuielușă! Să fii poftit să scrii, la dictando, indiferent *numai* sau *nu mai*, sau măcar să fii confundat pe *și* conjuncția

cu *și* adverbul... ori să nu fii pus virgulele și celelalte semne la locul cuvenit!...”

Cât de mare a fost influența lui Drăgoșescu asupra lui Caragiale se vede și din confruntarea scrisului învățătorului cu al elevului său. Se aseamănă foarte mult, caligrafia lui Caragiale fiind o imitație până la amănunte a scrierii lui Drăgoșescu.

Pasiunea lui Drăgoșescu pentru limba română, izvorâtă din patriotismul său curat, se vede și din faptul că el deschide un curs gratuit de predare a sintaxei, gramaticii și ortografiei.

Redăm cererea lui, din 9 sept. 1865, pentru obținerea autorizației:

„Având în vedere că scrierea corectă este așa de puțin îngrijită prin unele din cancelariile țării noastre, încât cele mai multe acte apar pline de erori gramaticale, din cauza cărora adesea poate resulta confuziune sau alterare în înțelesul ideilor emise,

Văzând că chiar în noua programă a gimnaziilor, elaborată de onor Consiliu permanent de instrucțiune, se dă limbei române toată considerațiunea meritată, formându-se dintr-ânsa un studiu separat,

Stimulat pe lângă acestea de dorința de-a aduce un serviciu public gratuit concetățenilor mei ploieșteni și mai ales acelora ce au meseria de a scrie, subscrisul mi-am propus ca, pe lângă dificila-mi ocupațiune cotidiană, să sacrific, în fiecare duminică și sărbătoare, câte două din orele mele de recreațiune și să deschid un curs public și gratuit de gramatica, sintaxa și ortografia limbei române, în clasa a III-a de la Școala de Băieți nr. 1.

O experiență de 19 ani, de când mă ocup de învățământul tinereții, și cunoașterea limbei latine, îmi procură destulă capacitate în privința acestora.”

Având un astfel de învățător, nu este de mirare că Ion Luca Caragiale l-a îndrăgit atât de mult, fapt concretizat atât prin via amintire ce i-a purtat-o întotdeauna, cât și de rezultatele foarte bune obținute la toate obiectele de studiu. La sfârșitul anului școlar, din cei 55 de elevi ai clasei a III-a, Caragiale s-a situat pe primul loc, primind, ca premiu, cărțile: *Istoria Românilor*, *Caligrafia* și *Desenul linear*.

Cu o astfel de pregătire, Caragiale intră în clasa a IV-a, anul școlar 1862-1863, sub îndrumarea învățătorului Mihail I. Georgescu, „superiorele”, adică directorul școlii.

Născut în anul 1821, în Cerneți, județul Mehedinți, **Mihail Georgescu** studiază la cea mai bună școală pe care o aveam pe atunci în Muntenia: Școala Centrală de la Sf. Sava, avându-l ca director pe Petrache Poenaru – întemeietorul învățământului național la noi.

După absolvirea acesteia, urmează cursurile pregătitoare de profesori, organizate pe lângă această școală.

În anul 1844, e numit profesor la Tg. Jiu, iar în 1852, este mutat la Ploiești. Aici a fost multă vreme directorul Școlii Domnești nr. 1, iar, către sfârșitul carierei sale didactice, directorul primului gimnaziu din oraș.

De colegii săi, Zaharia Antinescu și Basil Drăgoșescu, l-a legat o prietenie adevărată, care a durat până la sfârșitul vieții.

Deviza celor trei dascăli era: *Unus animus in tribus corporibus* (Un suflet în trei corpuri).

Documentele rămase de la fosta Școală Domnească, încă nu îndeajuns de cercetate, dovedesc seriozitatea și perseverența cu care M. Georgescu se străduia să rezolve greutățile școlii pe care o conducea.

Cu acest institutor, Caragiale învață, conform programei de clasa a IV-a: citirea, sintaxa, ortografia, geometria-

aritmetica, contabilitatea, geografia, istoria patriei, istoria naturală, cosmografia, caligrafia, stilul epistolar și desenul.

La toate obiectele de studiu obține calificative mari, calificându-se, la sfârșitul anului școlar, printre primii zece premianți. Primește, ca premiu, două cărți: *Recrutarea* și *Bunul cultivator*.

*
* *

Z. Antinescu, B. Drăgoșescu și M.I. Georgescu au fost cei trei învățători care, prin temeinica lor pregătire și prin dragostea față de nobila misiune de educator, au modelat cu măiestrie caracterul feciorului lui Luca Caragiale și al Ecaterinei Chiriac Caraboa, formându-i o temelie solidă de cunoștințe, pe care avea să înflorească, mai târziu, minunatul său talent de scriitor.

C. Manolache

David Almășanu

Dacă am putea asculta destăinuirile pământului românesc, am cunoaște, în toată măreția ei, existența eroică a înaintașilor noștri, existență care și-ar putea găsi echivalent doar în imaginea-simbol a stejarului vânos, înfruntând, neclintit, furtunile celor patru zări.

Poporul român a dus o luptă continuă pentru a-și păstra ființa și glia străbună. A ieșit învingător în înfruntări dramatice cu dușmani atât de puternici, că numai actul angajării luptei cu ei însemna un mare semn de bărbăție. A rezistat unor asupritori străini pe care lumea „nu putea să-i mai încapă” și din a căror existență n-a mai rămas, astăzi, decât fumul amintirii.

Ne-am păstrat, ca puțini alții, unitatea de limbă, obiceiuri și cultură. Ne-am apărat cu strășnicie țara, în frunte cu acei *titani ai gândului și ai faptei*: Mircea, Ștefan, Mihai –, alături de milioanele de soldați ai datoriei, de la Rovine, Podul Înalt, Călugăreni, Plevna, Mărășești...

Secolul al XIX-lea a dat o amploare deosebită luptei pentru libertate și unitate statală, aducând, în primele linii ale frontului, o armă teribilă: *propaganda ideologică*, mânăuită magistral de Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac și atâția alții. Propaganda ideologică a fost folosită cu pricepere și de cei mai înflăcărați învățători și profesori ai vremii.

În acest detașament înaintat al intelectualității românești de la 1848, îl întâlnim și pe profesorul de la Vălenii de Munte, David Almășanu.

În luna august 1838, Almășanu venea pentru prima dată la Văleni, cel mai mare oraș al județului Săcueni. Vălenarii știau prea puțin despre bărbatul de 31 de ani, robust și cu priviri scormonitoare, venit cu diligența de Ploiești în orașelul lor, pentru a continua opera de răspândire a științei de carte, începută cu șapte ani în urmă de Ion Gherasim Gorjanu.

Curiozitatea avea să le fie din plin satisfăcută, aflând cu mulțumire că noul profesor e de felul său român de pe meleaguri transilvănene, stăpânind bună știință de carte: terminase la Cluj două facultăți – de filozofie și de drept – iar la București, Școala de profesori de la Sf. Sava.

Părinții săi erau gospodari înstăriți în comuna Alma, iar el deținuse slujbe bine plătite: secretar la Tg. Mureș, avocat pe lângă judecătoria Comitatului Cetății de Baltă și iar secretar, la Sibiu. Motivele venirii sale sunt în altă parte. Ținuți de vitregia vremurilor în state diferite, românii n-au încetat niciodată să se considere frați și să lupte pentru unitatea lor. Acest ideal aprinsese, în veacul trecut, inimile tuturor românilor adevărați. Numeroși intelectuali credeau sincer în realizarea visului de unitate și libertate, prin cultivarea poporului, dăruindu-se cu tot sufletul acestei nobile acțiuni.

David Almășanu a venit în Muntenia mânat de dorința de a participa la „luminarea” poporului, pentru că aici erau condiții mai favorabile împlinirii acestui ideal decât în Transilvania stăpânită de habsburgi.

Din anul 1831, la Vălenii de Munte funcționa cu regularitate o școală publică. În toamna anului 1838, Eforia Școalelor hotărăște înființarea, în acest oraș, și a unei Școli Normale. David Almășanu îndeplinea atât funcția de învățător la clasele I-IV, cât și pe aceea de profesor al candidaților de învățători. Vreme de zece ani, sute de elevi au fost modelați pentru viață de acest dascăl talentat. Din mâna lui, sute de învățători au primit făclia de luminători ai tinerelor generații. Pentru știința sa de carte, pentru hărnicia și calitățile de educator, ajunsese cunoscut, stimat și prețuit în tot județul Săcueni. Iar școala de la Vălenii de Munte devenise, în vremea lui, „un loc de învățatură cu faimă mare și nume bun”¹.

¹ Moisescu, G.: *Istoria școalelor din Vălenii de Munte*, 1931, p. 118.

La examenul public ținut la sfârșitul primului său an de învățământ, școlarii au dovedit o serioasă pregătire, stârnind admirația părinților care trimit Eforiei Școalelor o scrisoare de mulțumire „pentru că le-a orânduit un așa destoinic profesor, prin al cărui talent, pruncii noștri se pot pregăti pentru un viitor mai fericit”².

La sfârșitul anului școlar următor, părinții trimit și învățătorului o scrisoare de mulțumire, din care redăm câteva rânduri:

„Plini, dar, de recunoștință pentru părinteasca râvnă ce ai arătat D-ta către copiii noștri, te rugăm ca să primești acest sentiment al inimii noastre, iar de la copiii noștri, să primești mintea, inima și sufletul, ca și în viitor să ni-i dai mai buni decât ți i-am dat. Căci astfel, înflorind și rodind bine, și aria patriii noastre va fi mai bogată.”³

Prestigiul lui David Almășanu crește continuu, odată cu rezultatele tot mai frumoase obținute în munca sa. O dovadă în acest sens e scrisoarea primită, la sfârșitul anului școlar 1847, din partea unui grup de 15 locuitori:

„Domnule profesor,

Supt-iscăliții orășeni ce au fost față la eczamenul ginerel sârbat la 24 ale următoarei (curente, n.a.), convinși de înaintarea morală și intelectuală a școlarilor D-vs., vă mărturisim adâncă noastră mulțumire pentru zelul ce ați pus la creșterea lor în cultură.

Rămânem recunoscători pentru lacrimile vărsate la ocazia aceștii solemnități, că ele au fost pentru noi lacrimile bucuriei, iar pentru D-voastră, dovadă că ați întrebuințat bine

² *Ibidem*, p. 63.

³ *Ibidem*, p. 160-161.

catedra, că vă iubiți nația la care ați zburat peste Carpați și doriți din inimă pentru înflorirea ei. Bine voiți, dar, a primi din partea noastră încredințarea cinstei și a dragostei noastre în care credem că v-ați împământenit.”⁴

Există oare bucurie mai mare pentru un profesor adevărat, decât asemenea floare rară a recunoștinței?

Cu siguranță că nu! Mai ales când ți se oferă, spontan și emoționant, ca semn de adâncă prețuire pentru roadele muncii tale!

Și Almășanu merita din plin toată prețuirea. Se spune că, pentru fiecare cetățean al orașului, era o cinste deosebită să-l aibă ca oaspete. Și, într-adevăr, era o cinste să ai în casa ta un om de o asemenea cultură, patriot înflăcărat și educator iscusit. Dar, ceea ce impresiona cel mai mult la Almășanu, era puterea lui de muncă. În afară de faptul că era singurul învățător al claselor I-IV și singurul profesor al candidaților de învățători, în sarcina sa cădea și îndrumarea și controlul tuturor școlilor din județul Săcuieni. Nu numai că-și îndeplinea exemplar aceste funcții, dar știa să mai găsească timp pentru desfășurarea unei activități culturale, demnă de urmat de oricare profesor cu pretenții din zilele noastre. Aproape seară de seară se întâlnea cu localnicii la Capșa, le citea „Curierul românesc” al lui Eliade și „Gazeta Transilvaniei” a lui Barițiu, comenta pe larg știrile, dezbătea probleme științifice și de educație, dădea sfaturi practice. Și, deseori, vorbea cu durere despre țara asuprită de străini, despre românii separați pe nedrept în cele trei principate, îndemnând la luptă pentru cucerirea libertății și dreptății. Știa să se facă ascultat, să trezească interesul auditorilor și să aprindă în ei flacăra dragostei de patrie.

⁴ *Ibidem*, p. 180.

Ajunsesese, în această localitate și în această vale a Teleajenului, cel mai popular și cel mai necesar om din acel timp, datorită temeinicei sale pregătiri și patriotismului său fierbinte. Întreaga sa activitate era străbătută de acest sentiment. Nu scăpa niciodată prilejul de a vorbi copiilor sau maturilor despre țară și despre acest popor atât de greu încercat. Cuvântările rostite de el, la sfârșitul examenelor semestriale sau anuale, în fața părinților veniți să asiste, dovedesc pe deplin sentimentele de care era animat acest intelectual. Într-o astfel de cuvântare, Almășanu spune că „**tăria unei patrii** nu o cheazășuiește mai mult înălțimea munților, adâncimea oceanelor... și pustiile cele pline de nisip, ci toată tăria ei **se întemeiază pe civilizația poporului**, căci fie țara oricât de fericită în poziția ei și aibă locuitorii ei toată slobozenia, încet, încet cade sub jugul robiei, dacă năravurile lăcuitorilor vor fi stricate, dacă nu vor fi crescuți soțiali” „și dacă nu-și vor împlini cu neclintită credință datoriile... către locul nașterii și către patrie”⁵.

Într-o altă cuvântare, Almășanu spune că s-a străduit să învețe pe elevi scrierea, citirea, gramatica, aritmetica și geografia, pentru că sunt „neapărat trebuincioase în viața socială”. Arătând importanța fiecărui obiect de studiu, insistă, în mod deosebit, asupra gramaticii: „Prin gramatică ne învățăm limba, că gramatica este măiestria de a vorbi și a scrie limba metodicește și cheia ce deschide ușa la alte științe mai înalte. De aceea zic, care român poate și nu-și învață limba după gramatică, unul ca acela păcătuiește de moarte, că nu numai nu face destul chemării sale către o desăvârșire mai înaltă, dar, totodată, dă dovadă că nu-și iubește nația, că, neiubindu-și limba, nici nația nu și-o iubește, de vreme ce **limba este viața**”

⁵ Cuvântarea rostită de D. Almășanu la examenul general din 1 iulie 1841, în: Moiescu, Gh., *op cit.*, p. 161.

nații, și învățătura limbii, duce la înflorirea culturii naționale”⁶.

Tot în această cuvântare, arată că s-a străduit să sădească în sufletul tinerilor „sentimente vrednice de virtutea omenească, precum dreptatea, bărbăția, iubirea de patrie și alte virtuți civile și soțiale de la care atârnă viitorul patrii”⁷.

În iunie 1848, când izbucnește revoluția în Țara Românească, Almășanu se află printre participanții activi ai acestei mișcări sociale. Vedea, în actul revoluționar, calea cea mai sigură spre progres, spre libertate națională și socială. Ținând seama de vederile sale înaintate și de influența pe care o avea asupra vălenarilor, conducătorii revoluției îl numesc comisar extraordinar de propagandă. Nu e greu să ne imaginăm cu câtă însuflețire și entuziasm răspândea ideile revoluționare și participa la toate acțiunile întreprinse de noua conducere a țării. Din păcate, revoluția din Muntenia e înăbușită peste câteva luni.

Revenită la conducere, reacțiunea internă, sprijinită de forțe din afară, întreprinde o prigoană îndârjită împotriva participanților la revoluție. David Almășanu este destituit din învățământ odată cu mulți alți slujitori ai școlii, pentru că „în loc să se mărginească a preda școlarilor moralul și învățăturile trebuincioase, s-au abătut din datorie cu luare de parte la cauza revoluției, întrebuintând propaganda”⁸. ***E arestat de armata țaristă, intrată în țară să înăbușe revoluția.***

Din acest moment, viața lui Almășanu este, o perioadă de timp, bogată în întâmplări dintre cele mai dramatice, demne da paginile unui mare roman.

Stă între zidurile Mănăstirii Văcărești timp de 3 luni de zile. În decembrie 1848, reușește să scape și să se întoarcă la

⁶ Cuvântarea rostită de D. Almășanu la examenul semestrial din 8 aprilie 1843, în: Moisescu, Gh., *op. cit.*, p. 165.

⁷ *Idem*, p. 165-166.

⁸ Arhivele Statului Ploiești, dosar nr. 64/1848.

Văleni. Aici e din nou pus sub stare de arest, dar scapă cu ajutorul unor locuitori ai Vălenilor⁹. Îmbrăcat în haine țărănești, urcă pe poteci de munte, pe apa Teleajenului, spre Pasul Bratocea. Zorii zilei l-au găsit la Mănăstirea Cheia, de unde un om al locului îl conduce sub colții Zăganului, într-un loc ascuns. În noaptea următoare, același om îl călăuzește pe cărări ascunse, până dincolo de graniță.

După câteva săptămâni de ședere la Săcele și la Brașov, este ales vicecăpitan al Districtului Făgăraș. În același district, cu câțva timp mai înainte, fusese numit asesor și inspector un alt comisar de propagandă al revoluției din Țara Românească, fostul învățător din Ploiești, Ion Codru Drăgușanu.

Almășanu și Codru Drăgușanu se bucură însă puțină vreme de liniște. Izbucnind revoluția și în Transilvania, ei trec din nou în Muntenia, pe la vama Dragoslavele, împreună cu Vasile Oroianu și Pandele Popazu. Sunt arestați și închiși la Văcărești, timp de 23 de zile. Eliberați prin intervenția generalului Duhamel, obțin permisiunea de a veni la Ploiești. Aici, sunt găzduiți de învățătorul Ion Gherasim Gorjanu – prieten mai vechi, animat de aceleași idealuri revoluționare¹⁰.

După liniștirea mișcărilor revoluționare din Transilvania, David Almășanu revine în satul natal. Dar în toamna anului 1852, dorul de românii din Muntenia, de care îl legau atâtea amintiri frumoase, îl îndeamnă să treacă din nou Carpații. La Brașov, se întâlnește cu Ion Popazu, vălenar la origine, întemeietorul și conducătorul Gimnaziului românesc „Andrei Șaguna”, din această localitate. Având nevoie de încă un profesor, Popazu reușește să-l determine pe Almășanu să rămână la școala sa.

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

Încă 32 de ani de dăscălie vor fi adăugați de David Almășanu celor 10 din perioada de aur a vieții sale, petrecută la Vălenii de Munte, perioadă despre care-și va aminti cu drag până la adânci bătrâneți: „Parcă a fost un vis – spunea adesea – dar un vis strălucitor, cu raze de aur”¹¹.

S-a stins din viață la 29 martie 1897, cu puține zile înainte de a împlini vârsta de 90 de ani, rămânând pentru posteritate *modelul profesorului și patriotului adevărat, un exemplu de muncă entuziastă și neobosită, dăruită împlinirii celor mai frumoase idealuri ale poporului său.*

C. Manolache

¹¹ Popea, I.: D. Almășanu, în: *Schițe biografice*, Brașov, 1897, p. 10.

III. ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Basarabia, în preajma Războaielor Balcanice

La 16 mai 1912, la Chișinău, capitala Basarabiei, și în Sankt-Petersburg, capitala Imperiului Rus, urma să se consume un eveniment cu conotație festivă falsă, îndelung regizată, legată de împlinirea a o sută de ani de la dramaticul eveniment când armatele țariste, retrăgându-se pe frontul Dunărean, „n-au mai trecut Nistrul, ca de obicei, ci s-au oprit la Prut, tăindu-ne în două vechea și năpăstuita Moldovă” (N. Iorga).

Inițial, încorporarea teritoriului românesc dintre Prut și Nistru la Statul Rus era tratată cu neseriozitate atât de ruși cât și de turci, ceea ce hrănea posibilitatea revenirii acestor teritorii în albia lor firească. Diplomatul turc, Galib, spunea că „pământul cedat e un teritoriu neînsemnat și, până la expirarea termenului de evacuare, fixat la trei luni, evenimente fericite ar putea aduce schimbări în politica otomană”. La fel, boierii moldoveni, care s-au opus cu înverșunare împărțirii țării, au crezut până în ultima clipă că pământul geamăn va fi reîntregit. Spiritul ecliptic al acestei himerice idei i-a stăpânit și după ce realitatea s-a dovedit a fi cu mult mai dură decât se așteptau, căci „Prutul rămânea hotar între cele două împărății. Adică, între aceea care ar putea să ne păstreze întregi pentru unitate și neatarnare (Turcia) și cea care nu avea să ne restituie ceea ce căpătase cândva” (N. Iorga). Autoritățile instalate în proaspăt botezata Basarabie, în mod gradual, și-au consolidat pozițiile în acest teritoriu, transformându-l într-o veritabilă provincie țaristă, rusificând și deznaționalizând populația autohtonă, anchilozând-o într-un sistem autoritar primitiv. Și uite că, derulându-se firul timpului, la un secol de la acel eveniment, el urma să fie celebrat cu multă pompă și fastuozitate în capitala

Basarabiei, și, în paralel, și în capitala Imperiului rus, Sankt-Petersburg.

Programul, surprinzător de grandios, urma să reliefeze univoc importanța pe care o avea Basarabia în realizarea unor proiecte de mare anvergură, pentru extinderea frontierelor statului rus în Balcani. Programa jubiliară prevedea antrenarea populației și a instituțiilor de stat, cât și a celor bisericești în sărbătorirea aceluia jubileu de extindere teritorială a Rusiei. Amploarea acestor măsuri urma să culmineze prin vizita monarhului rus, Nicolai II, la Chișinău, și inaugurarea monumentului țarului Alexandru I, în timpul domniei căruia s-a realizat răpirea teritoriului românesc dintre Prut și Nistru.

Însă, impresionantele scenarii au rămas, în cea mai mare parte, la nivel de intenții... Ce s-a întâmplat? Ce a intervenit inopinat dând peste cap planurile autorităților țariste, somându-le să-și modifice radical programul, conferindu-i, în cele din urmă, evenimentului în cauză un caracter strict bisericesc?

În continuare, propunem atenției cititorului câteva reflecții vizând evenimentul ce s-a produs la 16 mai 1912, în capitala Basarabiei. Presa ecleziastică a reflectat cel mai bine festivitățile respective. Nicolae Dobrescu, într-un articol publicat în revista „Biserica Ortodoxa Română”, exprimând oprobiul tranșant al întregii societăți românești față de politica țaristă și evenimentul respectiv, menționează declarația arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului, Serafim Cicegov, potrivit căruia „ziua aniversării alipirii Basarabiei la Rusia trebuie să fie o zi de rugăciune publică cu mulțumiri celui de sus”... În continuare, autorul descrie detaliat organizarea serbării în cauză, subliniind mesajul cultural-religios al ei. Precum e și firesc, autorul își pune întrebarea „Ce i-a determinat pe ruși să confere serbării de la Chișinău un pronunțat caracter bisericesc?”.

Analizând realitățile basarabene, autorul menționează că, în pofida politicii coloniale țariste pentru suprimarea abuzivă a ființei naționale a românilor din Basarabia, „la 1912 majoritatea populației din Basarabia o formează moldovenii. Ei constituie aproximativ două milioane din cele vreo trei. Românii basarabeni nu au cu rușii stăpânitori nimic comun decât credința creștină”.

Constatând o vagă manifestare a conștiinței naționale în rândurile românilor pruto-nistreni, autorul opinează perseverent că, pentru a-i atrage să participe la festivitatea „împlinirii a o sută de ani de la luarea țării lor în stăpânire de către țar, rușii au făcut ca serbarea să aibă loc pe singura punte comună dintre stăpânitori și stăpâniți, credința ortodoxă, în care cred și se închină și unii și alții”, punând biserica să aibă o pondere decisivă în cadrul acestor festivități. Ba mai mult, pentru a-i momi pe români, căci tocmai de ei avea nevoie administrația țaristă pentru a da prestanță show-ului preconizat, – autoritățile bisericești au îngăduit ca, în ziua de 16 mai, să se citească, în Catedrala Episcopală din Chișinău, Apostolul, Evanghelia și câteva rugăciuni, în românește, fapt interzis cu strictețe până atunci.

Sensibil la dimensiunile psihologice ale soluției la care s-a ajuns (conform logicii, festivitățile ar fi trebuit să poarte un caracter preponderent militar sau politic), autorul invocă faptul că „biserica a fost adusă de ruși să dea binecuvântarea ei unui act care nu are în sine nimic creștinesc” – răpirea Basarabiei”.

Astfel stând lucrurile, oricine are dreptul să se întrebe: „E românească biserica din Basarabia, câtă vreme vine să dea binecuvântarea ei sfășierii neamului românesc?”. Invocând rolul bisericii în rusificarea populației românești dintre Prut și Nistru și care servea drept eșafodaj autorităților țariste, autorul face cunoscut publicului românesc activitatea dezastruoasă a arhiepiscopului Pavel Lebedev, înscrisă pe coordonatele vituperării ființei naționale a creștinilor români basarabeni.

Acest lucru autorul îl face în baza informațiilor cuprinse în lucrarea lui N. Durnovo, „Politica rusească în Orientul pravoslavnic”, editată în 1908, la Sankt- Petersburg. Dezavuând, în fond, politica colonială țaristă, promovată prin intermediul bisericii, **Nicolae Dobrescu** conchide că **rusificarea forțată a bisericii din Basarabia nu a avut și nu are alt scop decât înstrăinarea românilor de neamul lor prin ceea ce e mai sacru, prin însuși cuvântul lui Dumnezeu**, exclamând cu stupeoare: „Straniu și incalificabil lucru! Biserica, instituția divină, întemeiată pentru a aduce între oameni unire, pace, dragoste, înfrățire, să ajungă, **grație unor stăpânitori**, (care nu ratează ocazia de a face paradă cu sentimentele lor pravoslavnice), **unealtă de asuprire și înstrăinare a neamului din care face parte**. Nu ezităm, de a spune cât mai tare că **nu e lucru mai necreștinesc, mai osândit de Dumnezeu și mai urât de oameni decât să înjosești lucrurile sfinte și să le utilizezi pentru atingerea unor meschine scopuri omeneste**”. Punem la dispoziția domniilor voastre și alte spicuiți din presa timpului:

„...Bucuria rușilor pentru despoierea noastră. Muscalii, sălășluiți în muncă românească și pe pământ de lungă jertfă românească, peste Prut, se vor bucura cu liturghii de vlădici mari, cu cântări de slavă în sunet de clopote, cu alaiuri de oaste, cu clădiri de case înalte și cu înălțare de statuie purtând chipul celui dintâi împărat ce a stăpânit acolo în săraca gospodărie moldovenească. Vor mulțumi lui Dumnezeu, care, dacă este Dumnezeu al oștilor celor drepte, nu poate fi îngăduitorul jafurilor, al cotropitorilor, al stăpânirilor în silă, al despărțirii fratelui de frate; vor mulțumi Celui Bun, Blând, Drept și Îndelung-Răbdător pentru că, acum o sută de ani, au smuls la ei partea Moldovei dintre Prut și Nistru, sub cuvânt că au biruit pe turci, ocrotitorii averii noastre de pământ, pe care

n-aveau voie să și-o ia ei singuri, cu atât mai puțin s-o arunce altora.

De o sută de ani, poporul moldovenesc de acolo stă sub biciul asupririi, iar lumina învățăturii celei adevărate, în limba strămoșească înțeleasă de oricine, n-o vede. De o sută de ani, biserica, unde bâiguie slovenește popa cel străin ori înstrăinat, e mută pentru sufletul Basarabeanului. Și școala primește pe copil cu vorbe care n-au înțeles în urechea lui și, ori îl resping în neștiință, ori îl momesc la trufia cea proastă a lepădatului de neamul său. De o sută de ani, boierimea, aproape toată, și-a uitat de sângele ei ca și de al nostru, de mormintele ei moldovenești, de datoria ei față de acest neam. De o sută de ani, peste trupul prins în lanțuri de fier, stă vulturul cel negru cu două capete lacome și cu două pliscuri ascuțite care rup din carnea noastră.”

„...La Chișinău, unde stă guvernatorul Basarabiei și Vlădica rusesc care blesteamă vorba și cartea românească, s-au purtat prapuri pe stradă, s-au întins mese pentru mâncare și băutură fără plată, ca la pomana morților.

Slobozi sunt dumnealor, muscalii, să-și tragă clopotele, să-și primble prapurele și să-și facă și pomană înainte de a-și da obștescul sfârșit. Vor ușura românilor înmormântarea străinilor care i-au biciuit, i-au stors și i-au umilit.

Noi, din partea noastră, am înțeles altfel. S-au făcut slujbe pe la biserici pentru toți ai noștri care, pe pământul furat, au muncit și au adus jertfe fără să li se ție în seamă. S-a strâns lumea ca să audă cum, de două ori, la 1812 și la 1878, creștinul a luat de la creștin, prietenul de la prieten, cel îndatorat de la cel care-l îndatorise și cel bogat de la cel sărman. Și pe străzile orașelor celor mari, fiecare trecător a fost rugat să dea câte ceva, cât îl lasă puterea și tragerea de inimă, pentru ca să poată alcătui la Iași o casă în care să stea și să afle hrană feciorii de români din Basarabia, care n-ar vrea să se adape de tulpurea

învățătură muscălească, ci de limpedea învățătură în graiul lor, la Școala Înaltă din Iași.

S-au strâns, credem, vreo 10-15.000 de lei. Și o să mergem și până la 50.000. Și foaia noastră a început să primească bani pentru Casa Românească a Basarabenilor.

Și nu credem că e departe ziua când, în fața **făcătorilor de întuneric**, vom ridica, pe temelii de drept și de jertfă, lăcaș de lumină!”

„...Când puterea turcească a început a slăbi, atunci rușii au răzbit pământurile altor stăpânitori, până au ajuns cu hotarul la Nistru. Din acea vreme, au început pe capul nostru necazurile și mai strașnic; căci pe lângă că suferim așa de multe de domnia grecească, acuma trebuia să mai îndurăm nevoi și de pe urma războaielor.

Noi eram un popor mititel; rușii erau un popor mare, ca și azi, căci sunt 120 de milioane numai în Europa. Turcii slăbiseră, așa că nu le-a fost greu rușilor ca, atunci când au bătut pe turci la 1806, să ceară, despăgubire de războiu o parte din trupul Moldovei, numită până azi Basarabia. Despre cum s-a făcut această răpire, vă vor spune alții, poate chiar d. Iorga, la vreme. Eu voi să vă arăt că, fie pâinea cât de rea, tot mai bine-n țara mea...”

„...Au biserici frumoase, vor fi având preoți buni, că doar e pravoslavnică Rusie la mijloc, dar limba lor, în biserică, e tot rusească. Așa că omul se lasă păgubaș. Spioni pe toate drumurile, așa că românul se teme a le mai spune pe toate pe șleau cum le știa el a spune. Acum vreo două veri, cei ce alcătuiesc „Liga culturală” la Galați au plecat în plimbare la Ismail, oraș în josul Basarabiei. I-au primit bine toți, cu primarul în frunte. Când să plece vaporul, un preot din Galați li-a mulțămît, acasă la ei, pe rusăște, urându-le bun rămas. Spionii au spus de treaba asta celor mari, și toți slujbașii din Ismail au fost permutați în fundul Rusiei ca pedeapsă, încât mulți, neavând bani să se ducă acolo, s-au lăsat păgubași de

slujbă. Și asta au făcut-o rușii pentru că Liga culturală vrea „unirea tuturor românilor”.

„...Întăiu să muncim să facem ca toți românii să aibă o singură simțire, o singură iubire, numai pentru neamul românesc. Să veghem ca fecioarele înțelepte din Evanghelie să ne aprindă în inimă făclia dragostei de neam. Și acum, când rușii vor face mari serbări, vor ridica un monument în amintirea răpirii Basarabiei, noi să arătăm că nu suntem părtași bucuriei lor, că hrănim în sufletul nostru și al copiilor noștri nădejdea în vremi mai bune. Anul acesta să fie un an de doliu sufletesc pentru tot românul. Cetind faptele privitoare la „răpirea Basarabiei” mai mult să ni cernim inimile. Și, astfel pregătiți, să așteptăm în tăcere desfășurarea viitorului.”

„...Suntem 12 milioane de români, și să căutăm cu toții a ni ține cu sfințenie legea noastră creștinească și a ni apăra cu sfințenie neamul și moșia strămoșească; a ne deștepta cu toții și a fi strâns uniți în cugete și-n simțiri, a arăta și de acum înainte lumii întregi cine-am fost, cine suntem, cine iar vom fi odată. Și așa, fraților, să căutăm în toate a fi cum se cade și de acum înainte bine pregătiți pentru acel ceas așteptat, fi-va atuncea veselia cea mai mare a sufletelor noastre și, când vom ajunge de a fi cu adevărat o turmă și-un păstor, adecă nuniți cu toții supt un steag și o coroană, atunci împrejurul moșiei, rotunzite cum a fost odinioară, vom striga cu toții în horă:

*Fals hotar azi nu mai este,
Una suntem frați cu frați,
Horă mândră să se-ncingă,
Pe supt poale de Carpați!” ...*

Atitudinea de condamnare univocă de către societatea românească a dominației rusești în Basarabia s-a repercutat asupra administrației țariste. Mesajul contestatar mediatizat de presa românească în publicistica europeană a generat o teamă paralizantă de eventuale acțiuni excentrice din partea forțelor

naționale și a determinat autoritățile ruse să-și tempereze exuberanța legată de festivitățile prilejuite de împlinirea a o sută de ani de la „eliberarea Basarabiei”, limitându-se la o serbare religioasă, contramandând vizita țarului și inaugurarea în capitala provinciei a monumentului împăratului Alexandru I.

Exemplele ar putea continua, confirmându-ne viabilitatea opoziției românilor față de nelegiuirea săvârșită la 1812 și consecințele ei. Poziția respectivă relevă o chintesență ambivalentă, atât a perceperii exhaustive a realităților dintre Prut și Nistru, cât și a unei emotivante pledări pentru cauza națională a fraților din stânga Prutului.

Infirmând părerea că doar intelectualitatea și clerul din dreapta Prutului au sfidat ostentativ celebrarea actului abuziv de la 1812, vom da citire unei atitudini exprimate chiar în inima Imperiului Rus.

În 1912, în „Sankt-Ptersburgskievedomosti”, au fost inserate o serie de articole semnate de publicistul rus **N. Durnovo**, al căror mesaj, pe lângă faptul că înfierează politica colonială țaristă în Basarabia, conține un apel către autoritățile țariste de a restitui Basarabia României. Cu apelul lansat de publicistul rus se solidarizau 95 de reprezentanți ai clerului basarabean. Păcat că nu le cunoaștem numele. S-au păstrat doar semnăturile lor, care, doar în rezultatul unor investigații serioase, pot fi identificate.

Ceea ce iese în vileag la lectura atentă a protestului în cauză este faptul că unii din semnatarii acestuia dețineau funcții importante în ierarhia ecleziastică din Basarabia, deoarece fraudele financiare de care e învinuit Serafim Cicegov nu puteau fi cunoscute unui simplu reprezentant al clerului basarabean. Acest apel condamnă public activitatea frauduloasă a unui arhiereu țarist, funcție care îl obliga să fie model de corectitudine și omenie pentru păstoriții săi. Radiografia morală a lui Serafim Cicegov, după cum reiese din cele declarate de semnatari, este diametral opusă doctrinei

creștine. Iată ce spicuim din acest mesaj referitor la activitatea arhiepiscopului Serafim, aflat în fruntea bisericii din Basarabia, la 1912.

„Vlădica al nostru administrează arbitrar mijloacele eparhiale, depozitând, fără vreo autorizație, clerul local, de fabrica de lumânări. În pofida dezacordului clerului, a construit Casa Eparhială, care, categoric, nu servește nici la un bun eparhiei, a privat eparhia de posibilitatea de a deschide a doua școală eparhială, construind, în schimb, un alt impresionant edificiu – Casa Eparhială. Autorii demersului susțin că a fost făcut acest lucru în scopul de a pune în propriul buzunar cca 50.000 ruble. În continuare, ei subliniază comportamentul revoltător al episcopului Ciceagov. Se autentifică că episcopul se comportă autoritar, brutal și insolent cu clerul local. Eliberează din serviciu, fără nici o motivație pertinentă, doar pe motive de intoleranță personală, preoți în etate, care, mai mult de 50 de ani, și-au sacrificat viața serviciului ecleziastic, slujirii Domnului. Odată cu începutul noului an, el a deschis la Chișinău magazinul eparhial de rechizite bisericești, unde, producția expusă la vânzare, e mult mai scumpă decât în oricare alt magazin.”

Nicolai Durnovo, supunând unei analize mesajul celor 95 clerici basarabeni, subliniază că plăcerea de a avea Casă Eparhială va costa Basarabia foarte scump, deoarece ea va rămâne tributară, fiind impusă forțat și nejustificat să achite sume enorme de bani, blocând prin aceasta posibilitatea de a deschide o nouă școală eparhială atât de necesară ei.

Tendința autocrată a arhiepiscopului Ciceagov, sub auspiciile căruia urma să se consume mediatizata „celebrare” de 100 de ani de dominație țaristă în teritoriile dinte Nistru și Prut, era aspru condamnată de publicistul Nicolae Durnovo. „... Vlădica Serafim a cerut imperativ, fără pic de jenă, să fie premiat, pentru înălțarea Casei Eparhiale, cu 1500 ruble, iar disputatul edificiu să fie numit, în cinstea sa, „Casa Serafim”.

(Serafimskii dom). După toate probabilitățile, această idee i-a fost sugerată de Casa Eparhială din Odesa, care se numește Dmitrievskii Dom, în onoarea arhiepiscopului Dmitrii, care a jertfit, pentru construcția ei, din mijloacele personale, după cum susține autorul, cca 300.000 de ruble, pe când, la Chișinău, totul e de-n-doaselea. A fost înălțat edificiul eparhial și, în rezultat, diriguitorii construcțiilor au pus în propriul buzunar cca 50.000 de ruble.

Desigur, acuzațiile aduse de reprezentanții clerului autohton au trezit o reacție violentă din partea autorităților ecleziastice țariste, care au demarat o campanie de apărare în presa timpului, în special, în revista „Eparhialinii evedomosti” și în cotidianul „Drug”. Încercând să-l disculpe pe Cicegov de învinuirile sus-menționate, avocatul lui Serafim Ciceagov declara următoarele: „Să-i fie cunoscut domnului Durnovo adevărul netăgăduit că Vladica a fost premiat nu la insistența cuiva, dar la dorința necondiționată, sinceră a clerului eparhial, lucru confirmat de sutele de iscălituri ale clerului, profund recunoscătoare arhipastorului lor”.

Șubredele contraacuzării au inundat presa țaristă, care interpreta protestul celor 95 de reprezentanți ai clerului basarabean drept „un ecou la mass-media românească, care a aruncat la adresa Rusiei injurii și insulte drept recunoștință pentru izbăvirea lor de sub jugul turcesc și libertatea pe care le-au dăruit-o”.

Demonstrațiile revoltătoare ale românilor erau sincronice festivităților din Basarabia. Ele s-au manifestat prin oficierea panihidelor pentru moldoveni, afișarea doliului și purtarea drapelelor de traur, organizarea mitingurilor la Iași, rostirea discursurilor de către profesori, tipărirea unui șir de caricaturi în care se arată cum cazacii ruși biciuiesc pe moldoveni, răspândirea de proclamații antirusești, publicarea de articole defăimătoare la adresa lui Vladica Serafim.

Ceea ce trebuie de subliniat, în încheiere, este faptul că atât românii, cât și rușii s-au pregătit cu febrilitate de evenimentul comemorării celor 100 de ani de la anexarea Basarabiei. Deja, pe la 1900, s-au organizat deplasări în Basarabia a celor mai valoroși oameni de cultură din România, printre care și aceea a istoricului Nicolae Iorga, din 1905. Cu scopul de a pregăti opinia publică pentru „centenar”, s-au editat lucrări, s-au publicat articole în presă. La fel a procedat și Rusia țaristă. Pregătirile pentru „serbare” au început cu mult înainte de celebrarea propriu-zisă. Excludem categoric elementul întâmplării sau simplei coincidențe a aflării lui Serafim Ciceagov în fruntea bisericii din Basarabia la momentul celebrării a 100 de ani de la anexare a acestor teritorii la spațiul rus. Faptul că în fruntea supremei autorități religioase se afla Serafim Ciceagov, nepotul amiralului P.V. Ciceagov, șeful armatei ruse de la Dunăre, sub egida căruia s-a și realizat această tranzacție teritorială, trebuia să sublinieze, o dată în plus, importanța conferită manifestațiilor preconizate la Chișinău.

Eforturile cumulate ale românilor și occidentalilor de a intimida autoritățile țariste s-au încununat de succes. Protestul celor 95 de clerici a ilustrat destul de elocvent că, printre membrii clerului basarabean, se înfiripau și se promovau ideile unioniste, lui urmând să-i revină rolul de forță dinamizantă în promovarea idealurilor de unire națională.

Diana Ețco

Al Doilea Război Balcanic

În 1912, Bulgaria, Serbia, Grecia se ridică împotriva Turciei, care le mai stăpânea încă la acel început de secol XX. A fost un război de eliberare. Rezultatul a fost previzibil. Turcia, care se afla într-un moment de decădere majoră, deși încercase să se scuture de pleava evului mediu prin revoluția junilor turci, din 1908, nu reușise încă, și atunci țările balcanice au înfrânt-o destul de rapid. Cum cea mai mare forță în acest război a avut-o Bulgaria, ea s-a lăcomit și a luat teritorii mai multe decât îi permitea extensiunea etnică. În sensul că a luat și teritorii locuite majoritari de greci sau de sârbi, ceea ce a trezit animozitate între țările respective, chiar după congresul care a avut loc la Londra, în 1913. A urmat Al Doilea Război Balcanic, de data aceasta coalițiile s-au răsturnat: Grecia, Serbia, Turcia s-au ridicat împotriva Bulgariei.

Contextul era extrem de interesant. Bulgaria, oricât de puternică era ea în acel moment, era clar că o să fie înfrântă și era riscul ca noii învingători în război să impună un tratat de pace cu limite teritoriale ale statelor balcanice la fel de rele ca și cele trasate de Tratatul de la Londra, adică să ia și teritoriile locuite predominant de bulgari. Faptul acesta, evident, ar fi păstrat animozitatea în Peninsula Balcanică și ar fi putut constitui, mai devreme sau mai târziu, pretextul pentru un alt război balcanic. Deci, lucrurile nu se mai terminau. Aceasta a fost una din cauzele intrării României în război, și anume, ea a vrut să fie un factor de echilibru în Peninsula Balcanică, să impună un tratat de pace echilibrat, să mulțumească pe toată lumea.

Motivele pentru care România a intrat în război au fost două. Unul este cel pe care vi l-am spus, este cel mai important. Există și un al doilea motiv, unul teritorial. România

dorea să intre în posesia părții de sud a Dobrogei care se numește impropriu Cadrilater. Dobrogea este o entitate geografică. La Congresul de pace de la Berlin, din 1878, datorită manevrelor Rusiei țariste, i s-a dat României Dobrogea, dar nu în întregime ea. Urma ca o comisie internațională, prezidată de un delegat al Rusiei, să fixeze granița de sud a Dobrogei, între România și Bulgaria. Evident că delegatul rus a impus o graniță favorabilă Bulgariei și astfel sudul Dobrogei a rămas în cadrul acestei țări. România dorea să intre în posesia acestei părți de sud a Dobrogei. Unii și-au pus mirați întrebarea: oare de ce? România avea drepturi istorice asupra acestei regiuni, pentru că Dobrogea era o entitate unitară geografic și istoric. Există chiar documente din secol XIV care menționează stăpânirea românească până la marea cea mare, inclusiv zona de sud a Dobrogei. Dar cauza cea mai importantă a acestei participări a României la cel de-al doilea război balcanic a fost dorința României de a crea în Peninsula Balcanică un climat de stabilitate, impunând niște granițe care să fie cât de cât durabile. Astfel se ajunge la participarea României la al doilea război balcanic.

Interessant este că marile puteri care se amestecă în toate lucrurile au vrut să se amestece și în acest război balcanic. Cele mai multe sfori a încercat să le tragă Viena și a încercat să realizeze o alianță româno-bulgaro-austriacă împotriva celorlalți balcanici. Evident că flutura pe la ochii României și Bulgariei ideea că astfel cele două țări vor fi aliate cu o mare putere și vor fi beneficiarele acestei alianțe. De fapt, Austro-Ungaria își urmărea propriile interese. Dorea să-și instaureze hegemonia în întreaga Peninsulă Balcanică după ce anexase, samavolnic, în 1908, Bosnia și Herțegovina – teritorii implantate în Peninsula Balcanică.

Este unul din primele momente din istoria universală când țări mici, cum este România sau alte state balcanice, nu

acceptă pretențiile unor mari puteri. Această alianță în jurul Vienei nu s-a realizat.

Armata română a intrat în al doilea război balcanic în iulie 1913, a înaintat rapid, era destul de bine pregătită. Mai bine decât nivelul de atunci al pregătirii armatelor balcanice, dar mult în urma pregătirii armatelor central-europene. Armata română a înaintat rapid în sudul Dunării și a determinat imediat capitularea Bulgariei și încetarea războiului. De fapt, bulgarii abia așteptau să se predea armatei române, pentru că, dacă i-ar fi capturat cei din Serbia, se știa că ar fi fost extrem de cruzi la adresa lor. De fapt, și mai înainte, și după, relațiile militare dintre cele două țări au fost extrem de crude.

Tratatul de pace s-a încheiat la București. Însăși încheierea la București a acestui tratat de pace demonstrează faptul că era o recunoaștere din partea celorlalte țări balcanice a rolului determinant al României în finalizarea rapidă a războiului. Acest tratat de pace includea prevederi echitabile, sau în cea mai mare parte, pentru că configurația etnică în Balcani este așa de diversificată încât o graniță perfectă între țările balcanice nu se poate stabili. Dar cât de cât erau niște granițe echilibrate. O a doua caracteristică extrem de importantă a acestui tratat este faptul că pentru prima dată în lume, un tratat de pace consfințește emanciparea statelor mici de sub tutela marilor puteri. A fost o acțiune împotriva intereselor Austro-Ungariei și, evident, și împotriva intereselor Rusiei.

Iată, în câteva cuvinte, care a fost poziția lui Nicolae Iorga în acest context tulbure al anilor 1912-1913.

La început, Nicolae Iorga, în toamna anului 1912, deci în contextul Primului Război Balcanic, s-a declarat împotriva participării României la război, deși în țară se formase un curent extrem de favorabil intrării României în război.

Nicolae Iorga s-a pronunțat împotriva acestui curent. E un lucru extraordinar care trebuie să dea de gândit oricărui om

care are un prestigiu, un anumit rol în țara lui: să se situeze pe o linie pozitivă chiar dacă linia pe care el o urmează este împotriva curentului popular din acel moment. Deci, riscându-și popularitatea, Nicolae Iorga a fost împotriva acestui război balcanic și iată ce declara cu fermitate, el fiind deputat la acel moment, la 15 decembrie 1912, în Camera deputaților. El spunea că atenția întregii României nu trebuie îndreptată în sudul Dunării, ci spre Transilvania. Citez: „*Trebuie să cerem, mai înainte de toate, păstrarea vieții fraților noștri care trăiesc acolo, fără de care noi nu putem trăi aici, căci atunci am fi un element politic fără viitor pe care l-ar dezrădăcina cea dintâi furtună. Suntem datori să nu mai facem politica de capete plecate.*” Este o frază extraordinară spusă în cadrul unei Românie mici: *Să nu facem politica capetelor plecate. Este ceea ce ar trebui să știe, să li se spună și conducătorilor României de astăzi. Indiferent de puterea pe care o ai în spate, când ești în fruntea unei țări, n-ai voie să faci politica capului plecat în fața marilor puteri.* Iorga afirma, deci, în decembrie 1912, când marile puteri erau pe deplin stăpâne asupra unor teritorii întinse românești – Transilvania, Bucovina și Basarabia – că vechiul Regat, trebuie să reprezinte întreaga românie.

La fel s-a prezentat Nicolae Iorga și în foarte multe articole publicate în „Neamul Românesc”. S-a creat un curent anti-iorghist. A fost etichetat cu formula „iubitorul de bulgari”. Ziarele adverse, mai ales ziarele evreiești, abia așteptau, au luat formula aceasta și o prezentau în fiecare număr de ziar.

Situația s-a schimbat în Balcani după finalitatea primului război și atunci însuși Nicolae Iorga și-a dat seama că noua situație necesită o altă atitudine a României. De aceea, la 17 mai 1913, a ținut un nou discurs în Camera deputaților, a menținut ideea că efortul prioritar al României trebuie îndreptat spre Transilvania, dar a menționat și necesitatea ca România să fie factor de echilibru în Peninsula Balcanică. Vă

citez: „Și-o spun eu, „iubitorul de bulgari”, că dacă mâine, într-un conflict între bulgari și sârbi, pe care-l deplor dinainte, noi am îngădui ca bulgarii să săvârșească un act de violență care le-ar da predominarea necondiționată pe malul drept al Dunării și n-am interveni cu toate puterile noastre pentru a împiedica această încercare de întărire a unuia singur, s-ar săvârși o crimă de stat.” Nicolae Iorga nu numai că a aderat la ideea intrării României în acest al doilea război balcanic, dar chiar s-a înrolat ca voluntar. El avea 42 de ani în 1913. Nu era obligat să intre în armată, totuși s-a înrolat ca voluntar. Există și o fotografie a sa. Era îmbrăcat în haine de militar, o uniformă albastră, și a îndemnat pe toți acei români, care sunt în stare să poarte o armă, să contribuie la această mobilizare a efortului românesc. A ajuns, cu unitatea românească în care era înrolat, până la o localitate numită în vremea aceea Orhanie, astăzi Botevgrad. Războiul s-a terminat foarte repede și, evident, și Nicolae Iorga a fost demobilizat și a venit în țară.

Despre toate aceste evenimente, Nicolae Iorga a scris foarte multe lucrări, începând chiar din 1913, a scris ulterior și o monografie a statelor balcanice, publicată și în limba franceză, extrem de importantă, cu un efect major la conferința de pace viitoare de la Paris, 1919-1920, întrucât mulți din lumea occidentală, chiar dintre politicienii occidentali, nu știau mare lucru despre drepturile sau pretențiile teritoriale ale unui popor sau altuia din acea tulpire Peninsulă Balcanică, cea care, încă din acel moment, se numea „butoiul cu pulbere al Europei”. Unul din statele balcanice, Albania, chiar l-a rugat pe Iorga, în 1919, să-i facă o prezentare istorică pentru a se arăta în fața Consiliului de pace, pentru a se arăta în lumina adevărului istoric.

Ecourile participării României la acest război a fost uriaș, mai ales în teritoriile românești ocupate în acel moment, pentru că românii din Transilvania, românii din Bucovina, românii din Basarabia și-au dat seama că ei țin de o țară mamă

care se numește România și care și-a dovedit viabilitatea. O țară care intervine și determină o pace în Peninsula Balcanică, o țară care impune, care are o politică de echilibru în Peninsula Balcanică, deci pe care se pot baza și în jurul căreia se poate face o Românie Mare.

Eu am lucrat foarte mult la corespondența lui Iorga, păstrată la Academia Română. Sunt 432 de volume uriașe în care sunt strânse vreo sută de mii de scrisori primite de Nicolae Iorga, între care sunt și multe din 1913, ca ecou al participării lui Iorga la al doilea război balcanic.

Din Transilvania, Octavian Tăslăuanu, figură foarte cunoscută în prima jumătate a secolului XX, îi scrie de la Sibiu, cerându-i o fotografie ca să o publice în revista pe care o conducea, „Luceafărul”. Iată ce scria Tăslăuanu: „Vreau s-o întrebuițez (această fotografie) ca un mijloc de întărire a entuziasmului pentru Țara Românească. Când or vedea preoții și învățătorii de la noi că și dumneavoastră, nefiind soldat, ați îmbrăcat uniforma, punându-vă în serviciul țării în vreme de primejdie, vă puteți închipui că va trece un fior prin sufletul lor. La noi, mobilizarea armatei noastre române a trezit o însuflețire de nedescris, mai ales la țărănime. Această însuflețire trebuie cultivată, trebuie sădită în suflete credința în triumful apropiat al idealismului românesc.” Evident că acest idealism românesc de la începutul secolului XX nu era decât formarea României Mari. „Spre această țintă să se îndrepte toată munca noastră de viitor.”

Dacă Tăslăuanu era o figură foarte cunoscută, vă prezint fragmente din două scrisori ale unui preot de țară. Se numea Ioan Măran, era din zona Turnu Severin, din Țiclova română. Atunci, acest teritoriu era în cadrul Ungariei. Acest preot foarte în vârstă îi scrie lui Nicolae Iorga, la 10 noiembrie 1913: „Mult nu mai am de trăit și, dacă soarta îmi va hărăzi totuși să mai trăiesc cinci ani, dă-mi voie să îți fac o întrebare: Pot eu spera că, în decurs de cel puțin cinci ani, voi putea gusta

barem o dată din aerul libertății, sau am să mor ca antecesorii mei, ca și strămoșii mei, împilat, maltratată sufletește, batjocorit, și insultat, și umilit la toate ocaziile? (...) Vă mulțumesc anticipat, spunea el în încheiere, ca celui mai mare îndrumător, și rămân al dumatăle cel mai mare admirator.” Iorga îi răspunde și îl îndeamnă la o corespondență. Ca urmare, la 15 decembrie 1913, preotul Ioan Măran îi scrie din nou: „Când am zis că aş dori aerul libertății, am visat o Românie Mare. Numai așa îmi pot închipui de a scăpa de torturile, împilările și batjocurile vrăjmașilor noștri seculari. Noi, de aici, fiind încătușați, așteptăm mântuirea noastră de la frații noștri de la Carpați.” În conștiința românilor din teritoriile ocupate, intrase pe deplin ideea că mântuirea, deci crearea unei Românie Mari, poate veni numai de la București. Este emoționant faptul că, exact peste cinci ani, așa cum spusese preotul Ioan Măran, în toamna anului 1918, s-a creat România Mare.

Nicolae Iorga a acceptat intrarea României în războiul balcanic cu ochii spre Transilvania și spre Basarabia. Chiar în dimineața zilei când s-a înrolat ca voluntar și a plecat pe front, a ținut la Academia Română, în iunie 1913, o comunicare numită *Ostașii de la Prut*, prezentând un document al lui Alexandru cel Bun, iar când a venit de pe front, a prezentat o comunicare despre **Preoții și episcopii români din Maramureș**. Deci, cele două regiuni majore, incluzând, evident, și nordul Moldovei, Bucovina pentru că e arbitrar să spui Bucovina, o țară anume. Bucovina e o parte a Moldovei. Când vorbești de Moldova, vorbești, evident, și de Bucovina.

Iorga a primit foarte multe scrisori și din străinătate, toți laudând acțiunea militară a României și prevăzând României un viitor strălucit. Cea mai interesantă este scrisoarea unuia din foștii săi mari profesori, la Sorbona, Charles Bémont, care prevedea României un viitor strălucit.

Nicolae Iorga a militat, în contextul acestor războaie balcanice, pentru ca imediat ce glasul armelor se va stinge, să se realizeze o acțiune de înfrățire a statelor balcanice. Ca urmare, pentru a accelera acest proces de eliminare a consecințelor morale și psihologice ale conflictului, a înființat, împreună cu Vasile Pârvan, **Institutul Sud-Est European**, în toamna anului 1913, un institut extraordinar de valoros, care trăiește și astăzi. Vă citesc din articolul doi al statutului acestui institut: „Scopul său este să provoace și să îndrumeze, să ajute și să organizeze cercetările științifice privitoare la toate țările și națiunile din regiunea carpatică și balcanică și, în genere, din sud-estul Europei și regiunile limitrofe, ținând seamă și de tradițiile vechi și de interesele actuale românești.”

În acea toamnă de mari prefaceri, s-a făcut inaugurarea institutului, cu solemnitate, la Fundația „Carol”, fiind de față toți reprezentanții acelor țări care, cu câteva săptămâni mai în urmă, fuseseră în conflict. În toamna aceluiași an, Iorga a făcut un gest extraordinar de interesant pe linia aceasta a prieteniei între țările balcanice. Un mare profesor de istorie din Craiova, Ștefan Cioceanu, descoperise în turla Bisericii „Madona Dudu” din Craiova – cea mai importantă de acolo –, un clopot realizat de către unul din conducătorii Serbiei, la 1812, Karaghiorghievici. Nicolae Iorga a hotărât să dăruiască acest clopot poporului sârb și, la invitația prim-ministrului de atunci, Nicola Pasici, a dus clopotul, în 10 noiembrie 1913, la Belgrad. Au fost niște ceremonii extraordinare în Serbia cu această ocazie. Regele Petru I-a decorat cu cel mai important ordin al Serbiei de atunci, *Sfântul Sava*, și a fost rugat să țină o conferință la Academia Sârbă despre relațiile dintre români și sârbi. De altfel, Nicolae Iorga de atunci, ba chiar de mai înainte, avea o prietenie extraordinar de importantă, de valoroasă cu Serbia. Când aceasta a fost atacată cu brutalitate de către Austro-Ungaria, în 1914, Iorga s-a situat public de partea Serbiei și, în 1915, a ținut o conferință extraordinară la

Ateneul Român, publicată sub denumirea „*Serbia eroică și martiră*”.

În 1940, când Serbia era pe punctul de a fi atacată de țările centrale și de Bulgaria, Nicolae Iorga, cu cinci zile înainte de a fi asasinat, a trimis ambasadorului Iugoslaviei la București o epistolă în care îi spunea că el și toți aceia dintre români care s-au înfrățit cu Serbia în Primul Război Mondial sunt de partea Serbiei și în acel moment dramatic al anului 1940.

Acum 100 de ani, atunci când România nu era mare, conducătorii ei au acționat conform interesului național, chiar dacă aceasta însemna o acțiune împotriva intereselor marilor puteri.

Acum 100 de ani, România avea un cuvânt ascultat în viața internațională, ascultat pentru că majoritatea conducătorilor României din acel moment au urmat îndemnul lui Nicolae Iorga: să nu facem politica capetelor plecate.

În 2013, la 100 de ani de la acele evenimente, România nu-și mai apără interesul național – vorbesc de conducerea țării –, nu-și afirmă dorința de unire a Basarabiei, de teama marilor puteri, și-a subordonat total politica externă intereselor marilor puteri, nu mai este un factor de influență pe plan internațional, a devenit o adevărată colonie a marilor puteri, care îi dictează și îi bat din picior.

România de azi nu mai are în frunte conducători cu sentimente patriotice, deși, din când în când, ei se bat cu pumnul în piept.

Pilda de patriotism a lui Nicolae Iorga nu este urmată astăzi, eu, însă, sunt optimist. Lucrurile pot fi îndreptate.

În 1909, la împlinirea a 50 de ani de la unirea principatelor, Nicolae Iorga a spus generației românești de la începutul secolului XX, cea care va face Marea Unire în 1918, **că fiecare generație este datoare să ducă mai departe moștenirea primită de la înaintași și să o consolideze,**

generația care nu face aceste lucruri este condamnată la uitare în amintirea urmașilor. Generația de la 1900 n-a fost condamnată la uitare, pentru că ea a făurit Marea Unire. Este obligația generației noastre, de la începutul secolului XXI, să nu ajungem în postura de generație uitată. Și sunt convins că avem această capacitate.

Petre Țurlea

(Material redactat
după înregistrare audio)

România, de la Războaiele Balcanice la Marea Unire (1913-1918)

În 1883, România, simțindu-se amenințată de Rusia, a încheiat un tratat de alianță cu Austro-Ungaria și cu Germania. Acest tratat a fost ținut secret, deoarece opinia publică nu accepta ideea unei alianțe cu un stat care promova o politică de desnaționalizare a românilor din Transilvania și Bucovina.

La 9 octombrie 1912, a izbucnit Primul Război Balcanic, între Imperiul Otoman, pe de o parte și Serbia, Bulgaria, Muntenegru și Grecia, de cealaltă parte. Tratatul de pace, încheiat la Londra în ziua de 30 mai 1913, a nemulțumit Bulgaria, care s-a întors împotriva propriilor aliați. Acțiunea Bulgariei era stimulată de Austro-Ungaria care, după ce, în octombrie 1908, anexase Bosnia și Herțegovina, urmărea slăbirea Serbiei, deoarece aceasta sprijinea lupta împotriva ocupației habsburgice.

România a decis să intervină împotriva Bulgariei, la 10 iulie 1913. Acest act a fost receptat de militari, de opinia publică și de mulți oameni politici ca o repetiție pentru „marele război” ce trebuia să înceapă pentru eliberarea românilor din Transilvania. Profesorul N. Iorga a surprins acest sentiment: „Dacă Bulgaria vrea să zdrobească Serbia pentru a mulțumi Viena, căreia existența însăși a Serbiei, gata de luptă pentru Bosnia și Herțegovina, îi e un spin în ochi, pentru noi se poate spune pe drept cuvânt că peste Dunăre se discută chestiunea Ardealului, că se începe războiul contra voinței austriece”.

Prin Tratatul de Pace din 10 august 1913, semnat în București, România a obținut nu numai Cadrilaterul, dar și statutul de arbitru al situației din Balcani.

Peste mai puțin de un an, a izbucnit Primul Război Mondial, prin atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria. Consiliul de Coroană, întrunit la Sinaia în ziua de 21 iulie/3

august 1914, a apreciat că nu se putea da curs solicitării Austro-Ungariei și Germaniei ca și România să intre în luptă, deoarece Tratatul din 1883 prevedea intervenția în cazul în care una dintre părți era atacată și nu invers. Ca „rege constituțional”, Carol I a fost nevoit să accepte decizia Consiliului de Coroană, deși el insistase pentru intrarea României în război.

Peste două luni, Carol I a încetat din viață, tronul revenind principelui Ferdinand. În cuvântul rostit cu prilejul depunerii jurământului, în ziua de 28 septembrie/10 octombrie 1914, Ferdinand I a dat asigurări că va fi un „bun român”, ceea ce însemna, în acel context, că nu se va opune voinței naționale.

După doi ani de neutralitate, România a semnat o convenție politică și o convenție militară cu Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, la 4/17 august 1916. Cele patru mari puteri recunoșteau dreptul României de a-și anexa teritoriile românești din Austro-Ungaria, adică Transilvania și Bucovina. De asemenea, promiteau ajutor și cooperare militară împotriva inamicului comun.

Consiliul de Coroană, întrunit în București la 14/27 august 1916, a hotărât intrarea României în război alături de Antanta. Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, ținea să precizeze: „Noi nu am intrat în război ca niște solicitanți nepoștiți. Noi am intrat în război ca niște aliați ceruți”. În Proclamația către țară, semnată de regele Ferdinand, se aprecia: „Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor (a înaintașilor), închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă, unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților”. La rândul său, N. Iorga scria: „Am intrat în acest război cu hotărârea de a da tot ce avem în acest moment, pentru a căpăta dreptul nostru întreg. Pentru atât, și pentru mai mult, nu”.

Evoluția evenimentelor militare a fost complicată. În timp ce armata română obținea succese pe frontul din Transilvania, trupele germane, bulgare și turcești au trecut Dunărea, fapt ce a determinat comandamentul militar român să decidă retragerea în Moldova. Din noiembrie 1916, orașul Iași a devenit capitala provizorie a României.

La începutul anului 1917, armata română a fost reorganizată și dotată cu armamentul primit din Franța și Marea Britanie. Un puternic impact l-a avut decizia foștilor prizonieri români bucovineni și ardeleni, eliberați de Rusia, de a se înrola în armata română. La 8 iunie 1917, cu prilejul depunerii jurământului de către primul contingent de bucovineni și ardeleni, regele Ferdinand a spus: „Vouă, țara vă spune «Bine ați venit», căci în voi ea vede întâile raze ale unui soare nou ce răsare din întuneric. Pe voi, orașul acesta unde s-a înfăptuit Unirea Principatelor vă salută cu iubire, ca pe cei dintâi soli ai unirii neamului”. Comentând acest eveniment, publicistul George Ranetti scria: „Să vă dea Dumnezeu noroc, vitejilor, și, în curând, de la Iași, să ne revedem la Alba Iulia”.

Au urmat, în vara anului 1917, marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, când ostașii români au dejucat planurile inamicului de a ocupa Moldova și a desființa România ca stat independent. N. Iorga aprecia că aceștia au luptat „cu un avânt, cu un dispreț de moarte, cu o hotărâre de a da înapoi pe dușman care va rămâne model pentru micile popoare asupra cărora se prăvălește **trufia setoasă de a umili și lăcomia**, scrâșnind din dinți, **după pradă a statelor de jaf, de stoarcere și de cotropire**”.

Aceste victorii nu au putut fi pe deplin fructificate, deoarece, la 26 octombrie/8 noiembrie 1917, Rusia a ieșit din război, încheind armistițiul și apoi pacea cu Puterile Centrale. Rămasă singură pe frontul de Est, România a fost nevoită să

meargă și ea pe linia armistițiului (26 noiembrie/9 decembrie 1917) și a păcii separate (24 aprilie/7 mai 1918).

Regele Ferdinand nu a semnat legea privind această pace, astfel că, din punct de vedere juridic, ea nu a fost valabilă. La 5/18 noiembrie 1918, a fost publicat decretul regal privind dizolvarea parlamentului, în care se preciza: „Toate lucrările efectuate de Adunările dizolvate în timpul funcționării lor se declară nule și inexistente și lipsite de orice putere de lege”.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Guvernul Coandă a dat un ultimatum Comandamentului superior german din teritoriul ocupat al României, prin care i se cerea ca „trupele germane să părăsească în termen de 24 de ore teritoriul român”. La rândul său, Ferdinand I anunța reînceperea luptei pentru „înfăptuirea visului nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor”.

1918 a intrat în istorie ca anul Marii Uniri. La 27 martie, la Chișinău, a fost adoptată următoarea Declarație:

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadale singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama ei România”.

În ziua de 28 noiembrie, a fost adoptat, la Cernăuți, următorul document:

„Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare,

În numele suveranității naționale,
Hotărâm:

Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuiș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”.

În Alba Iulia, două zile mai târziu, era adoptat un alt document:

„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați, prin reprezentanții lor îndreptățiți, la Alba Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea lor și a teritoriilor locuite de dâșii cu România”.

Subliniind semnificația istorică a Marii Uniri, N. Iorga scria: „De aceea e nezguduită fapta Unirii, pentru că toți au voit-o și, mai ales, acei care, din neam în neam, au muncit și au suferit pentru că erau români și pentru a rămânea români”.

În cinci ani, de la 1913 la 1918, România a parcurs un drum istoric esențial: de la un stat mic, la unul de mărime medie în Europa (locul 8 după populație și locul 10 ca teritoriu) și de la un centru spre care gravitau românii din afara granițelor, la unirea lor în cadrul unui și aceluiași stat.

Generația care a înfăptuit Marea Unire avea să-și lege numele de noi realizări, înscriind România în rândul actorilor importanți pe scena diplomatică, economică, științifică și culturală a Europei și chiar a întregii lumi.

Ioan Scurtu

IV. CHIPURI DESPRINSE DIN STRĂLUCIRILE ACELUI TIMP

În cele nici șapte decenii de independență statală (1877-1944), – din care, aproape un deceniu a fost pârlolit de cele două războaie mondiale, – România s-a remarcat ca un stat național cu puternice și valoroase resurse umane, ce s-au dovedit capabile s-o propulseze accelerat pe calea dezvoltării.

E de datoria noastră să cunoaștem și să promovăm și personalitățile acestei perioade de timp, adevărate modele de înaltă competență, dăruire și patriotism, multe dintre ele devenite celebre pe plan mondial.

Generațiile de astăzi au acută nevoie de cunoașterea lor, pentru a se desprinde și înălța mai repede din fundătura în care au fost aduse.

Participanții la Cursurile de vară de la Vălenii de Munte au înțeles această necesitate și se consacră împlinirii ei, cu dăruire și competență, așa cum vom constata pe parcursul multora din paginile ce vor urma.

C. Manolache

Titu Maiorescu

Titu Maiorescu, om politic conservator și critic literar, s-a născut la 15 februarie 1840, în orașul Craiova, din părinții Ioan Maiorescu și Maria Popazu (mama, aromâncă, era legată de meleagurile prahovene ale orașelului Vălenii de Munte). Tatăl se înrudea cu episcopul greco-catolic Inochentie Micu și cu istoricul Petru Maior, de aici, numele de Maiorescu, luat de tatăl său (pe numele adevărat, Ion Trifu, din satul Bucerdea de lângă Blaj).

Profesorul Ioan Maiorescu, un remarcabil „*cap politic*” în opinia lui Tudor Vianu, este cel care dă citire, în 1848, Proclamației de la Islaz, în curtea Colegiului Național din Craiova, ca apoi, să fie delegat cu misiune diplomatică pe lângă organismele reprezentative germane de la Frankfurt.

Titu Maiorescu urmează clasele primare în capitala Olteniei, apoi Gimnaziul Românesc din Scheii Brașovului, înființat de către unchiul său, protopopul Ion Popazu – ajuns episcop de Caransabeș. Continuă studiile la **Academia Theresiană** din Viena, o școală medie de lux, care îi va „imprima gustul distincției sociale și, într-un chip, l-a făcut să sufere de condițiile lui modeste, mai ales când, câte un coleg, îi striga: valah!”. O ambiție năpraznică îl cuprindea și exclama: „*O să le arăt eu măgarilor de vienezi ce e un român!*”. Și, în adevăr, le-a arătat: a ieșit șef de promoție! (George Călinescu). A continuat studiile în Germania, obținând doctoratul în filozofie, la Universitatea din orașul Giessen, cu distincția Magna cum laude, în anul 1859. Își va lua licență în litere și în drept, între 1860-1861, la Paris. În Germania, o cunoaște pe Klara Kremnitz și se va căsători cu ea în anul 1862.

Revenit în țară, tânărul titrat de numai 21 de ani a fost încadrat supleant de judecător și apoi procuror (1862), la Tribunalul Ilfov. Se va muta la Iași, unde a îndeplinit mai

multe funcții: director, în 1862, al Liceului Național, profesor de istorie universală la Facultatea de Istorie, rector, în 1863, al Universității din Iași și director al Școlii Normale „Vasile Lupu”. Face parte din pleiada glorioasă a fondatorilor Societății Junimea: Petre P. Carp, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor și Theodor Rosetti. De la 1867, societatea ieșeană va dispune și de un organ de presă, „Convorbiri literare”, sub redacția lui Iacob Negruzzi. *„Fondatorilor li s-a adăugat o grupare de cărturari din toate disciplinele majore, printre care: Alexandru D. Xenopol – istorie, Alexandru Lambrior – lingvistică, Vasile Conta – filozofie, Gheorghe Panu – reformă socială. Valorile intelectuale și spirituale promovate de către Junimea au servit drept imbold marilor creatori ai literaturii române din cea de a doua jumătate a secolului XIX: Mihai Eminescu – un romantic și cel mai mare poet de limbă română, Ion Creangă – creatorul unei viziuni autentice, realiste asupra satului, Ion Luca Caragiale – care și-a concentrat atenția asupra orășenimii în capodoperele sale dramatice și în proza scurtă, și Ioan Slavici – romancier și nuvelist, care a excelat în analiza personajelor”*, scrie istoricul american **Keith Hitchins**, în lucrarea sa *Istoria României 1866-1947*.

Simultan, Titu Maiorescu a practicat avocatura, a devenit deputat în parlament și membru titular al Academiei Române. În plan politico-ideologic, Titu Maiorescu era conservator, adept al unei evoluții naturale, organice și temeinic pregătite.

De-a lungul carierei sale, Titu Maiorescu a făcut parte din mai multe guverne ale României moderne. A fost ministru la Instrucțiune publică și culte (1874 - 1876, 1888-1889, 1890-1891) și la Justiție (1900-1901), dar și agent diplomatic al României la Berlin (mai-iunie 1876). În guvernul Petre P. Carp, dintre 1910 și 1912, Titu Maiorescu a fost ministru al afacerilor străine. A devenit președinte al Consiliului de

Miniștri, în perioada 1912-1914, rămânând titular și la „externe”. În anul 1913, Titu Maiorescu, a prezidat, cu rezultate benefice, Conferința de Pace de la București, care a pus capăt celui de-al doilea război balcanic.

Petre P. Carp, retrăgându-se din viața politică la 14 noiembrie 1913, în funcția de președinte al Partidului Conservator a fost ales Titu Maiorescu. Marele om de cultură, mentorul junimist în plan teoretic, *„a cucerit, în mai puțin de doi ani, toate vârfulurile, pe care viața politică i le putea da”* – scrie istoricul **Ion Bulei**.

Dacă i se reproșase ceva, în epocă, lui Titu Maiorescu, fusese atitudinea lui olimpiană. În adevăr, *„cald și frig nu i-a fost nimănui lângă dânsul”* – va nota Nicolae Iorga la săvârșirea lui din viață, la București, în ziua de 18 iunie 1917, după care, adăuga: *„Profesor de o mare și elegantă elocvență, orator parlamentar neîntrecut”, „scriitor corect și limpede în rostirea unor păreri de bun simț cu scumpătate cântărite, el va lăsa în mintea tuturor o icoană de om mai mult decât amintirea unei opere”*.

Concluzii: *„După ce o viață întreagă, Titu Liviu Maiorescu a fost, prin Critice, Discursuri Parlamenteare și Lecțiile de la Universitate, îndreptătorul culturii noastre, la bătrânețe, marele educator s-a întrecut pe sine însuși. Din liniștea studiilor, nevoile statului l-au chemat în fruntea unui partid – cel conservator; în politica externă, a dus România la pacea din 1913... Lipsa lui de vanitate îl ridica cu mult peste nivelul contemporanilor...; a fost singurul care a sporit sufletește până în clipa din urmă.”* (Simion Mehedinți).

Ion Șt. Baicu

Traian Vuia

România de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX oferă imaginea unui stat aflat în mers accelerat pe calea dezvoltării și modernizării.

Succesele sunt evidente în toate domeniile. Apar realizări definitorii pentru acest timp, multe dintre ele rămânând emblematice până astăzi.

Se ridică mari personalități de talie națională și mondială, acoperind un spațiu larg de activități de primă importanță. Dintre aceste personalități, ne-am propus să ne oprim asupra celor trei savanți din domeniul aeronauticii, domeniu aflat, în acel timp, la începuturile lui pe plan mondial. Este vorba de Traian Vuia, Aurel Vlaicu și Henri Coandă, toți aparținând acelui timp și marcându-l prin creațiile lor geniale.

Traian Vuia este primul om din lume care a creat și a zburat cu un aparat mai greu decât aerul, dispunând de mijloace proprii pentru efectuarea integrală a acestei acțiuni (decolare, zbor, aterizare).

Zborul de consacrare al automobilului său zburător a avut loc la 18 martie 1906, pe câmpul de la Montesson, din Franța. O dată, un nume și un loc, înscrise cu litere de aur în istoria aeronauticii mondiale.

E firesc să ne satisfacem curiozitatea cunoașterii, fie chiar și fugare, a inginerului inventator, Traian Vuia.

S-a născut la 17 august 1872 (la un an după Nicolae Iorga), în satul Surducul Mic, comuna Bujor (azi, Traian Vuia), județul Timiș. Tatăl său se numea Simion Popescu (preot, provenit din familie de țărani), iar mama, Ana Vuia. Traian va purta numele tatălui în clasele primare, apoi, pe al mamei, începând cu cele liceale.

La cinci ani, împreună cu sora sa Elena, urmează Școala confesională de limba română din Bujor (școlile confesionale formau copii în conștiința dragostei de neam, limbă și credință strămoșească), după care, din 1881 și până în 1884, urmează Școala primară românească, apoi pe cea germană, ambele din Făget, localitatea de baștină a tatălui său.

La Făget, asistând la confecționarea unui zmeu de dimensiuni mari, la lansarea și la manevrarea lui, simte pentru prima dată fascinația zborului, care nu-l va mai părăsi niciodată. În timpul studiilor liceale de la Lugoj (1884-1892), realizează diverse aparate de zbor de tipul zmeielor. Pasiunea pentru aeronautică îl determină să se înscrie la Secția mecanică a Politehnicii din Budapesta, pe care o urmează doar un an. Din cauza greutăților materiale, se înscrie la Drept, unde frecvența nu era obligatorie, urmând, în același timp, la seral, cursurile de mecanică.

La 6 mai 1901, ia doctoratul în științe juridice, cu distincția *Magna cum laude*. Solicită insistent ca diploma să nu-i fie redactată în limba maghiară, ci în latină.

În acest timp, realizează macheta **automobilului cu aripi**, un velociped cu trei roți, o aripă, o cârmă de direcție și o elice. Elicea era acționată prin pedale, dar era destinată, cu deosebire, pentru utilizarea curenților aerieni.

În perioada iulie 1902 – martie 1903, pleacă la Paris pentru a-și completa cunoștințele în domeniul aeronauticii. În februarie 1903, înaintează Academiei de Științe din Franța memoriul privind **Proiectul aeroplanului-automobil**, prevăzut cu mijloace proprii de ridicare, zbor și aterizare. Proiectul e considerat nerealist. Convingerea vremii era că niciodată un aparat mai greu decât aerul nu va putea voiaja prin atmosfera Terrei.

La 15 mai 1903, Vuia își brevetează invenția sub denumirea **Aeroplanul automobil**, iar în toamnă, începe construcția lui. Este sprijinit, din țară, financiar, de Societatea

Masa Poganilor, Reuniunea Română de Cântări și Muzică, precum și de persoane particulare.

În toamna anului 1905, aparatul e gata. Era așezat pe roți pneumatice, suprima lansarea (decolarea) cu ajutorul automobilului, planului înclinat ori catapultării. Era înzestrat cu toată aparatura necesară unui rulaj propriu, la sol și în aer.

La 18 martie 1906, are loc experimentul la Montesson. Aparatul parcurge pe sol o distanță de 50 de metri, se ridică la înălțimea de un metru și străbate aerul 12 metri, după care aterizează în bune condiții. În vara aceluiași an, se repetă experimentul pe terenul militar de la Issy-les-Moulineaux. Zborul se desfășoară la o înălțime de 2 m, pe o lungime de 25 de metri.

Invenția savantului român a determinat schimbarea radicală a orientării aeronauticii mondiale.

În anii care au urmat, brevetează și experimentează avioanele **Vuia 1 bis și Vuia 2**, omologhează **generatorul de aburi și elicopterul**, inventează și perfecționează **arme de foc** pentru armatele Antantei.

*
* *

Traian Vuia avea nu numai o pregătire tehnică și juridică de excepție, dar și o cultură bogată, în varii domenii, cum ar fi istoria, sociologia, politologia. Era, totodată, un talentat organizator, analist politic și înzestrat condeier.

În timpul primului război mondial, a scris manifeste adresate ostașilor români, sârbi, cehi și slovaci din armata austro-ungară, îndemnându-i să lupte pentru libertatea propriilor popoare.

La 30 aprilie 1918, s-a numărat printre fondatorii Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, pe care l-a condus în calitate de președinte,

vicepreședinte și secretar general, imprimându-i o viguroasă activitate. Din inițiativa sa, Comitetul editează, la 15 mai 1918, revista *La Transylvanie*. Prin articolele publicate în paginile ei, Vuia susține necesitatea eliberării popoarelor oprite din Imperiul Austro-Ungar și dreptul acestora de a se constitui în state naționale. El condamnă vehement atât *autonomia*, cât și *federalismul*: „*Europa nu poate să fie liberă decât dacă este locuită de popoare libere*”, scrie Vuia.

Eforturile pe care le face pentru realizarea unității românilor sunt multiple, importante și deosebit de eficiente. Dintre acestea, menționăm și activitatea din cadrul Consiliului Național al Unității Române, recunoscut ca unic reprezentant al intereselor României.

Un moment de încununare a luptei sale pentru unitatea românilor îl reprezintă prezența sa la Conferința de Pace de la Paris și pledoaria convingătoare pe care o face pentru recunoașterea României Mari.

Pentru contribuția sa deosebită la realizarea României Mari, statul român l-a decorat, în 1931, cu Ordinul Ferdinand I, Clasa Comandor.

În 1950, Traian Vuia revine definitiv în România. Din păcate, era grav bolnav și se stinge în același an, la 3 septembrie, înhumarea făcându-se la Cimitirul Bellu din București.

Cu îngăduința Dv., aș dori să închei prezentarea acestui savant patriot cu câteva din aprecierile sale asupra vieții politice românești din perioada interbelică, relevante nu numai pentru acel timp:

„Bărbații noștri politici, infectați de virusul politicianismului și al fanariotismului, cred că marile probleme se rezolvă prin discursuri frumoase, fraze alese, alegorii patriotice și ditirambi poetici.”

„Dacă amesteci fructe sănătoase cu fructe stricate, este evident că nu cele stricate se vor însănătoși prin contactul lor cu cele sănătoase, ci și cele bune se vor putrezi. *Fructele bune nu pot fi prezervate decât prin nimicirea celor stricate.*”

„*Politicienii slabi de înger se vor fanariotiza, se vor ciocoi.* Și dacă mai adăugați celor slabi de înger pe toți renegații, vă puteți face un tablou de ceea ce se va întâmpla.”

„*Puterea strică pe cel incompetent îndată ce se atinge de ea.*”

„*Guvernanții noștri, deși se plimbă în automobile și aeroplan, sunt inferiori barbarilor din evul mediu.*”

„Mă întreb, *ce fel de stat mai poate fi acela în care jaful nemaipomenit rămâne nepedepsit?*”

„Salvarea poate veni și de la un bărbat miraculos, dar mai ales de la **acțiunea unită a celor mulți care sunt cu adevărat bărbați.”**

„*O democrație adevărată și eficientă este cea emanată din popor și care slujește poporul,* obișnuindu-l să se supună unei discipline benefice lui și învățându-l să se guverneze pentru binele tuturor și al fiecăruia.”

„Trebuie să iubim poporul, ca un părinte bun și înțelept copilul lui, trebuie să-i arătăm devotament în ce privește ambițiunile și dorințele lui drepte.”

„Scopul democrației este de a forma elita ca cea mai înaltă formă a geniului poporului respectiv și să urmeze sfaturile acestei elite, care o vor împiedica de a se cufunda în

mediocritate. **Eșecul democrației poate provoca dictatura unui om sau a unei formațiuni, care vor lăsa, după ele, pagube enorme.**”

„Este mai presus de orice îndoială că, în prezent, viața omului, în general, este mai bună ca acum o sută de ani, dar *omul nu a știut să păstreze măsura*... reacția nu a întârziat și acum asistăm, pretutindeni, la o recrudescență a barbariei.

Nimeni nu poate prevedea sfârșitul.”

C. Manolache

Aurel Vlaicu

N-au trecut decât patru ani de la botezul „automobilului zburător” al lui Traian Vuia (1906), și un alt român se impune lumii în domeniul aeronauticii. Este vorba de inginerul Aurel Vlaicu.

Creațiile lui prind viață pe teritoriul statului român, cu sprijinul tehnic și financiar al acestuia, fapt ce situează România în perimetrul începuturilor aeronauticii, alături de marile puteri ale Europei Occidentale.

S-a născut la 6/19 noiembrie 1882, în satul Bințiști (astăzi, Aurel Vlaicu), din județul Hunedoara, în familia țăranilor moșneni, Ana și Dumitru Vlaicu, model de gospodari harnici și cu bun renume.

Aurel a urmat clasele primare în satul natal. Ideea de zbor i s-a cuibărit de pe acum în suflet, hrănită din belșug de poveștile populare și de jocurile copilăriei, îndeosebi de nelipsitele înălțări de zmeie. Împreună cu fratele Ion – un priceput nativ în tot ce înseamnă meșteșug –, Aurel improvizează, în șura porumbeilor, un atelier în care confecționează tot felul de jucării zburătoare, cele mai multe fiind iscodiri ale minții lui.

Continuă învățătura de carte la Colegiul Reformat din Orăștie (1895-1900), dominat de o atmosferă întru totul favorabilă elevilor maghiari, majoritari. În clasa lui Aurel, erau doar 7-8 elevi români. Inteligența, inventivitatea și cunoștințele etalate de Aurel generează atitudini ostile din partea elevilor maghiari. Colegii români din clasă, împreună cu elevii români din celelalte clase s-au reunit în jurul lui Vlaicu, impunând reinstaurarea unei atitudini normale.

Când era în clasa a șasea la acest colegiu, Aurel prezintă profesorului de fizică proiectul unui perpetuum mobile, pe principiul atracției magnetice. Cu banii primiți de acasă și cu cei realizați de el din repararea ceasurilor, a

cumpărat magneții și a realizat mașina. Spre uimirea profesorului și a clasei, mașina a început să funcționeze. Dar, la un moment dat, s-a oprit. Experiența l-a îndârjit și l-a determinat să se aventureze, în continuare, pe drumul descoperirilor tehnice.

Urmează liceul la Sibiu, sprijinit material, îndeosebi, de fratele său, Ion. Aici, îl cunoaște pe Octavian Goga, cu care se împrietenește. Din însemnările acestuia, preluăm un fragment referitor la liceanul Aurel Vlaicu:

„În chiliuța lui unde sta, la un croitor, avea un atelier... Pe polițe, ceasornice în toate mărimile, chei, roțițe, clești și, pe perete, lumină electrică, luată din conductorul de pe stradă. Avea și sonerie făcută de el, era o comedie întreagă...

Întotdeauna am simțit o simpatie pentru acest băiat cu privirea aprinsă, ațintită departe, oarecum peste capetele noastre... Îmi plăcea liniștea lui, seninătatea de vizionar cu care își desfășura planurile”.

În anii de liceu, concepute și, în bună parte, realizase, o serie de aparate tehnice și electrice, între care o turbină, o mașină cu aburi care împingea un cărucior etc.

În toamna anului 1902, se înscrie la Școala Politehnică din Budapesta, iar, în anul școlar următor, la Școala Politehnică Regală din München.

În cei doi ani de politehnică, căutând pentru mașina lui de zbor un motor mai ușor decât cel cu benzină, inventează unul care funcționa cu praf de pușcă. Prins și de pasiunea pentru astronomie, inventează un ochian a cărui rază de acțiune atingea 4 km.

La München, unde rămâne până în 1907, expune, în cadrul politehnicii, macheta de zbor a aeroplanului conceput de el și o experimentează în amfiteatrul instituției, în fața profesorilor și studenților, împărțînd, asistenței, convingerea lui că viitorul aparține aeroplanelor cu aripi fixe.

În 1908, absolvă Politehnica din München și cere să efectueze serviciul militar la Marina din Adriatica, interesat fiind să studieze motoarele marine. În acest timp, proiectează un **submarin** și realizează **zmeul cu aparat de fotografiat**. Îl experimentează în timpul manevrelor militare, determinând, prin imaginile luate, poziția vaselor adverse.

După lăsarea la vatră, este angajat (1 septembrie 1908) la Firma de Automobile Oppel (Rüsselsheim), devenind repede unul din cei mai buni ingineri. Examinând macheta aeroplanului său, conducerea fabricii îi propune confecționarea aparatului, cu condiția ca el să rămână proprietatea firmei.

Vlaicu n-a acceptat, spunând, totodată: „Mai bucuros mi-aș da invenția Țării Românești”. Ceea ce și face în timpul ce a urmat.

La finele anului 1908, revine la Bințiți, hotărât să-și ducă până la capăt proiectul. Tatăl său își ipotechează pământul în acest scop. Colegul său de liceu, Romulus Boca, îi oferă 1000 de coroane, pe care „să-i înapoieze când va putea”. Tot el organizează, în Orăștie, un club aviatic, unul din primele din lume, care să-l sprijine pe inventator în obținerea banilor necesari.

În atelierul din Bințiți, împreună cu fratele Ion, realizează **Planorul Vlaicu 1909**, cu o lungime de 11 m. Primele încercări au loc în primăvară anului 1909, pe izlazul dinspre Deva al satului Bințiți. După mai multe experimente (tractarea pentru desprinderea de sol era făcută de cai), inventatorul a urcat-o la bord pe sora lui mai mică, Valeria, – primul copil din lume care a efectuat un zbor planat, apoi, rând pe rând, pe toți prietenii care l-au ajutat. În urma constatărilor făcute, aduce o serie de îmbunătățiri planorului, îndeosebi în ceea ce privește greutatea și rezistența materialelor. Pe același izlaz, în iunie 1909, are loc un nou experiment, la comanda planorului afându-se însuși inventatorul. Aparatul s-a desprins

de sol după parcurgerea unei distanțe de 30 de metri și a parcurs, în zbor, o distanță de 100 de metri, la o înălțime de douăzeci.

La Orăștie, pe izlazul de pe Dealul Pemului, execută, în ziua de 23 iulie, șapte zboruri, urmărite de o mare mulțime de oameni veniți din localitate și din satele vecine. Ziarul Tribuna (Sibiu), din 8 septembrie 1909, numește monoplanul lui Vlaicu o „invenție fenomenală”, care „va câștiga cu siguranță recordul mondial de iuțală și distanță”, „va îndrepta privirile asupra poporului român”, „va însemna un punct de strălucire în istoria noastră culturală”.

În toamna aceluiași an, ia cu el două **machete zburătoare ale aparatului** și pleacă la București, împreună cu Octavian Goga, pentru a obține sprijinul Guvernului Român în realizarea invenției sale. Demonstrațiile sunt făcute chiar pe holul Hotelului Regal, unde era cazat. E sprijinit, în demersul său, de prof. univ. D.D. Pătrășcanu, scriitorii Emil Gârleanu, Ilarie Chendi, Al. Vlahuță, Ion Minulescu. Octavian Goga îl capacitează pe primul ministru, Ion I.C. Brătianu, iar acesta, pe Vasile Morțun, ministrul Lucrărilor Publice, și pe Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii Publice.

După câteva **zboruri cu macheta aeroplanului**, efectuate în **16 și 20 octombrie 1909, în Parcul Filaret**, în fața miniștrilor și a unui mare număr de tehnicieni, **se propune aprobarea construirii aeroplanului, în mărime naturală, în Atelierele Arsenalului Armatei.**

Vlaicu este angajat inginer la Arsenalul Armatei și i se pun la dispoziție materialele necesare, mașinile și lucrătorii. Alături de el, pe tot parcursul activității, se află și fratele Ion. În ianuarie 1910, Vlaicu pleacă la Paris, pentru achiziționarea motorului rotativ. În această privință, s-a consultat și cu Traian Vuia, care l-a însoțit la Fabrica din Gennevilliers.

La întoarcerea în țară, la Frankfurt, primește banii restanți pentru o invenție a sa (membrana de patefon), bani din care le trimite părinților 5000 de coroane, pentru a mai achita din împrumutul făcut.

În luna mai 1919, Avionul Vlaicu I e gata. I se atașează motorul și, pe 12 iunie, e scos pentru prima dată pe câmp. Are o lungime de 12,5 m și o greutate de 200 kg, propulsia e realizată cu două elice, așezate una după alta, de-a lungul tubului fuselajului, învârtindu-se în sens invers. Centrul de greutate, aflat sub aripile în formă de V, îi asigură o mare stabilitate. Trenul de aterizare, alcătuit din două roți mari, în față, și una mică, în spate, era însoțit și de un dispozitiv ingenios de amortizare a șocurilor. Întreaga lui construcție poartă pecetea unei originalități remarcabile și a unei fineți în execuție care atinge parametrii artei. Vlaicu învață singur să piloteze aparatul, mai întâi la nivelul solului, ca apoi, la **17 iulie, să încerce primul zbor** la care asistă prințul Carol, prof. univ. Murgoci și un public numeros.

După un rulaj de 50 de metri, se ridică în aer, la o înălțime de 3-4 m, parcurge 50 de metri și revine ușor la sol. Experimentul se petrecea pe câmpul de la **Cotroceni**.

În legătură cu acest eveniment, Aurel Vlaicu mărturisește că a simțit atunci bucuria cea mai mare a vieții lui. „Nu m-am ridicat mai sus de 4 metri. Cu toate acestea, nici Alpii nu mi-i închipuiam mai înalți, fiindcă patru metri erau atunci pentru mine un record formidabil, un record care îmi consacra mașina. Zburasem. Și asta era principalul. Publicul... mă aplauda cu entuziasm, iar eu, după ce am coborât, eram ca și beat de bucuria fără margini a izbândeii. Începusem să mă dau peste cap de fericire... Eram nebun de entuziasm și mulțumire”.

Întreaga presă apreciază reușita inventatorului român și pe cei care i-au acordat mijloacele necesare înfăptuirii proiectului său. Această invenție românească este văzută ca un

pas înainte pentru progresul întregii omeniri. Este o victorie a întregului neam românesc, în domeniul tehnicii; o victorie ce alătură România marilor state din Occident, în lupta pentru cucerirea aerului.

După mai multe exerciții de zbor, la **26 august 1910, în fața comisiei Ministerului de Război, Aurel Vlaicu, parcurge, cu aparatul său, o distanță de 15 km, la o înălțime de 60 de metri, cu o viteză de 100 km/h.**

Avionul e apreciat ca putând deveni unul de recunoaștere, deosebit de util armatei. Ca urmare, se hotărăște alocarea de noi fonduri pentru realizarea lui definitivă cu motorul actual, precum și pentru construirea de noi exemplare pentru armată. În acest sens, se propune înființarea, la Arsenal, a unei secții speciale, sub conducerea lui Vlaicu.

În zborurile efectuate în vara aceluiași an, Vlaicu devine un pilot experimentat, comparabil cu cei mai buni ai acelui timp. Atinge înălțimea de 150 de metri, zburând pe o distanță de 30 de km.

La mitingul aviatic, organizat în București, la 15 septembrie 1910, au participat: Vlaicu, pe aparatul său; prințul George Valentin Bibescu (învățase pilotajul în Franța), pe un avion Bleriot, Michel Molla, un experimentat pilot francez, pe un avion Forman III.

Vlaicu și aparatul său s-au detașat net în acest mare spectacol aerian. După aterizare, a fost aclamat și purtat pe brațe minute în șir de marea mulțime intrată pe câmpul de zbor.

Într-o revanșă, la două zile de la acest miting, Michel Molla se ridică la 200 m înălțime. Ca răspuns, Vlaicu atinge înălțimea de 400 de metri și traversează Bucureștiul de la un capăt la altul, urmărit de mii de persoane, între acestea aflându-se Prințul moștenitor Ferdinand, primul ministru Brătianu, care-l felicită și-i promite întregul său sprijin. De asemeni, Spiru Haret care-i acordă un premiu de 3000 lei.

În toate aceste zboruri, aparatul lui Aurel Vlaicu se dovedise a fi o realizare de mare clasă, de mare originalitate, fiind, în multe privințe, superior creațiilor similare ale timpului.

În 19 septembrie 1910, la solicitarea Ministerului de Război, Aurel Vlaicu, împreună cu aeroplanul său, a participat la manevrele militare din sudul țării, îndeplinind misiuni de corespondență între corpurile armatei, misiuni urmărite în direct de Ferdinand I, Carol II și Ion C.I. Brătianu. Prin această participare, Aurel Vlaicu devine primul pilot al Armatei Române. Folosirea avionului Vlaicu I – model 1910 și a Școlii de pilotaj de la Chitila, (înființată de avocatul Cerchez) a însemnat, de fapt, înființarea Aviației Militare Românești. **România devenea, astfel, a patra țară din lume care-și constituia o forță armată aeriană, (după Franța, Italia și Rusia).**

La 30 octombrie 1910, Ministrul de Război a organizat, pe hipodromul de la Băneasa, un miting aerian de proporții, consacrat lui Aurel Vlaicu.

Au fost executate trei zboruri, la mare înălțime, cu viteză mare și pe distanțe mari. A efectuat picaie îndrăznețe și viraje strânse, cu aripa la orizontală. S-a angajat în zboruri joase, trecând vijelios prin fața tribunelor în care se aflau marile personalități ale timpului și întreaga familie regală. S-a demonstrat atunci, încă o dată, marile performanțe ale avionului Vlaicu I, brevetat doar în urmă cu câteva zile.

În primăvara anului 1911, în hangarul de la Cotroceni, era gata **Avionul Vlaicu II**. Creatorul lui îl aprecia ca fiind, dintre toate aeroplanele, „cel mai sigur, cel mai ușor și cel mai lesne de condus” (Aurel Vlaicu și-a prezentat invenția în lucrarea **Aeroplanul Vlaicu**, apărută în 1911, premiată de

Academia Română cu Premiul „Gheorghe Lazăr”, în 1912, raportul fiind întocmit de Spiru Haret).

În aprilie 1912, au loc primele probe de zbor cu Vlaicu II, aparatul dovedindu-și superioritatea față de modelul anterior.

Cu acest aparat, Aurel Vlaicu realizează zboruri pe aproape întregul cuprins al spațiului etnic românesc, înfăptuind o veritabilă unire aeriană a lui și a milioanele de români care aveau ca vatră acest spațiu de la începuturile lumii.

Vlaicu își începe turneul, în mod simbolic, pe **Câmpul Libertății de la Blaj, la 29 august 1911**. O mulțime imensă vine să-l vadă, să-i admire invenția și să asiste uluită la demonstrațiile de zbor. Nu le venea să creadă când vedeau aparatul cum se înalță și se pierde în nori pentru câteva clipe, cum revine spre pământ și iar se înalță, se îndepărtează spre orizont și se pierde dincolo de marginea lui, ca să reapară, pe neașteptate, din altă parte.

Printre cei veniți la acest eveniment, se aflau celebrii scriitori I.L. Caragiale, George Coșbuc, Octavian Goga și Șt. O. Iosif. După aterizare, marele dramaturg s-a îndreptat spre Vlaicu, l-a îmbrățișat și, cu lacrimi de fericire în priviri, i-a spus: „Ești cel mai mare geniu al poporului nostru, băiete! Să trăiești! Avem și noi cu cine să ne mândrim!” Apoi, i-a dăruit o fotografie a sa, cu dedicație.

La Blaj, în fața a 30.000 de oameni, Aurel Vlaicu s-a ridicat la înălțimea de 800 de metri, un record remarcabil pentru acel timp.

Și colindatul prin marile centre ale vetrei românești a continuat cu **Sibiul** (24 septembrie 1911); **Brașovul** (24 septembrie 1911); **Iașiul** (1 octombrie 1911 – aici participă la serbările prilejuite de semicentenarul Unirii, este decorat de Carol I cu ordinul „Steaua României” în grad de Cavaler; în

timpul demonstrațiilor aeriene, atinge înălțimea de 1000 de metri); **Ploieștiul** (8 aprilie 1912, prima zi de Paști, când face primul zbor mai important – Ploiești-București și retur, pe un vânt puternic, cu două aterizări fortuite în zona Ciolpani; decolează din nou, atinge înălțimea de 500 m și, în sfârșit, zărește Ploieștiul: „M-am lăsat puțin, am făcut câteva rotiri deasupra orașului și m-am coborât apoi în mijlocul mulțimii”); **Cernăuții** (două zboruri, în 21 și 28 aprilie 1912); **Aradul** (14 iulie 1912); **Lugojul** (21 iulie 1912); **Hațegul** (28 iulie); **Orăștia** (la începutul lui August, în fața unui public numeros, venit din localitate și din satele învecinate, inclusiv din Bințiști; face un zbor peste izlazurile pe care și-a experimentat planorul, peste satul Bințiști și pe deasupra casei părintești).

Urmează alte zboruri în vara și în toamna aceluiași an, la **Vârșet**, **Alba Iulia**, **Săliște**, **Târgul Mureș** și **Dumbrăveni**. Aurel Vlaicu devenise un idol al neamului său, un Făt Frumos al văzduhului, intrat pentru totdeauna în inimile lor săi, în poveștile și în cântecele lor. După Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, el, Maistorașul Aurel, e următorul român care a cunoscut o atât de uriașă revărsare de dragoste din partea unui neam întreg.

În primăvara anului **1912**, Octavian Goga îl informează despre **marele concurs aviatic de la Aspern (Austria)** și-l sfătuiește să se înscrie. Ceea ce se și întâmplă, cu ajutorul unui alt prieten român, Constantin Nedelcu, aflat la Viena pentru susținerea doctoratului.

În a două jumătate a lunii iunie, în rotonda Palatului Prater din Viena, sunt expuse aparatele de zbor ale participanților la concurs. Majoritatea avioanelor erau de producție franceză, câteva germane și austriece. Între ele, se afla și avionul românesc **Vlaicu II**, care se individualiza prin originalitatea construcției, prin suplețe și prin greutatea cea mai mică (300 kg, cu pilot cu tot).

În zilele de 19 și 20 iunie, Aurel Vlaicu zboară, în premieră, pe Aerodromul de la Aspen și primește brevetul de pilot cu diplomă, acordat de Federația Aeronautică Internațională.

Duminică, **23 iunie**, în prezența Curții Imperiale, a specialiștilor, a oamenilor de presă și a unui numeros public, începe concursul. Participau 43 de aviatori din opt țări: 12 din Franța, 7 din Germania, 3 din Italia, 1 din Belgia, 1 din Rusia, 1 din România, 1 din Persia și 17 din Austria. Între acești piloți, unii erau deja celebri, în frunte cu Roland Garros, deținătorul mai multor recorduri internaționale. Vlaicu participă la proba de aterizare la punct fix, (situându-se pe locul 1, alături de Garros), la proba de zbor cu maximum de viteză și descrierea cercului cel mai mic în jurul unui pilon (locul 2, înaintea lui Garros) și la proba de aruncare, din zbor, a unei greutăți, într-un cerc trasat pe aerodrom (locul 2).

După acest concurs, celebritatea inginerului român urcă la cote înalte. **Firma Marconi** din Chelmsford (Anglia) se oferă să-i cumpere licența pentru **Aeroplanul Vlaicu III**. Inventatorul refuză, propunând o conlucrare între această firmă și Arsenalul Armatei din București, în vederea realizării a două avioane de acest tip – câte unul pentru fiecare din cele două firme constructoare, montarea lor făcându-se în România, sub directa supraveghere a inventatorului. Propunerea este acceptată.

Ministerul Român de Război îi comandă, totodată, un aparat de zbor cu două locuri și îi oferă preluarea conducerii Arsenalului și fabricarea în serie a lui Vlaicu III.

Mobilizarea armatei Române din vara lui 1913 a întrerupt, un timp, realizarea acestor proiecte. Vlaicu este invitat să participe la al doilea război balcanic, cu avionul Vlaicu II, pentru a efectua zboruri de recunoaștere. În urma

misiunilor efectuate, culege informații deosebit de prețioase pentru comandamentul armatei române. În această campanie militară, armata română mai avea patru aparate din parcul de aviație de la Cotroceni: două Forman și două Bristol-Coandă. (Însuși Henri Coandă se afla printre combatanții români).

După terminarea campaniei, Aurel Vlaicu reia activitatea pentru finalizarea lui Vlaicu III. Casa Marconi hotărăște să-i comande 100 de avioane de acest tip.

În paralel cu această activitate febrilă, Vlaicu se pregătea să treacă munții Carpați, pentru a participa la serbările Astei de la Orăștie, din 14 septembrie 1913. În acest scop, efectuează revizia lui Vlaicu II, (care prezenta deja o uzură avansată) și face, aproape zilnic, câte un zbor pe traseul București – Câmpina și retur.

Sâmbătă, 13 septembrie 1913, la ora 13, decolează de la Cotroceni, urmărit, din automobil, de prietenii săi, ing. Constantin Silișteanu și Giovanni Magnani.

A trecut de Câmpina și a început să urce spre munți. La un moment dat, avionul a început să oscileze, ca și când ar fi rămas fără pilot. S-a produs o virare bruscă spre înapoi, urmată de o coborâre, în pantă lină, pentru aterizare. Aparatul, cu motorul oprit, se îndrepta spre o fâșie netedă de pământ, de la marginea de sud a comunei Bănești. Nemaivând viteza necesară menținerii în zbor, aparatul s-a înclinat pe o aripă și s-a prăbușit, de la o înălțime de 20 de metri.

Sosiți în grabă, cei doi prieteni au găsit corpul neînsuflețit al aviatorului. L-au dus la spitalul din Câmpina, în speranța că s-ar mai putea face ceva. Nu s-a mai putut. Tăriile cerești își luaseră tributul.

A urmat ceea ce se cheamă ultimul drum, drumul trecerii spre dincolo, în onoruri naționale scăldate în lacrimi, în multe și nesfârșite lacrimi.

La Biserica „Sfântul Gheorghe cel Nou” din București, s-au perindat, în răgazul celor trei zile, șiruri nesfârșite de oameni veniți de pretutindeni, ca să-l mai prindă câteva clipe în priviri pe cel ce le-a fost drag, nespus de drag, care semăna (poate și era) cu Făt Frumosul, isteț și bun, din visurile lor dintotdeauna.

Plecarea spre dincolo a fost un spectacol al durerii, al iubirii și al măreției, totodată. Calea i-a fost deschisă de Aeronava Vlaicu I, tractată de vânjoși artileriști călări. Îl urmau membri ai familiei regale și ai guvernului, oameni de știință și de cultură, ostași, colegi de la Arsenalul Armatei, prieteni și admiratori din toate colțurile țării. Văzduhul era umblat continuu de două avioane militare, pilotate de Andrei Popovici și Gheorghe Neagu. La înălțimea la care se aflau, celor doi aviatori li se înfățișa, în întregul ei, imaginea grandioasă a convoiului ce-l însoțea pe Aurel Vlaicu: „În timp ce capul coloanei ajunsese la Cimitirul Bellu, coada abia depășea Podul „Șerba Vodă” de pe Dâmbovița” (Gheorghe Neagu).

În imaginativul multora, acest ultim drum căpăta, în acele clipe, conturul unui aerodrom al decolării spre înaltul cel mai înalt al cerurilor – Tărâmul Nemuririi.

Vlaicu a decolat spre acolo, dar o parte din el, cu siguranță, nu s-a îndurat să plece. Și nici noi nu ne-am îndurat să-l lăsăm. A rămas cu noi și i-am dăruit găzduire în lăcașul inimilor noastre. E nemuirea cea mai de preț pe care noi, oamenii, o putem oferi celor ce o merită.

*

*

*

În 1936, din inițiativa Asociației pentru Propaganda Aviației, pe locul din marginea comunei Bănești – Prahova,

unde s-a prăbușit Avionul Vlaicu II, s-a ridicat un monument în amintirea lui Aurel Vlaicu, după proiectul lui N.A. Cornu.

Monumentul cuprinde două elemente artistice semnificative, ambele realizate din bronz: în vârful coloanei de piatră e înfățișat un vultur în poziție de decolare, cu aripile puternic desfăcute și cu privirile ațintite spre Culmile Carpaților. Al doilea element, prins pe coloană, mai jos de vultur, este un bazorelief care-l reprezintă pe aviatorul Aurel Vlaicu.

An de an, în fiecare zi de 13 septembrie, la acest monument se desfășoară manifestări comemorative, în organizarea comunei Bănești, a Consiliului Județean Prahova și a cluburilor aviatice din Ploiești, București și Brașov.

Cu prilejul împlinirii unui secol de la zborul cel din urmă al lui Aurel Vlaicu, la inițiativa **Ing. Mircea Cosma**, președintele Consiliului Județean Prahova și a **Colonelului în rezervă, Gh. Stoica**, primarul Comunei Bănești, monumentul și spațiile adiacente lui au fost reamenajate, căpătând o nouă și meritorie distincție și atractivitate. A fost fixată și o placă de bronz care marchează trecerea celor o sută de ani, pe care prahovenii au așternut aceste cuvinte izvorâte din sufletul lor:

„Cu dragoste și recunoștință, în amintirea inginerului Aurel Vlaicu – genial inventator, constructor și pilot de aeronave”.

În ziua de 13 septembrie 2013, a fost organizată o grandioasă manifestare aviatică și cultural-artistică, participanții având posibilitatea să admire îndeaproape avioanele Vlaicu I și Vlaicu II.

Dincolo de hotarele țării, amintirea lui Aurel Vlaicu e imortalizată în placa de bronz fixată pe Aerodromul de la Aspern-Viena, la 9 decembrie 1966, din inițiativa Aeroclubului

Austriei. Textul, redactat în română și germană, comunică vizitatorului următoarele:

„Pe acest aeroport, participând la un concurs aviatic internațional, desfășurat între 23-30 iunie 1912, aviatorul și inventatorul român, Aurel Vlaicu, unul din pionierii aviației mondiale, s-a clasat pe primul loc, cu un aparat de zbor de construcție proprie.”

Pentru cei de acum și cei ce vor veni, Aurel Vlaicu rămâne un model de cultivare permanentă a minții și a îndemnării, de dezvoltare a creativității și de aplicare a ei în folosul tuturor, de dragoste și dăruire pentru țara lui.

În structura personalității sale, întâlnim prototipul românului neaș din straturile profunde ale societății, prototip pe care îl dorim multiplicat în toți semenii noștri, începând cu noi înșine și cu cei apropiați nouă.

C. Manolache

Șoimul nostru ardelenesc a lunecat din slava cerului și s-a sfărâmat de acest pământ aspru, care-și răzbuna astfel pe acela ce tindea să se desfacă mai mult din robia lui cea grea. Vlaicu a murit. Cu aripile ultimului său zbor, i s-a frânt și viața; voința cea nebiruită s-a pierdut.

Și în adevăr, nebiruită a fost această viață. Fecior de țăran fără carte, fără avere, fără sprijin, dintr-un neam căruia guvernul său îi vede numai păcatele, el s-a trezit într-o bună zi cu gândul că e frumos să zboare cineva, că el poate zbura, că trebuie să zboare – și că pentru aceasta e făcut pe lume.

A trecut, ajutat de câțiva prieteni, toate piedicile neînțelegerii și neprieteniei și, la capătul atâtor încercări zadarnice, atâtor silinți înfrânate, el s-a pomenit, în sfârșit, acolo sus, în cer, zburând. De atunci, n-a mai voit alta; n-a căutat un rost în viață, o funcție, o ocupație, un coperământ, o vatră de familie, o iubire, nimic... Îi ajungea doar că al lui era cerul, cerul întreg!

Și, când l-au văzut acolo, tăind undele văzduhului luminos, frângând împotrivirile vântului, întrecând negurile, neamul lui întreg, toți acei iobagi de ieri, setoși de libertate, de lumină, de neatârnare, i s-au închinat nu numai ca unui fiu iubit, mai isteț și mai viteaz decât ceilalți, ci ca unui vestitor, ca unui simbol. Când, în vâjăitul lor nerăbdător porneau aripile, când pasărea de oțel se cumpănea singură sus, deasupra pământului, când se frământa cu puterile cerești și le răpunea planând liniștit, vulturește, li se părea că zăresc în viitor o altă minune: urmașii lor, seminția lor desfăcându-se de sub stăpânirea vechilor puteri, înfruntând vrăjmășiile din urmă, zburând tot mai sus peste dânsule și odihnindu-se în lumina apoteozei victorioase. Și, de aceea, la nimeni nu s-a uitat nația cu ochi mai bucuroși, scăldați în lacrimi și totuși plini de raze, decât la dânsul.

Astfel, tânărul care isprăvește astăzi în mijlocul durerii tuturor a fost un fericit, prin toată mărimea triumfului său, prin toată căldura iubirii ce deștepta în juru-i.

Și chiar acum, în clipa tragică, el a avut favoarea dumnezeiască de a sfârși în lumea de sus, pentru care trăise, care-l închisese cu totul – și care-l jertfi.

Se uită bărbați politici, se uită scriitori de renume. Pe el, însă, nu-l vom uita. Oricând îndrăzneala omenească va smulge aiurea succese strălucite naturii învinse, nu vom privi cu invidie pe acel învingător, ci vom zice cu mândrie: Și noi am avut pe Vlaicu!

Nicolae Iorga

Henri Coandă

Traian Vuia, Aurel Vlaicu și Henri Coandă sunt trei coriferi ai aviației românești și mondiale care aparțin aceluiași timp, aceluiași neam și aceluiași pământ. Trei savanți iluștri, români exemplari și europeni exemplari, totodată.

Henri Coandă se naște la 4 ani după Aurel Vlaicu (7 iunie 1886), într-o familie de oameni culti și bine poziționați în societatea românească din a doua jumătate a veacului 19.

Tatăl, Constantin Coandă, originar din Craiova, făcea parte din rândurile ofițerimii române (căpitan) și avea descendență din Tudor Vladimirescu. A îndeplinit funcții diplomatice – atașat militar al României la Viena și apoi, la Paris. Mama, Hayde Danet, era din Morlaix (Franța) și avea, de asemenea, o descendență strălucită. Era fiica doctorului savant, Gustav Danet, prieten cu Pasteur.

După îndeplinirea funcțiilor diplomatice amintite, familia Coandă revine în România și locuiește în București (strada Fântânei). Henri, când împlinește vârsta potrivită, este înscris la Școala „Petrache Poenaru”, la dorința tatălui său, legat sentimental de această instituție valoroasă și de trecutul ei deosebit. Este timpul în care îi construiește lui Henri, răsfățat cu apelativul Micul Mico (pentru că era mic de înălțime), un zmeu impozant, învățându-l să-l înalțe și să-l manevreze în văzduhul vânturat de suflarea vântului. Când era și mai mic (la 3 ani și jumătate), în timpul unei călătorii cu vaporul în Marea Nordului, Mico a fost teribil de impresionat de mișcarea văzduhului, de șuerul și puterea lui neostoită. Zmeul primit cadou îi readucea în minte acest spațiu de care se simțea ciudat de atras încă de pe atunci.

Pasiunea pentru văzduh îl obsedează în continuare. Învățătorul său, Petru Popescu, mărturisea: „Avea aproape 10 ani. Voia să folosească puterea vântului după principiul morilor de vânt, relatat de tatăl său, făcând să funcționeze un

plug și o secerătoare. A desenat un aparat complet, împreună cu colegul și prietenul său, Gheorghe Dinescu, fiul unui țăran din Buzău”.

În timpul cursurilor liceale, urmate la „Sfântul Sava”, concepe noi proiecte pentru utilizarea forței vântului.

În vara ce a urmat terminării liceului, părinții i-au oferit o călătorie pe mare, împreună cu fratele mai mic, Petru, timp de mai mult de o lună, pe primul pachebot românesc, *Dobrogea*, ce făcea parte din Flota Serviciului Maritim Român, creată de unchiul său, Amiralul Coandă. Vizitează Constantinopolul, Capul Matapan, Algerul, Rotterdamul și Parisul, urmând îndemnul părinților de a vedea lucrurile frumoase ale trecutului. Călătoriile au rămas, pentru Henri, un mijloc agreat de relaxare și cultivare, alături de muzică și de sculptură.

La 14 ani, familia hotărăște să-l trimită la Școala Militară de la Iași, pe care o urmează împreună cu Gheorghe Dinescu. Captivat de matematică, alături de Dinescu și frații Capșa, se consacră rezolvării problemelor propuse de revista de matematici care apărea la Paris, câștigând mai multe concursuri. În ultimul an de școală, două clase se contopesc, ajungând în aceeași clasă doi lideri de forță: Henri Coandă și Ion Țăranu – un tânăr formidabil, cu o inteligență și o putere de muncă ieșite din comun. Amândoi se mențin, pe parcursul anului școlar, la cea mai înaltă cotă, devenind, amândoi, șefi de promoție.

După absolvirea Școlii din Iași, devine elev-ofițer la Academia Militară Germană de la Charlottenburg. Îl cunoaște pe sculptorul Marcuze, în vogă în acel timp, și începe să sculpteze în atelierul acestuia. Multe din lucrările făcute de el au fost reținute și turnate în bronz, cum ar fi *Dejunul muncitorului*, *Către bunica*, *Prometeu* etc.

Avea 20 de ani și își crease un sistem propriu de valori și o viziune despre viitor. Considera că **viitorul nu poate avea**

asemănări cu trecutul sau cu prezentul. Este, din punct de vedere al progresului, total diferit de trecut și de prezent.

Această idee i-a marcat personalitatea și a devenit o concepție de viață, de muncă și de creație. Ideea zborului mecanic devenise o permanență. Căuta să-i descopere esența și să-i dea formă utilizabilă.

L-a cunoscut pe Brâncuși. Au petrecut multe nopți albe, vorbind îndelung despre zbor, despre **căutarea formei ideale a zborului**. Obsedați îndelung de această idee, amândoi i-au dat viață: unul în domeniul mecanic (*Avionul Coandă – 1910*), celălalt, în artă (*Pasărea Măiastră – 1912*).

Pentru a-și realiza invenția, Coandă simte nevoia de a cunoaște cât mai mult în acest domeniu și de a se consulta cu cele mai ilustre personalități din aeronautică. Prin celebrul francez **Archdeacon**, îl cunoaște pe **Gustave Eiffel**, inginerul care realizase Turnul din Paris, participase la construcția Canalului Panama și concepusese Statuia Libertății, căreia sculptorul i-a dat chiar chipul mamei lui Eiffel. Inginerul francez era, totodată, pasionat de aeronautică. Ore în șir i-a ascultat proiectele lui Coandă, apreciindu-i ideile și calculele exacte. L-a felicitat, totodată, pentru comportamentul hotărât și limpezimea scopului urmărit: „Domnule, știi ce vrei și, mai cu seamă, ce anume trebuie să faci”.

L-a ajutat în experimentarea unor dispozitive (lansate în cădere liberă de pe turn) și l-a pus în relație cu academicianul **Paul Painlevé**, ajungând apoi, prin acesta, la **Louis Blériot**, constructor de avioane.

În urma acestor înalte contacte, Coandă consemnează: „Compania unor savanți bine intenționați poate determina acea revoluție ce duce la descoperiri și la impulsionearea voinței”.

Revine la Charlottenberg (Berlin), convins că trebuie să facă singur cercetările. Realizează, mai întâi, **macheta**

aparaturii de zbor și o expune la Sport Halle, în **decembrie 1907**. Macheta n-a interesat deloc.

Revine în România și își construiește aparatul de zbor, ajutat de prieteni, și îl experimentează pe Dealul Spirii (1908). Aparatul urcă, se răstoarnă și ia foc. Trece prin momente grele, dar, disciplina autoimpusă, îl ajută să le depășească.

În octombrie 1908, cu aprobarea Ministerului de Război, pleacă la Universitatea din Liege și la Școala de Electricitate de la Montefiore. Experimentează mai multe planoare, colaborează, în acest domeniu, cu Joachim (Belgia) și Gianni Caproni (Italia), inventează un aparat pentru măsurarea rezistenței aerului etc.

Își dă seama că, pentru realizarea avionului său cu reacție, trebuie să cunoască, în continuare, cât mai mult. Se înscrie la Școala Superioară de Aeronautică și Construcții Mecanice din Paris, obținând diploma de inginer în aeronautică și frigotehnie. În timpul liber ce-i mai rămânea, sculptează în atelierul lui Rodin și se întâlnește cu Brâncuși.

La 15 octombrie 1910 (avea 24 de ani), la cea de a doua expoziție de locomoție aeriană de la Paris, expune **Aeroplanul Coandă 1910**, primul avion din lume prevăzut cu un sistem de reacție. În decembrie (același an), pe timpul primei probe de zbor, avionul se distruge. În momentul desprinderii de sol, Coandă a văzut îngrozit cum flăcările de la sistemul de propulsie cuprind aparatul, provocând prăbușirea lui. A fost o adevărată minune că pilotul, respectiv Coandă, a scăpat cu viață.

În 1911, participă cu **Avionul Coandă 1911**, (primul bimotor din lume, cu o singură elice), la Concursul militar de la Reims, avându-l ca pilot pe francezul Boutmy. Și acest aparat se avariază pe parcursul derulării concursului.

Situația devenise cu adevărat dramatică pentru Coandă. Era inginerul care proiectase și construise două avioane care se prăbușiseră în timpul experimentării. Nimeni nu mai avea încredere în concepțiile sale, iar creditorii îl somau să-și plătească datoriile. Din această stare, e scos de Sir George White de la Bristol (Anglia). Îl invită în Anglia și-i solicită un raport privind viitorul aeronauticii. Raportul lui este aprobat și i se oferă funcția de director tehnic al Casei Bristol.

Avea 25 de ani, absolvise un număr important de instituții de învățământ în România, Germania, Belgia și Franța. Își vinde tot ce avea la Paris și se instalează în Anglia. Soarta îi surâdea din nou.

În 1912, proiectează un **monoplan cu două locuri**, pentru antrenamentul elevilor în cadrul școlilor de pilotaj. Sunt fabricate șase aparate, din care patru intră în înzestrarea Școlii de pilotaj de la Cotroceni. Și succesele continuă. Monoplanul Bristol – Coandă e vândut în Germania, Italia și România. E proiectat și construit **biplanul Bristol – Coandă 3R7, T.B8** (din care, România cumpără 5 aparate, unul fiind înzestrat cu dispozitivul de lansat bombe, inventat de Coandă. Cu acest avion, locotenentul aviator, Beroniade Constantin, atinge, în timpul probelor, înălțimea de 3.200 m și viteza de 120 km/oră).

În 1913, Coandă devine inginer șef. Proiectează, în acest an, primul său **hidroavion (Bristol-Coandă Hidro-biplan)** și **primul avion cu elicea montată în coadă (P.B.8. S cont)**. Urmează, în serie: **S.S.A** – (destinat misiunilor de cercetare) și **Bristol fihter (cu blindaj pentru motor)**.

Tot în 1913, se întoarce în România și participă la Al Doilea Război Balcanic.

În vara anului 1914, revine în Franța și se pune la dispoziția guvernului francez. I se cere și realizează **avionul special pentru dirijarea tragerilor artileriei; avionul de**

luptă la mare distanță; tunul fără recul – capabil să lanseze cinci proiectile unul după altul, adaptabil și pentru avioane; **torpile aeriene** de mare sensibilitate; **radiatoare** pentru motoarele incluse în fuselaje etc.

Prin această impresionantă activitate, desfășurată în preajma și în timpul Primului Război Mondial, savantul Henri Coandă și-a adus o contribuție inestimabilă la victora Antantei și, implicit, la făurirea României Mari.

Cele mai multe dintre invențiile lui Coandă, premergătoare Primului Războiului Mondial, au însemnat un salt în timp, uneori chiar de câteva zeci de ani. Ele depășeau puterea de înțelegere și de anticipare a contemporanilor. Așa s-a întâmplat și cu avionul cu reacție, **Coandă 1910**. Realizarea lui a devenit posibilă după câteva decenii.

Henri Coandă oferă lumii de azi și de mâine un model uman de înaltă competență creativă și profesională în domeniul tehnicii, împletită cu o distinsă frumusețe comportamentală. Un popor capabil să dea lumii savanți precum Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henri Coandă etc, are sacra datorie să-și facă din existența lui cel mai propice climat pentru rodirea culturii, creativității și muncii. Printr-o asemenea abordare existențială, își va asigura nu numai răzbierea și durabilitatea în timp, dar și bunăstarea, demnitatea și respectul celorlalte popoare.

C. Manolache

Virgil Bărbat

Personalitate remarcabilă a culturii și învățământului românesc, ministru, diplomat și om politic echilibrat, de înaltă ținută morală, profesorul universitar Andrei Marga e prezent, pentru a doua oară, la Cursurile de Vară de la Vălenii de Munte. Alocuțiunile sale s-au referit la o seamă de aspecte importante din învățământul românesc, cu deosebire din cel actual, militând pentru ridicarea lui la cote valorice cât mai înalte.

Din acest spațiu vast al învățământului, dl. Andrei Marga a selectat și prezentat un valoros slujitor al lui și al științei românești, sociologul și profesorul universitar Virgil Bărbat, despre care, din păcate, se cunoaște astăzi destul de puțin.

C. Manolache

În 1913, tânărul profesor Virgil Bărbat se afla în grațiile și aprecierile lui Nicolae Iorga. Dovedă, în acest sens, e programul întocmit pentru ediția cursurilor din vara anului respectiv, de la Vălenii de Munte. În cadrul lor, savantul îi rezervase susținerea a patru prelegeri: *Educația, în complexul cultural, Starea actuală a culturii, Nevoia unui ideal cultural, Școala și nevoile ei actuale.*

De felul său din Muntenia de Sud, Virgil Bărbat a făcut studiile la Universitatea din Leipzig, una din cele mai puternice universități din lume, la acea vreme.

La Leipzig își susține și doctoratul, cu o lucrare consacrată filozofiei lui Nice – fost student și, câteva luni, asistent la universitatea de aici. (Se stinsese din viață în anul de început al secolului 20). Lucrarea lui Virgil Bărbat, redactată în franceză, a fost publicată în 1911 și s-a bucurat de o bună primire în rândul specialiștilor. Ea se număra printre primele pe plan mondial, dedicate filozofiei lui Nice. În paginile ei, e

lansată teoria – devenită celebră – conform căreia toate componentele sistemului filozofic nicean se explică prin datele psihologiei sale. Este una din marile interpretări aduse operei acestei mari personalități care a inaugurat discursul asupra unificării europene în spațiul cultural european.

Dotat cu o inteligență deosebită și cu o capacitate rară de a pătrunde în esența lucrurilor și a întrezări dezvoltarea lor ulterioară, Virgil Bărbat întocmește o lucrare despre Germania, la sfârșitul primului război mondial când această țară era prăbușită pe câmpul de luptă.

În această carte, publicată în țară, în limba germană, autorul, spre surprinderea tuturor, dezvoltă ideea că Germania va intra într-o dezvoltare extrem de puternică, fapt ce o va plasa în fruntea civilizației mondiale. De ce? Pentru că Germania e **muncitoare, industrială, ecologică, universitară, științifică**. Modernitatea – în matematică, fizică, chimie și multe altele – își avea reședința tot în Germania.

Germania reprezenta atunci țara către care se îndreptau studenții dornici să obțină cele mai înaintate cunoștințe și deprinderi în meseriile pentru care se formau. Acum, ei caută America, Japonia și, din ce în ce mai mult, China.

După unificarea României, la sfatul lui Nicolae Iorga, Virgil Bărbat preia catedra de sociologie de la Universitatea din Cluj. În această calitate, este invitat să efectueze o vizită în SUA. După acest contact cu realitățile de peste ocean, la revenirea în țară, întocmește și publică lucrarea ***Dinamismul cultural***, prima receptare în România a dinamicii culturale americane, lucrare care rămâne de referință, ca și celelalte, pentru autor și pentru tematicile abordate.

El argumentează, în paginile ei, că în Statele Unite se află viitorul. Unul din argumentele acestei impetuoase dezvoltări este văzut în accesul masiv al populației la cultură. A fost foarte impresionat văzând că accesul în bibliotecile publice este asigurat atât ziua cât și noaptea. La fel, când a

văzut că publicarea cărților se face în tiraje de masă și la costuri minime, la îndemâna oricui. Statele Unite a fost prima țară din lume care a trecut la producția de masă a cărților. Acest fenomen – al producerii celor necesare în cantități mari și la prețuri minime, se derulează în toate domeniile, într-o extensie permanentă. Așa s-a întâmplat și se întâmplă în toate. De exemplu, în categoria mijloacelor rutiere. Automobilul a apărut în Germania, dar America – prin Fabrica Ford – trece la producerea lui în masă și îl pune la îndemâna tuturor.

Din lucrările rămase de la Virgil Bărbat, se desprinde imaginea unui intelectual dinamic, extrem de cultivat, extrem de talentat și a unui sociolog cu o intuiție extraordinară. El a enunțat, fără drept de tăgadă, ceea ce afirmase și Nicolae Iorga la inaugurarea clădirii Cursurilor de Vară de la Vălenii de Munte, în 1912, și anume, că existența unui popor, mersul lui ascendent pe drumul civilizației și bunăstării este asigurat de doi factori: **culturalizarea masivă și munca temeinică.**

Simion Mehedinți, în încheierea unei conferințe, sublinia că **profesorii sunt temelia unei societăți evolute** și că Statului român îi revine, de urgență, sarcina să recupereze multe din proiectele pe care vecinii noștri deja le aplică. Altfel, statul român va avea dificultăți.

„Această atitudine deplorabilă, din nefericire, se manifestă și astăzi, ba chiar într-un mod alarmant, în contrasens cu timpul accelerat pe care îl trăim.

Criza economică prin care am trecut și trecem în continuare nu vine dinafară. Este o criză cauzată de **incompetența și imoralitatea** liderilor de la toate nivelele, de lipsa lor de calificare și de viziune, cuplată cu hoția și toată cohorta comportamentală deplorabilă ce-o însoțește. Liderul/managerul, la noi, a devenit o formă fără fond, ba mai mult, o formă cu fond nociv, care virusează, distruge tot ce atinge.

Grabnic și bărbătește trebuie să trecem la eliminarea imoralității și incompetenței, începând de la cel mai înalt nivel și coborând, fulgerător, pe fir, până la cel de jos. Amânarea rezolvării acestei probleme conduce la perpetuarea ei. Imoralitatea și incompetența nu se regleză de la sine. Ele se extirpă prin forța legii, prin forța statului de drept, ca să nu se ajungă la forța dezlănțuită a voinței naționale.

Indicatorii internaționali, chiar din ultimele luni, ne situează, în foarte multe domenii, pe poziția de lanternă roșie a Europei. Să luăm doar două situații din domeniul învățământului și culturii.

În anul 2000, abandonul școlar era de 0,8%. Acum, în 2013, a explodat: este de 7%.

Tot în 2000, erau 7,5 milioane de înscriși la bibliotecile publice. Acum, numărul lor s-a prăbușit sub 4 milioane!

Putem trage numeroase și drepte concluzii, dar una se impune, sare în ochii tuturor. Incompetența și imoralitatea liderilor se sprijină pe incultura lor și a celor mulți. Prin urmare, se impune de urgență eradicarea, prin măsuri ferme a acestor factori nocivi, pe care, încă odată, îi rostim apăsător: incompetență, imoralitate, incultură.”

Andrei Marga

(Material redactat
după înregistrare audio)

V. DE LA AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL ÎNCOACE

Diplomația, prezență activă în istoria românilor

Conexiunea istoriei și diplomației este clară și evidentă.

Istoria cercetează modul în care popoarele duc la capăt imperativul lor de a supraviețui. Nu sunt decât două metode fundamentale. **O cale de forță militară**, în măsură de a respinge pe agresori și **alta pașnică**, de a-și asigura prietenii și parteneriate de colaborare drept pavăze civile. Evident că populația și chiar istoricii își îndreaptă privirile spre soldații eroici care-și dau viața pentru țara lor și mai puțin spre diplomații, discreți și tăcuți, negociind la o masă sau în culisele unei reuniuni internaționale, fără fanfare și defilări.

Întrucât istoria are calitatea **continuității**, apreciată de Iorga drept principiu călăuzitor, este normal ca, pe firul ei neîntrerupt, să atârne toate momentele în care s-a făcut recurs la căile păcii. La noi, ele sunt foarte vechi.

Neagoe Basarab, pe la 1500, scrie sfaturi pentru fiul său, din care nu lipsesc cele ce privesc pe soli, desprinse din diplomația bizantină.

Nu poate fi uitat trimisul lui Ștefan cel Mare, Ioan Țamblac Paleologul, care citește, în fața Senatului Venețian, scrisoarea Domnitorului său, și nici trimisul lui Mihai Viteazul la Împăratul Rudolf al II-lea, sau negocierea lui directă cu Rudolf, în 1601.

Se părea că diplomația a fost desființată de către Poarta Otomană Suzerană, prin interzicerea dată țărilor românești, de a avea legături cu alte țări. Acestea însă găseau mijloace de a ocoli. Iată, încă înainte de 1700, pe Cantacuzinii munteni

formând un grup de vreo 30 de tineri vorbitori de limbi străine, instruiți pentru a fi soli. Și când Brâncoveanu trimite pe unul din aceștia cu mesaj la Petru cel Mare al Rusiei, acesta apreciază calitățile solului și roagă domnitorul să-l lase la curtea sa. Dar ce să mai vorbim despre Spătarul Miclescu, care lucrase sub țarul precedent, și de cele două volume, circulate în Europa, despre misiunea sa la Împăratul Chinei!

De ce Iorga, care a scris cărți despre toate îndeletnicirile românilor, de la educație și până la economie, nu a dedicat una și diplomației? Pentru simplul motiv că ea e omni-prezentă în paginile operelor sale unde se mișcau soli întreținând relații și purtând mesaje. Dacă ar fi culesse și tipărite, ar îmbogăți pe diplomații români cu o carte de căpătâi.

Cu îngăduința Dv., doresc să vă povestesc un episod din viața mea. În 1974, duceam un mesaj emirului ce conducea Emiratele din Golf, cu care nu aveam relații diplomatice. Acesta m-a primit la Abu Dhabi, în reuniunea publică săptămânală, prin care ținea contact cu populația, răspunzând la cereri sau dezlegând conflicte. M-am supus acestui protocol inedit și neașteptat. Gândește-te, îmi ziceam, că te afli cu 300 de ani în urmă, pe pridvorul în care Brâncoveanu primea, înconjurat de boieri, pe ambasadorul englez de la Istanbul, ce trecea prin țară. Ca diplomat priceput, ce-i spunea ambasadorul domnului valah? Desigur, ceva ce Domnul voia să audă nu numai el, ci mai ale însoțitorii lui.

Am procedat în consecință. Am exprimat în cuvinte elogioase și înflorite admirația pe care o inspira emirul în țara mea și în Europa, numele pe care l-a câștigat prin proiectele magnifice și îndrăznețe ale țării sale, înțelepciunea lui de a crește bunăstarea supușilor, terminând cu dorința și mândria de a conlucra cu el. Am văzut că emirul se uită în jurul său cu aerul de a spune: ați văzut cum sunt considerat în lume? Ca rezultat al mesajului, s-au stabilit relații diplomatice, au înflorit

cele economice și, în scurt timp, Fabrica hucureșteană Apaca producea pentru Emirate stocuri de costume militare.

O singură reflecție finală: **Diplomatul este un om al statului.** Pe acesta îl reprezintă și lui îi promovează și apără interesele. Statul, care asigură și satisface interesul public, precum bunăstarea, sănătatea, educația, transporturile etc, asigură, totodată, și autoritatea și îndeplinirea excelentă a misiunilor diplomatului.

Acolo unde statul e slăbit și disprețuit, cotropit de oligarhii ce-l minimizează, diplomația slăbește și ea, pierzându-și și rolul. Asculți un curs de economie, în care piața ia locul vacant al statului și înțelegi că, pierzând apărătorul, predai economia altora.

O societate conștientă pregătește cetățeni patrioți care-și iubesc și respectă statul, precum și cultura proprie care-i dă carte de identitate și pentru care Iorga, istoria, tradițiile sunt călăuze și în acest secol.

Mircea Malița

Contraamiralul Horia Macellariu

Horia Ion Pompiliu Macellariu s-a născut în Craiova, la 10 mai 1894. Părinții i-au sădit, din copilărie, dragostea de țară, loialitatea, onoarea, simțământul lucrului bine făcut. Mama, Elena, era fiica lui Constantin Popescu, căpitan de cavalerie în Războiul de Independență. Tatăl, Nestor Macellariu, inginer silvic, se trăgea dintr-o veche familie boierească. Aceasta, l-a urmat, în secolul al XVI-lea, pe Radu-Vodă, retras în Transilvania, și s-a stabilit în Miercurea Sibiului, ocupându-se cu creșterea animalelor și comerțul cu carne. Li s-a spus Fleșeriu (fleischer-măcelar, în germană). Sub influența Școlii Ardelene, și-au schimbat numele în Macellariu și au jucat un rol important în Transilvania. Unul dintre ei, Ilie Macellariu a fost consilier gubernial imperial. În 1848, a fost tribun al lui Avram Iancu. În 1869, a participat la convorbirile preliminare pentru crearea Partidului Național Român din Transilvania. A fost primul președinte al Partidului Național Român, deputat în Dieta de la Budapesta, primul care s-a adresat public, membrilor acesteia, în limba română.

În 1922, la Alba Iulia, familia Macellariu, în prezența Regelui Ferdinand, a dăruit generalului Berthellot, ca semn de recunoștință în realizarea Marii Uniri din 1918, sabia smulsă, în 1848, de Ilie Macellariu, din mâna unui ungur, sabie ce fusese dobândită în 1526 de la turci.

Horia a absolvit Liceul „Mihai Viteazul” din București și a urmat Secția de Marină a Școlii Militare de Artilerie, Geniu și Marină, absolvită în 1915, devenind aspirant. „Am fost crescut și format de familie și de școală, ca toți cei din generația mea, în dragoste și respect față de Neam și Țară, în devotament și abnegație față de poporul român și de conducătorii lui liberi și fără teamă, aleși de către majoritatea

cetățenilor, în supunerea față de tradițiile și ordinea prestabilită”, mărturisește Horia Macellariu.

În 15 august 1916, este mobilizat și numit adjutant al comandantului navei amiral „Principele Nicolae”, iar, în decembrie 1916, comandant al ei; deși era doar sublocotenent. Amiralul Negrescu, comandantul său, l-a apreciat ca „inteligent, harnic și priceput”, remarcându-se sub ploaia de obuze de toate calibrele, la Turtucaia, Rasova și Hârșova.

Pentru participarea la toate luptele de pe Dunăre, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României în grad de cavaler”, cu spade și panglică de „Virtute Militară”.

Între 1920-1923, devine comandant al Școlii de Pilotaj și Hidrografie.

Absolvă, în 1923, Școala de Aplicație a Marinei și Școala de Informații pentru ofițeri superiori. Este îmbarcat pe distrugătorul „Mărășești” și comandant al torpilorului „Lepri”, apoi al torpilorului „Vârtejul” (1925).

În 1926, își susține licența în drept și apoi doctoratul în științe economice și politice.

Între 15 noiembrie 1927 - 20 decembrie 1928, urmează și absolvă Școala de Război Naval de la Paris. Tema de absolvire a fost „Pregătirea și executarea unei debarcări în Normandia”. Comandantul Școlii de Război Naval de la Paris a notat aprecierile finale: a trecut foarte bine examenele de sfârșit de curs. Lucrările sale tactice și istorice au fost foarte apreciate de juriu, care i-a atribuit nota „Foarte bine”.

Pentru excepționalele sale rezultate, la 6 mai 1932, președintele Franței îi conferă Crucea de cavaler al „Legiunii de onoare”. Întors în țară, devine inspector de studii și comandant al Secției de marină din Școala Superioară de Război (înființată și organizată de el). Din acest moment, toți comandanții de Stat Major ai Marinei s-au format sub îndrumarea lui.

La 3 noiembrie 1937, este numit Șef de Stat Major la Comandamentul Forțelor Navale Maritime, iar la 18 aprilie 1938, comandant al distrugătorului „Regina Maria”.

Între 20 mai 1940 și februarie 1941, este numit secretar-general pentru Marină, în Ministerul Aerului și Marinei, și, în februarie 1941, șef al Statului Major al Marinei.

Din 22 iunie și până în decembrie 1941, conduce operațiile navale și organizează apărarea litoralului românesc atât din punct de vedere al navelor, echipajelor, dar și al barajelor de mine. Din 14 baraje executate, 11 le-a condus efectiv.

Din 29 august 1941, devine și Șef de Stat major Român în cadrul Misiunii Navale Germane, condusă de viceamiralul Fleischer. Pentru rezultatele sale, a fost decorat cu ordinul „Coroana României” cu spade și panglică de Virtute Militară și cu „Vulturul Germaniei” în grad de comandor.

La 20 decembrie 1941, pleacă pe front, în calitate de comandant al Escadrilei de distrugătoare și comandant operativ, în Marea Neagră, al unităților navale române și germane. Pentru faptul că, în tot anul 1942, în acțiunile de luptă, nu a fost pierdută nici o navă română sau germană, România îi conferă Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa I, iar Germania îi acordă „Crucea de Fier”, clasa a II-a și apoi clasa I.

La 23 aprilie 1943, este numit comandant al Forțelor Navale Maritime Române, subordonat amiralului German în Marea Neagră, H. Wurmbach.

În martie 1944, este avansat contraamiral și subordonat viceamiralului Helmut Brinkmann (devenit amiral german în Marea Neagră).

Între 12 aprilie-14 mai 1944, participă la „Operațiunea 60.000”, în care au fost salvați 130.000 de soldați români și germani, aflați în Crimeea. Au pierit, pe mare, datorită atacurilor continue ale navelor de suprafață, ale submarinelor

aviației și artileriei sovietice, circa 9.000 de soldați (5.000 germani, 4.000 români).

La câteva zile de la terminarea „Operațiunii 60.000”, în 20 mai 1944, amiralul Brinkmann a declarat oficial: „Mărturisesc că această operațiune mi-a reușit numai datorită colaborării cu comandamentul român și sacrificiului marinarilor români”. După 26 de ani, într-o scrisoare a comandorului C. Ulic către contraamiral Macellariu, găsim un pasaj foarte important: „Acțiunea navală la care ai luat parte ca comandant și pe care ai dus-o la bun sfârșit, deși condițiile erau cât se poate de grele, te trece în istoria marinei noastre pe primul plan și îți face onoare și ție, și marinei. Sigur că mai târziu, când se v-a scrie de această acțiune, v-a fi comparată cu Dunquerque și se vor găsi autori care să știe să aprecieze, la justa valoare, această acțiune, care, în operațiile navale, este cea mai dificilă”. Răspunsul contraamiralului, cu onoarea și modestia care-l caracterizau, este elocvent: *„Eu nu merit nimic și nu am făcut nimic din ce a realizat Marina Românească. Am fost doar un exponent al ei, dar am plătit eu pentru toată marina noastră, căci una din supărările adversarilor noștri de atunci, printre altele, a fost și această evacuare a trupelor noastre din Crimeea, peste mare, sub focul și cu toată împotrivirea adversarului. Ne uitam cu binoclurile la operațiunea dumneavoastră și nu credeam că veți reuși, îmi spuneau toți, când am ajuns la Constanța.*

Până la acest război, cea mai grea operațiune de luptă dintre toate era considerată operațiunea de debarcare. Ea trebuia pregătită și executată prin surpriză, pe un calm plat și cu niciun incident grav. Marina româno-germană a adus 150.000 de oameni, din Crimeea, la Constanța, din care, 20.000 cu aviația și 130.000 cu marina. Dintre aceștia, 9.000 s-au înecat (5.000 germani și 4.000 români), dar nu în convoaiele românești, ci în cele germane.

Operațiunea s-a executat sub presiunea armatei de uscat, a aviației și a submarinelor adverse, întâi, în port, pe urmă, în avant-port și apoi, direct la coastă.

Tu o compari cu Dunquerque. Eu mi-am permis – atunci când echipajele, maiștrii, ofițerii, comandanții și pavilioanele navelor au fost decorate (comandanții și pavilioanele navelor cu Ordinul militar „Mihai Viteazul”, iar comandamentul Forțelor Navale Maritime, citat pentru a treia oară pe armată, prin ordin de zi, i s-a decernat un stindard decorat cu „Mihai Viteazul”) – să pun operațiunea noastră deasupra Dunquerque-ului, Algerului, Dacarului etc., pentru că, la Dunquerque, se dispunea de flotele și aviația anglo-franceză, iar distanța de parcurs era de 40 mile marine. La noi, condițiile erau incomparabil mai defavorabile, iar distanța, de zece ori mai mare”.

După retragerea din Crimeea, Forța Navală Maritimă Română s-a concentrat asupra apărării fruntariilor pe apă ale României.

În 23 august 1944, la radio, este transmis comunicatul regelui Mihai. Se declara că România a încheiat armistițiu cu foștii adversari, împotriva cărora nu v-a mai lupta și își v-a consacra eforturile împotriva Axei, pentru libertatea Transilvaniei.

În aceste noi condiții, Forțele Navale Maritime Române, subordonate celor germane din Marea Neagră, au trecut prin situații deosebit de grele. Modul în care Horia Macellariu a controlat situația a fost magistral: și-a protejat flota, oamenii, orașul și portul. Prin atitudinea și fermitatea sa, a convins pe amiralul Helmuth Brinkmann, să dezangajeze și să retragă forțele germane spre Bulgaria. În felul acesta, s-a evitat un dezastru. Confruntarea ar fi dus la distrugerea flotei noastre, a portului și orașului Constanța datorită inegalității de forțe germane și române și a dispunerii acestora intercalate. A

fost încă o dovadă a curajului, onoarei militare, a dragostei de țară și a probității profesionale a lui Horia Macellariu. S-a dat ordin ca unitățile române să nu atace forțele sovietice și să nu riposteze în situația în care ar fi atacate. Românii nu au atacat, nu au ripostat, dar vasele noastre au fost atacate și unele chiar scufundate. Marinarii noștri, deși exista acea declarație, au fost făcuți prizonieri și navele capturate. Pe 27 august 1944, unități terestre sovietice ale Frontului 3 Ucrainean ajung la Galați, iar nave ale flotei sovietice din Marea Neagră ajung la Sulina și Tulcea. Noul guvern dă din colț în colț. La Tulcea, rușii nu respectă armistițiul.

La 28 august 1944, se solicită trimiterea unui reprezentat al guvernului român care să clarifice situația diplomatică și militară, creată prin atitudinea și ordinele date de marina și armata sovietică în Delta Dunării și în nordul Dobrogei. Prin plecarea generalului Ionașcu, contraamiralul Horia Macellariu devine comandantul superior al Dobrogei. Într-o telegramă trimisă ministerului, la 28 august 1944, spune: „nu a sosit delegatul guvernului. Rușii nu vor să trateze, dacă nu este și acest delegat... Dacă delegatul nu sosește fără întârziere, putem pierde Dobrogea”. De la minister, nicio reacție. Referitor la această situație, mai târziu, contraamiralul Macellariu spune: „nici astăzi nu-mi pot explica ce se întâmplase în capul tuturor acestor oameni! Oare nu vedeau că niciun aliat occidental nu apărea în România, că numai ruși, ruși și iar ruși erau peste tot?”.

La data de 1 septembrie 1944, se primește ordin de la armata ocupantă ca toate navele române să fie la Ismail.

Contraamiralul Gorșkov transmitea de la Tulcea condițiile în care flota română trebuie să acționeze și să lupte contra germanilor. În caz contrar, flota și aviația sovietică vor scufunda navele românești.

Generalul I. Eftimiu, delegatul Guvernului Român, îi propune contraamiralului Macellariu să devină Ministrul

Marinei, în locul viceamiralului I. Georgescu, internat în spital. Acesta refuză: „I-am spus că ar fi o dezertare dacă, în aceste clipe grele, i-aș abandona pe marinari, mai ales că mă bucuram de încrederea și de ascultarea lor, fapt dovedit cu prisosință în perioada de criză germană”. Și contraamiralul român continuă să noteze în memoriile sale:

La 29 august 1944, rușii trec masiv în Dobrogea. Din întreaga lor atitudine, reiese că ei tratează România ca pe un teritoriu ocupat, ca pe o țară învinsă, nu aliată.

La ora 7.00, sosește ultimatumul semnat de Oktiabrisky:

1. Toată flota română de război și auxiliară să fie mutată la Sulina și predată comandamentului maritim sovietic;
2. Toate echipajele navelor germane de război și auxiliare să fie arestate, iar navele, aduse la Sulina;
3. Toate hărțile și documentele relative la barajele de mine de pe Marea Neagră și Dunăre să fie predate comandamentului maritim sovietic;
4. Răspunsul la prezentul ultimatum îl aștept cel târziu până la 29 august orele 12;
5. În caz de refuz sau la neprimirea răspunsului, cu începere de la ora 15, din 29 august, vom începe atacul flotei și bazei dvs., de pe mare și din aer.

La ora 8.45 – e trimis răspunsul la ultimatumul sovietic, redactat personal de contraamiralul român Horia Macellariu:

„Am onoarea a vă confirma primirea ultimatumului adresat marinei, înmănat la 29.08.1944, ora 07.00 (ora românească):

1. Din ordinul Guvernului Român și potrivit stipulațiunilor declarației d-lui Molotov, trupele române care vor înceta lupta împotriva armatei roșii și vor duce războiul împotriva

germanilor pentru independența României, nu vor fi dezarmate, ci ajutate și considerate cobeligerante.

Întrucât Forțele Maritime Române au încetat lupta în seara zilei de 23 august 1944 și, din ziua de 24 august, armata și marina română s-au găsit în stare de război cu trupele germane pe care le-au alungat de pe litoralul românesc, nu văd necesitatea ultimatului.

În prezent, o comisie cu un reprezentant al guvernului român, tratează la Ismail cu dl. Am. Gorșkov, iar flota de Dunăre cooperează cu flota sovietică fluvială împotriva navelor germane de pe Dunăre.

Din ordinul Guvernului Român, forțele marinei române sunt gata a primi directivă de luptă de la comandantul flotei roșii din Marea Neagră împotriva germanilor.

1. Nicio navă germană de război sau auxiliară nu se mai găsește în porturile marinei române, fiind alungate.
2. Sunt gata a pune la dispoziția comandamentului maritim sovietic hărțile și documentele relative la barajele de mine din Marea Neagră. Pe Dunăre, nu sunt așezate mine de către români.
3. Am onoare a propune ca, un ofițer de legătură român să fie atașat pe lângă dumneavoastră și un ofițer sovietic, pe lângă mine, pentru a stabili comunicația.”

La ora 15:40, primele elemente sovietice intră în Constanța. Pe lacul Mamaia, aterizează două hidroavioane sovietice și fac nefuncționale hidroavioanele române.

La 30 august 1944, comandamentul rusesc al trupelor de uscat se instalează la hotelul Carlton, după ce „a scos cu forța tot personalul civil și toți pasagerii, iar porțiunea de stradă, dintre strada Carol și strada Scarlat Vârnăvescu, este blocată de santinele”.

În acel moment, comandorul sovietic Derevenko declara: „Sovieticii sunt în Constanța, în calitate de învingători... nu se vor mai distribui carburanți navelor române și nici nu se vor mai deplasa din loc fără aprobarea comandamentului sovietic”.

Apoi, i-a spus în față contraamiralului Horia Macellariu:

-, „Să-ți iasă din cap că ești altceva decât un învins!”

La care Horia Macellariu a replicat prompt:

-, „Eu nu sunt un învins. Forțele comandate de mine nu au fost învinse de dumneavoastră, iar prezența dv. în Constanța nu este o consecință a învingerii mele. Vă găsiți aici numai datorită armatei dumneavoastră de uscat căreia, în baza armistițiului și a ordinelor primite de la Guvernul Român, i s-a deschis frontul, lăsând-o să înainteze.”

În urma discuțiilor cu amiralul Georgescu, Horia Macellariu află că reprezentantul român, Lucreția Pătrășcanu, abia pleca la Moscova, pentru discutarea armistițiului.

La 1 septembrie, contraamiralul Horia Macellariu predă comanda provizorie a Dobrogei și a forței navale maritime comandului N. Bărdescu, în baza ordinului telegrafic, al Ministrului de Război.

Pe 2 septembrie, contraamiralul român Al. Stoianovici, chemat de sovietici la Ismail sub pretextul întocmirii noilor planuri comune de luptă, a fost arestat, împreună cu toți ofițerii, maiștrii și echipajele, iar navele fluviale au fost luate cu forța.

Pe 5 septembrie, sovieticii au sechestrat navele din portul Constanța și au arestat sau trimis acasă echipajele. Navele maritime au fost trimise la țarm, iar cele fluviale, la Ismail. La cererea sovieticilor, contraamiralului Horia Macellariu a fost deferit justiției, dar trei instanțe i-au declarat

nevinovăția. Adevărata „vină” era că nu predase sovieticilor flota.

Dar s-a găsit o altă cale de a fi dezonorat și îndepărtat. La ordinul Regelui Mihai, a încercat să formeze un nucleu de rezistență antisovietică. A fost din nou arestat, socotit „criminal de război” și condamnat pe viață, apoi pe 16 ani de temniță. Calvarul său a continuat în mai multe închisori: Râmnicul Sărat, Gherla (și-a mâncat paiele saltelei pentru a supraviețui, povestește N. Steinhardt – coleg de închisoare cu el și cu Ion Mihalache, liderul țărănist, care v-a muri în celula alăturată). Cu toate acestea, nu și-a pătat onoarea.

A fost eliberat în 1964, după 16 ani de temniță grea, la 70 de ani. Nu a cedat. Și-a scris amintirile, împletite cu documente originale din perioada războiului, publicate, sub titlul „*În plin amurg*”, în Editura Sagittarius, București 1998.

A decedat la 11 iulie 1989, și a fost înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cozia.

Astăzi, numele său îl poartă o navă militară (Corveta Horia Macellariu) și o stradă din București. Din păcate, doar atât!

Sorin Maxim Ursu

Românii și ungurii

Aria etnogenezei poporului român este, în toate direcțiile cardinale, mult mai largă decât extensiunea teritorială a statului numit România. De aceea, **toate comunitățile românești care trăiesc la nord, la răsăritul României, în vest sau în sudul României sunt comunități băștinașe, deci au dreptul asupra acelor teritorii și, întotdeauna, în toate locurile, ei sunt primii care s-au format acolo ca popor. Ceilalți au venit ulterior.** Românii, după 1918, trăiesc în Ungaria predominant între granița de vest actuală a României și Tisa și o mică comunitate trăia în Budapesta, cei mai importanți, ca număr, fiind cei trăitori între graniță și Tisa.

Trebuie să pornim de la un fapt istoric. În 1916, România, cu inteligența extraordinară a lui Ionel Brătianu, a smuls niște promisiuni Antantei, care avea nevoie neapărat de intrarea României în război, ca să poată să răsuflă pe frontul occidental. Intrarea României în război obliga Germania să ia o parte din trupele din vest, cum s-a și întâmplat, și să le trimită împotriva României. Presată de această situație, Antanta a promis României mai mult decât ar fi vrut să dea. I-a promis lui Ionel Brătianu granița până la Tisa. În 1917, intră însă în război Statele Unite ale Americii care au afirmat că Washingtonul nu recunoaște tratatele secrete încheiate înainte de acel an, deci nici convenția dintre România și Antantă. De aceea, la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, discuția a fost reluată de la zero și, până la urmă, România nu a mai reușit să obțină ceea ce i se promisese în 1916. Între timp, în 1919, în Ungaria a avut loc Revoluția bolșevicilor condusă de Béla Kun. Era o primejdie extraordinară pentru întreaga Europă. Era revoluție bolșevică în Rusia și, cu tot războiul civil de acolo, era clar că va învinge; era revoluție bolșevică în Ungaria, deci în centrul Europei; și mai era revoluție bolșevică

chiar și în sudul Germaniei. Se proiectase în așa fel încât punctele acestea centrale să se lărgească treptat și întreaga Europă să pice sub regim bolșevic. Au fost două țări care s-au opus și au împiedicat această evoluție: România și Polonia. Polonia, înfrângând, în 1920, trupele rusești, România, înfrângând revoluția maghiară în 1919.

Foarte puțini europeni știu care a fost rolul României în 1919, la salvarea Europei, pentru că acesta este termenul pe care trebuie să-l folosim. România a contribuit magistral la salvarea Europei de sistemul bolșevic, în acel moment 1919. Și nu știu europenii acest adevăr pentru că n-am fost capabili să-l spunem repetat, să trimitem cărți serioase, științifice, în occident, pe această temă. În 1986, când au apărut cele patru volume ale Istoriei Transilvaniei editată la Budapesta în limbi de circulație internațională și răsfoite în occident pe gratis, în zeci de mii de exemplare, România a răspuns prin trei articole în „Săptămâna” lui Eugen Barbu. Nimeni din Paris nu citea „Săptămâna”. Deci, iată o greșală fundamentală a noastră.

În 1919, Revoluția lui Béla Kun a luat o poziție viforoasă împotriva României. A declanșat o ofensivă în Transilvania și a înaintat pe o adâncime de peste 50 de kilometri. În toate teritoriile în care a înaintat, s-au produs adevărate masacre ale populației românești. Cele mai ilustre, dacă se poate spune așa, nume care au căzut în acel moment au fost ale martirilor Bolcaș și Ciordaș de la Beiuș, din Bihor. Un nepot al lui Bolcaș este astăzi unul din cei mai valoroși avocați din România și un foarte bun politician român, un foarte bun patriot român, domnul Lucian Augustin Bolcaș.

România a preluat contraofensiva în vara lui 1919 și, în câteva zile a ajuns la Budapesta. Pe 4 august, a ajuns la Budapesta. Ca întotdeauna în relațiile româno-maghiare, era îngâmfarea de partea maghiarilor și dorința ancestrală de a-i înfrânge, de a-i nimici pe români, decât puțința de a face aceste lucruri. Dovadă, ofensiva foarte rapidă și ocuparea Budapestei.

Puterile occidentale știind care au fost relațiile de 1000 de ani româno-maghiare se temeau extraordinar de mult de ce se va întâmpla. Au ieșit articole în „Le Figaro”, de exemplu, în Paris, cu teama aceasta a opiniei publice și a conducătorilor occidentali că românii îi vor decima pe unguri. În opoziție cu teama aceasta occidentală, armata română, ajunsă la Budapesta sub conducerea generalului Moșoiu, s-a comportat extraordinar. Atunci, în Ungaria era o foamete cumplită. Timp de mai multe luni, cât a stat armata română în Budapesta, această armată a aprovizionat cu alimente întreaga populație a orașului. S-au instalat unități de servire, cantine ale regimentelor în toate piețele din Budapesta și, gratuit, au fost alimentați toți locuitorii Budapestei. Unii au fost recunoscători în acel moment. Ulterior, au uitat acest gest și s-au întors împotriva noastră.

Cel mai exploziv, cel mai cunoscut dintre evenimentele legate de această ocupare a Budapestei este fapta unui soldat oltean din armata română. S-a urcat pe Clădirea Parlamentului, a trântit steagul maghiar la pământ și, în locul lui, a înfipt o opincă românească. Aceasta a fost singura războiă a românilor, în 1919, împotriva ungarilor. Iată un exemplu de comportament cu totul civilizat și european, în comparație cu ceea ce au făcut armatele maghiare în 1940-1945, în Transilvania de nord-est.

Tranonul din 4 august 1920 a dus la fixarea actualei granițe de vest a României, lăsând în posesiunea Ungariei o fâșie de la nord la sud, destul de lată, în care era un mozaic de populații. Erau români, unguri, evrei, țigani, germani, slovaci, sârbi. Majoritatea locuitorilor de acolo, slovaci, de exemplu, cereau unirea acelei regiuni cu Slovacia, dar spuneau „dacă nu se poate, să ne unim cu România”. Sârbii spuneau să se unească cu Serbia, dar dacă nu se poate, cu România. Germanii, tot cu România voiau. De ce? Ei erau conștienți, din ceea ce se întâmplase până atunci în politica statului maghiar,

că lăsarea acestei regiuni în posesiunea Ungariei ar fi dus la o feroce discriminare națională și deznaționalizare a minorităților din fâșia respectivă.

Pe 13 iunie 1919, are loc o mare adunare națională slovacă, a slovacilor din această regiune, în care slovacii au cerut ca armata română să rămână în continuare acolo și regiunea să intre în cadrul României. Aceiași slovaci, la 20 martie 1920, au înaintat Consiliului suprem al Conferinței de pace de la Paris un memoriu, din care vă citesc un fragment. Marile puteri ceruseră armatei române să evacueze Ungaria. „Evacuarea teritoriului nostru de către armata română ar constitui pentru poporul slovac începutul suferințelor, pentru că politica Ungariei nu-și va însuși niciodată ideile destinate să facă toate popoarele fericite.” Deci, se temeau de stăpânirea maghiară și își doreau o stăpânire românească.

S-a întâmplat un lucru fericit pentru Ungaria, la Trianon. Pentru prima dată, Ungaria a devenit stat național. Deci, un stat în limitele căruia majoritatea populației era maghiară. Iată statistica: din totalul de 8.430.000 de locuitori ai Ungariei, după Trianon, 7.147.000, deci 85%, erau unguri și 1.283.000 erau minorități naționale.

Politica de deznaționalizare forțată a fost fără limite. Al doilea recensământ, doar la zece ani, în 1930, dădea un alt chip realității: numărul ungarilor „crescuse” cu un milion și toate celelalte minorități naționale scăzuseră, inclusiv ȣiganii care sunt atât de prolifici! Deci, toți au scăzut, numai ungurii au crescut cu un milion în decurs de zece ani!

Această politică era de stat. Deci nu arbitrară, nu la nivelul unor persoane. O politică de stat vine coordonată, sistematizată, ea nu era nouă. Încă din secolul al XIX-lea a fost dusă și, culmea ironiei, s-au făcut și norme de maghiarizare. În 1898, Societatea Centrală de Maghiarizare a Numelor, care era sub egida statului ungar, avându-l președinte pe Tokes Simon, a publicat o carte numită „*Cum să maghiarizăm numele de*

familie". Vă citesc motivația necesității maghiarizării: „Așa cum prin botez creștinul devine membru al comunității creștine, tot așa, prin maghiarizarea numelui de familie, prin botez național, cel cu nume străin este primit în societatea maghiară în rândurile adevăraților fii ai națiunii. Maghiarizarea numelui de familie îl face maghiar.” Foarte interesant este că s-a păstrat aceeași politică. Singurul diplomat autentic al României de azi, Bogdan Aureșcu, cel care a reușit să smulgă la Tribunalul de la Haga platoul continental majoritar din jurul Insulei Șerpilor, mi-a adus acum câțiva ani o carte chiar atunci apărută la Budapesta, care avea 1.300 de pagini, un dicționar cu numele adevărate maghiare, deci un indicator pentru ca părinții tuturor copiilor care se nasc în Ungaria în acest moment să poată să ia, din această carte, numele adevărate maghiare. Iată deci cum se continuă treaba.

Pe linia aceasta a politicii antiromânești, scriptic, momentul cel mai grav a fost în 1907, când, un anume Husar Anton, la ordinul guvernului maghiar, a publicat o carte numită „*Românii din Ungaria*”. Deci, dacă Tokes Simon se referea la maghiarizarea tuturor minorităților, Husar Anton se referea numai la români. Este o carte imensă, are 1.100 de pagini, format A4. Era așa de grav ceea ce se scria acolo, metodele care trebuiau folosite de guvernul maghiar împotriva românilor, chiar la nivelul ideii de democrație de început de secol XX, încât ar fi făcut mari deservicii statului maghiar dacă opinia publică occidentală ar fi cunoscut-o. Cartea a fost publicată din ordinul guvernului maghiar doar în 20 de exemplare, câte unul pentru fiecare membru al guvernului maghiar, de aceea se numește „Cartea secretă”.

În 1919, în condițiile în care în august armata română a ajuns la Budapesta, autorul Husar Anton murise în război, văduva lui Husar Anton trăia la Budapesta, risca să moară de foame și s-a salvat datorită armatei române care i-a acordat alimentele necesare. În semn de recunoștință, văduva lui Husar

Anton a predat singurul exemplar care mai exista, pe care îl avea ea ca văduvă a autorului, generalului Moșoiu. Acesta, văzând ce gravităţi conţine cartea, i-a predat-o lui Iuliu Maniu, care a depus-o la Biblioteca Centrală a Universităţii din Cluj. Nu ştiu pe ce filieră, dar acum exemplarul este la Biblioteca Academiei Române.

Un ilustru transilvănean, un patriarh al patriotismului transilvănean, l-am numit pe Raoul Șorban, m-a chemat la dânsul și mi-a arătat, cu o extraordinară satisfacție, că xeroxase tot acel volum uriaș și avea de gând să-l publice. Din păcate, la două săptămâni, a murit și ideea a căzut. Volumul acela, însă, trebuie neapărat republicat și răspândit ca să ne dăm seama cum gândeau conducătorii maghiari, la început de secol XX, relația cu românii.

Societatea pentru maghiarizarea numelor, de care v-am vorbit, a funcționat și în perioada interbelică. Am găsit un memoriu al acestei societăți, apărut chiar în Monitorul Oficial al Ungariei, deci document oficializat, pentru că și acum era susținută societatea aceasta de statul maghiar, în care se atrăgea atenția guvernului că, în acel moment, 1933, 50% din numele locuitorilor maghiari erau încă nemaghiare și trebuiau luate toate măsurile pentru maghiarizarea acestor nume.

Ungaria a dus, în perioada interbelică, ca și astăzi, de altfel, o politică duplicitară. Și-a făurit un sistem de legi democratice, în care dădea minorităților toate drepturile posibile, a tipărit aceste legi în limbi occidentale, le-a răspândit în occident și făcea comparație mereu cu legislația românească. Spuneau că ei sunt democrați, iar românii îi asupresc pe ai lor. În realitate, legile acestea bune nu s-au aplicat niciodată. E la fel ca și cu românii din Ucraina de astăzi: o legislație bună, occidentală, răspândită în occident cu tam-tam, dar, în realitate, cei de acolo nu pot să învețe nici măcar în limba lor maternă.

A avut loc o intensă **maghiarizare prin recensăminte falsificate**. Erau rubricile așa de bine croite încât la sfârșit numărul minoritarilor să fie extrem de mic. Apoi maghiarizarea numelor. **S-au creat birouri speciale de maghiarizare, erau scutite de taxe toate persoanele care veneau să se înregistreze la acele birouri**. De asemenea, este un decret din 1932, prin care **toți recruții pentru jandarmeria maghiară erau obligați să-și maghiarizeze numele**. În 1934, apare alt decret, prin care **toți funcționarii publici trebuiau să aibă numele maghiare**. Cine refuza să aibă nume maghiar era dat afară din funcție ș.a.m.d.

Era și **deznaționalizarea prin biserică**. Românii, rămași în Ungaria, erau în jur de 250.000, deși recensământul maghiar din 1919 spunea că erau doar 25.000. Nu e adevărat. Conform datelor Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Greco-Catolice, care sunt foarte exacte, erau în jur de 250.000. Erau împărțiți în jumătate: jumătate greco-catolici, jumătate ortodocși. Împotriva ambelor biserici, s-a dus o politică extrem de dură. S-a încercat acapararea ortodocșilor români din Ungaria la o biserică în care să se slujească în limba maghiară. S-a creat o biserică ortodoxă de rit maghiar la Senteș. S-a găsit și un preot, un anume Istvan Nebet, care, ca să stăpânească o populație așa numeroasă, trebuia să aibă și el un rang mai mare în ierarhia bisericească. Au fost abordați prelații sârbi din Belgrad să-i dea un titlu de episcop, dar aceștia au refuzat. I-au refuzat și bulgarii, și grecii. A reușit să obțină, până la urmă, gradul de episcop, de la o sectă ortodoxă din Anatolia. A venit înapoi în Ungaria, însă a dat faliment ideea aceasta, pentru că s-a descoperit, între timp, că preotul respectiv fusese excomunicat de biserica ortodoxă încă din 1917.

Presiunea a fost și împotriva Bisericii Greco-Catolice. Exista, încă din 1912, condamnată aspru de Iorga, o biserică greco-catolică cu slujba oficializată în limba maghiară. S-a încercat extinderea autorității acesteia asupra tuturor românilor

greco-catolici din Ungaria și s-a reușit. De aceea, treptat, românii greco-catolici din Ungaria au dispărut, pe când ortodocșii au reușit să se mențină.

În domeniul învățământului, unde deznaționalizarea era foarte evidentă, există Ordonanța 4800, din 1923, care fixează trei tipuri de școli pentru minoritarii din Ungaria: cu toate obiectele predate în limba maternă, cu o parte din obiecte predate în limba maternă și cu doar limba minoritară predată în limba maternă. A fost răspândită în occident această informație, opinia publică occidentală a aplaudat sistemul democrat, dar în practică nu existau deloc școlile din prima categorie și foarte puține din a doua, pretutindeni, doar din ultima. A fost interzisă predarea religiei în limba maternă pentru că, prin intermediul religiei, sentimental, sufletește, generațiile de români din Ungaria, de alți minoritari, puteau să fie menținute în atmosfera etniei lor.

În 1936, când a fost o propagandă imensă împotriva predării religiei în limba română, iată reacțiile celor direct interesați:

- 1936, Rakoczi Zoltan, președinte al Asociației profesorilor secundari, scria, într-un ziar din Budapesta: „Suntem revoltați de faptul că, după ce am fost călcați în picioare prin Trianon, în patria ciuntită, frații noștri greco-orientali ortodocși să fie siliți să-și îndrepte ruga de ajutor sau de mulțumire către Dumnezeu într-o limbă străină.”

- Berkeni Karoli, președintele Asociației învățătorilor din Ungaria, spunea și mai răspicat: „Suntem consternați că, pe pământul maghiar, elevii de origine greco-orientală, români și sârbi, sunt instruiți în materie de învățământ religios de către popi greco-orientali sârbi și valahi. Împotriva acestui lucru, în numele corpului învățătoresc, ba chiar în numele rasei maghiare, voi protesta pentru că acest fapt înseamnă o admitere a valahizării și a sârbizării neamului nostru.”

Și, într-adevăr, s-a interzis predarea religiei în limba română.

Iată și o paralelă. În 1918, rămăseseră în Ungaria 34 de școli confesionale românești, în 1940, mai erau 3.

În 1944-1945, politica de deznaționalizare a atins culmea posibilului, răspândită și în Transilvania de nord-est cu marile atrocități pe care le știți. La Ip și la Trăsnea, au fost deposedați românii de bunurile lor, 33 de biserici au fost distruse sau demolate parțial, românii au fost obligați să adere la confesiunile maghiare, au fost obligați să emigreze din Ungaria ș.a.m.d., ceea ce a dus la o deznaționalizare majoră a românilor din Ungaria și din Transilvania.

Politica antiromânească a continuat și după 1945.

Conform datelor oficiale, mai există în Ungaria între 4.000 și 10.000 de români, conform datelor bisericii ortodoxe române sunt în jur de 25.000. Deci, neoficial sunt 25.000. Legile maghiare sunt în continuare, însă, pozitive. Iată art. 68 alin. 2 din Constituția maghiară și azi în vigoare: „Republica maghiară ocrotește minoritățile naționale și lingvistice.” Iar în Legea învățământului, art. 7, alin. 1, spune: „Educația în grădinițe și școli se desfășoară în limba maghiară sau în oricare din limbile vorbite de naționalitățile din republică.” Alin. 3 al aceluiași art. 7 spune: „Limba naționalităților va fi utilizată în învățământul de toate gradele.” În practică, nu este deloc așa. Dovedesc acest lucru printr-un document oficial, emis de guvernul maghiar. E un document oficial al Ungariei privitor la învățământul minoritar, prezentat în Conferința care a avut loc la Geneva, la 19 iulie 1991. A fost o conferință privitoare la învățământul în limba minorităților naționale. Spune guvernul de la Budapesta: „Numai 5% din grădinițele pentru minoritari au program în limba maternă. 95% din aceste grădinițe au program în limba maghiară. La fel și în școli.” Deci, e o recunoaștere deschisă, într-un document național, a ceea ce v-am spus mai înainte.

În 1991, existau în toată Ungaria 28 de școli românești, 1.737 de elevi și 107 profesori. Școlile acestea erau aparent sau se spunea că sunt școli bilingve. În realitate, numai limba română se predă în limba română, așa cum este și la singurul liceu românesc din Ungaria, cel din Gyula, în care există numai limba română predată în limba română.

Din punct de vedere al organizării bisericești, în 1946, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărât înființarea la Gyula a unui vicariat ortodox. Nu s-a putut aplica în practică, datorită reacției maghiarilor, decât după 1989.

În 1997, Sinodul ortodox a hotărât înființarea unui Episcopat român la Gyula și a reușit chiar să numească un episcop, un om extraordinar de bun pentru postul acela, episcopul Sofronie, care, acum, este episcop al Oradei. L-am întâlnit pe episcopul Sofronie la Izvorul Mureșului, după ce la tribună vorbise cu oarecare resemnare. L-am întrebat de ce e așa de resemnat și mi-a spus așa: „În curând, nu vor mai exista români în Ungaria.” A spus-o un om care cunoștea precis ceea ce se întâmpla acolo.

Mai există doar ortodocși. Mai sunt foarte puțini greco-catolici în Ungaria.

Este un lucru cu care iarăși Ungaria a dat în cap occidentului. A înființat așa numitele **autoconduceri naționale ale minorităților**. Fiecare minoritate are câte o autoconducere pe țară. Sunt dați bani din partea guvernului pentru entitatea respectivă. Există și una românească, dar s-a manevrat în așa fel ca în momentul când s-au făcut alegeri în interiorul acestei autoconduceri românești în Ungaria, sala să fie arhiplină de țigani și astfel autoconducerea românească este în mâna lor și banii sunt la ei, fără reflectare asupra situației culturale a românilor din Ungaria. Există și un ziar, „Foaia românească”, foarte bine scris, pentru că e un mănunchi de profesori la Gyula, extraordinar de inimoși, patrioți, dar sunt puțini. Și ceea ce e mai trist, **sprijinul din partea statului**

român este minor sau aproape inexistent, așa cum nu există sprijin real din partea statului român pentru nicio comunitate din afara țării. Este un oarecare sprijin, mai mult la nivel declarativ, către românii din Basarabia.

Guvernul maghiar a făcut o acțiune cu totul reprobabilă. A eliminat cea mai importantă sursă materială a comunității românești din Ungaria, e vorba de *Fundația „Gojdu”*. Emanoil Gojdu, un aromân stabilit la Oradea și Budapesta în secolul al XIX-lea, a fost extrem de bogat și a lăsat toată averea sa, în 1869, Bisericii Ortodoxe pentru burse. De bursele acestea au beneficiat peste 5.500 de români, personalități ilustre: Blaga, Goga, Petru Groza. În 1920, când a fost Tratatul de la Trianon, Ungaria a fost obligată, prin articolul 261, ca aceste instituții să fie date României. Ungaria a tergiversat și abia în 1940 a acceptat să semneze un asemenea acord cu România, însă a venit războiul și nu s-a mai aplicat. În 1952, s-a încheiat un acord cu statul român comunist, semnat de Ana Pauker, o „româncă” în fruntea Ministerului de Externe de atunci, prin care fundația a fost cedată Ungariei. În 2003, Guvernul Năstase a redeschis problema și atunci guvernul maghiar s-a grăbit și a vândut toate bunurile Gojdu. care sunt într-un perimetru uriaș în centrul Budapestei, unei firme israeliano-cipriote. Prețul real al acestor bunuri este astăzi de aproximativ 4 miliarde de dolari. În 2005, un ministru de externe al României, Ungureanu, a încheiat un tratat cu Budapesta prin care lăsa definitiv în mâna Budapestei Fundația „Gojdu”.

Concluzii

În 1920, în Ungaria erau aproximativ 250.000 de români, în 2013, în Ungaria, conform statisticii oficiale, sunt aproximativ 7.500, neoficial sunt vreo 25.000. Deci, o scădere de 10 de ori a românilor din Ungaria.

În România, în 1920, erau 1.400.000 de unguri, în 2013, la ultimul recensământ, sunt 1.460.000. Se înregistrează o

creștere, în condițiile în care natalitatea la unguri este foarte scăzută și sinuciderile sunt cele mai multe din lume.

Deci, în România, numărul ungarilor a crescut, iar în Ungaria numărul românilor a scăzut de 10 ori.

Iată dovada politicii unui stat și a altuia față de minoritățile naționale. Nu știm să ne prezentăm în lume, de aceea opinia publică occidentală este orientată mai mult împotriva noastră.

Ne-am întâlnit săptămâna aceasta sub patronajul ilustrului istoric Nicolae Iorga ca să vorbim despre neamul românesc de ieri și de astăzi în întregimea sa. Poporul român, la începutul secolului XX, a reușit să făurească Statul Național Unitar (1918). Acesta era și țelul principal al acelei generații.

Țelul principal de acum trebuie să fie păstrarea acestei moșteniri și unirea cu Basarabia și Bucovina. În urmă cu 100 de ani, românii și-au atins țelul pe care și-l propuseseră în condițiile în care România era o țară mult mai mică decât România de astăzi. Ne întrebăm dacă și generația de astăzi își va atinge țelul consolidării moștenirii primite și a unirii cu Basarabia și Bucovina. Convingerea mea, va reuși. Întrebarea este cum? În 1989, oamenii care se aflau în fruntea statului român, dar și în fruntea Basarabiei nu s-au ridicat la importanța momentului. Au fost două momente: 1990 și noiembrie 1993, când unirea se putea face. Însă majoritatea celor care se aflau în fruntea României și în fruntea Basarabiei, în acel moment, erau trecuți prin școala moscovită și de aceea unirea nu s-a petrecut.

Avem o rezervă inepuizabilă de patriotism, în pofida acestor **conducători nevolnici**. Transilvania, după 1989, împotriva căreia a fost o agresiune extraordinară, eram pe punctul de a pierde această regiune. Totul era montat, inclusiv aduse televiziuni din toată lumea, ca să înregistreze secesiunea de la Cluj, de la Târgu Mureș, din martie 1990. Regiunea aceasta nu a fost pierdută datorită reacției populare. Țăranii din

jurul Târgu Mureșului au venit la Târg și au salvat România în acel moment.

Vă citesc un lucru extraordinar, o reflectare a ceea ce v-am spus mai înainte. România a fost salvată de țăranul român în 1990. În satul Toaca, județul Mureș, am găsit, în cimitir, un epitaf: „*Aici odihnește în Domnul Eroul Frande Simion, tată a șase copii, născut în 1933, ucis în mod bestial de către unguri, la Târgu Mureș, în 20 martie 1990, jertfîndu-și viața pentru apărarea României Unite și apărarea Tricolorului Sfânt. Glorie eternă, erou al României! Veșnica ta pomenire! Dormi în pace! Trăiască România Liberă!* Toaca, 2 aprilie 1990.”

Deci, e unul din eroii care au salvat Transilvania, în acel an 1990. Un popor care are asemenea exemple de patriotism, la nivelul populației de rând, neșcolite înalt, este cu siguranță un popor care are și viitor. Este același popor care a dat eroii de la Nistru, în războiul transnistrian, i-a dat pe tinerii care se ridică mereu cu steagul tricolor la Chișinău, i-a dat pe cei care au sentimente patriotice în toate zonele din jurul României.

Avem, deci, datoria, de a face ca țara aceasta să fie guvernată în spiritul acestor sentimente ale românilor de rând. Milioanele acestea de români de rând sunt cele care vor ști să înlăture și pe nevolnicii care se află temporar în fruntea României și să aducă acolo patrioți care să-i reprezinte într-adevăr, să consolideze moștenirea pe care am primit-o de la generațiile trecute, și să refacă unirea cu Basarabia și Bucovina.

Petre Țurlea

(Material redactat
după înregistrare audio)

Românii din Serbia 1940-1944

Este titlul unei cărți extrem de voluminoasă. Știți foarte bine că astăzi suntem într-o economie de piață. Ca să scoți o carte îți trebuie foarte mulți bani. Am muncit la această carte vreo trei ani. La sfârșit, m-am uitat roată prin țară aceasta numită România și m-am întrebat cum s-o public, pentru că orice editură, fiind în capitalism, voia să-i aduci niște sponsori, și m-am îndreptat spre singura instituție care, normal, ar fi trebuit să stea în spatele acestei cărți, anume Departamentul Românilor de Pretutindeni, condus, pe vremea aceea, de domnul Tomac din Basarabia. M-am dus la el, m-a primit cu mare larghețe, i-am prezentat proiectul, a fost extraordinar de bucuros – normal, se grefa perfect pe tematica departamentului respectiv – mi-a promis ajutorul. L-am abordat de foarte multe ori, în continuare. Niciodată n-a mai răspuns. Deci, a lăsat promisiunea efectiv în aer. Noroc că am găsit, dând sfoară în țară, un sponsor de la Firma Stefadina din București, domnul Mihai Nicolae, un român cu adevărat iubitor de istorie, care a sponsorizat această carte. Sunt curios dacă la anul, cartea pe care o am în pregătire de vreo cinci ani, muncită foarte mult în arhivele românești, va mai găsi un asemenea sponsor. Eu sper să pot s-o aduc și pe aceea în fața dumneavoastră.

Volumul respectiv tratează nu evoluția istorică în ansamblu a românilor din Serbia, ci doar o bucățică extraordinar de dramatică, perioada 1940-1944, când Al Doilea Război Mondial a năvălit și în Peninsula Balcanică, a dus la disoluția temporară a Iugoslaviei ș.a.m.d.

Românii din Serbia fac parte din romanitatea balcanică. Eu sunt foarte apropiat acestor tematici referitoare la românii din afara granițelor, întrucât predau singurul curs din țară la universitățile românești care se cheamă „Românii din afara granițelor”. În toate celelalte universități, a fost exclus acest

curs. E o curiozitate extraordinară, pentru că, în condițiile de astăzi, se vorbește atât de mult de globalizare. Or, globalizarea înseamnă că se face o masă comună a întregii lumi și fiecare popor vine la această masă cu ceea ce a realizat el în lume. Nu putem veni la această masă comună a umanității cu ceea ce au realizat doar românii din interiorul granițelor țării care se cheamă România, ci cu valorile create și cu istoria creată de toți românii, deci și de cei din afara granițelor. De aceea, este absolut necesar ca disciplina să se numească în școli **Istoria românilor**, nu Istoria României. Sunt, după calculele mele, între 11 și 12 milioane de români aflați în afara țării, nu cei care migrează pentru lucru în occident, ci aceia care trăiesc de mult timp în afara hotarelor țării și toți aceștia fac parte din poporul român. Trebuie să îi avem în vedere, trebuie să îi cunoaștem nu numai la evenimente festive, ca cel de astăzi, ci trebuie să cunoaștem și generațiile de mâine, deci școlarii și studenții de astăzi.

Românii din Serbia trăiesc în spațiul de etnogeneză românească, care este mult mai larg decât granițele României de astăzi. Deci, ei sunt acolo la ei acasă. Au drepturi asupra acestor regiuni în care trăiesc. O divizare dramatică s-a făcut înspre zona aceasta sârbă, în condițiile Conferinței de pace de la Paris, din 1919. Marile puteri occidentale se aflau în fața unei situații dificile pentru ele. Erau două țări, Serbia și România, care luptaseră alături de Antantă, de puterile occidentale, deci erau în tabăra învingătorilor, și ambele solicitau regiunea numită Banat. Atunci, marile puteri s-au spălat pe mâini și au împărțit Banatul pe o diagonală: un triumf au lăsat României, celălalt triumf l-au lăsat Serbiei, viitoarea Iugoslavie.

Realitatea demografică a momentului, deci 1919, era următoarea în Banat. Au fost lăsați între granițele României cam 43.000 de sârbi și croați și lăsați între granițele iugoslave cam 100.000 de români. Deci, din punct de vedere etnic,

evident că tot Banatul ar fi trebuit să stea între granițele României. **În perioada interbelică, nu ne putem baza pe statisticile oficiale ale statului sârb, care erau toate extrem de mult falsificate.** Conform diverșilor istorici din perioada interbelică, conform bisericii ortodoxe românești și conform statisticilor Ministerului Minorităților Naționale din România, date aproximative ar fi așa: **românii din zona Timoc** care este la granița dintre Serbia și Bulgaria, (o parte mică a Timocului, valea dinspre răsărit, este în Bulgaria chiar) **aici erau în jur de 400-500.000 de români; în Banatul de vest, erau în jur de 100.000 de români;** în zona spre Marea Adriatică și chiar pe țărmul Mării Adriatice, erau așa numiții istro-români, puțini la număr, – se crezuse într-o vreme că chiar au dispărut, și, curios, prin 1992, au apărut niște studii care demonstrează că ei există în continuare, adevărat că sunt doar câteva sute. **În total, conform aceluiași Minister al Minorităților Naționale din România, în 1939, în Iugoslavia, trăiau, în acel moment, 718.210 oameni.**

Vă spuneam că marile puteri s-au spălat pe mâini în 1919 și au împărțit regiunea după interesul propriu, adică aveau interesul să nu se certe nici cu Serbia, nici cu România. Aromânii din Balcani, dar și delegația română de la Paris, membrii delegației române, au trimis foarte multe scrisori lui Nicolae Iorga pe perioada conferinței, descriindu-i ce se întâmplă acolo în legătură cu românii balcanici. **Aromânii balcanici** trimiseseră o delegație acolo, **solicitau chiar crearea unui stat al lor în Balcani,** sau, cel puțin, protejarea lor printr-o hotărâre a marilor puteri. Lapedatu, istoric român, în perioada interbelică, consilier pe lângă Ionel Brătianu, conducătorul delegației române la Paris, îi scrie lui Iorga, la 4 mai 1919, că înșiși sârbii doreau ca România să accepte partajarea Banatului, i-ar fi cedat și un teritoriu mai mare din Banat pentru că voiau să aibă stăpânirea asupra Banatului care le rămânea lor cu accepciunea românească, deci astfel să fie

bătută în cuie departajarea. Francezii doreau ca partajarea să fie acceptată și de România. Brătianu s-a ținut tare și a refuzat și Lapedatu crede, pe drept, că dacă Brătianu ar fi fost mai maleabil ar fi obținut un teritoriu mai mare în Banat decât ceea ce s-a dat României. În acel moment, ideea că Banatul va fi partajat a produs o expresie de indignare în România, până la Academia Română. Pe 21 mai 1919, a fost o ședință specială a Academiei Române, în care Iorga a prezentat **drepturile istorice ale românilor asupra tuturor regiunilor pe care ei le cereau Conferinței de pace. Academia a alcătuit chiar o telegramă de cerere de ajutor către toate academiile din lume, în legătură cu situația aceasta a Banatului. Peste câteva zile, însăși Liga culturală a avut o întrunire, un congres în care s-a cerut din nou ca întregul Banat să rămână României.** Din motivele pe care vi le-am prezentat mai înainte, marile puteri au lăsat lucrurile nerezolvate. Unul din delegația românilor la Paris, Take Papahagi, o personalitate ilustră în lumea culturală românească, la 19 mai 1919, îi scrie și el lui Nicolae Iorga, prezentându-i extrem de critic pe occidentali. Papahagi este un vizionar. Iată ce-i scrie, în finalul acestei scrisori, lui Nicolae Iorga: „Pacea de la Paris nu este o pace universală, ci un război nefixat în timp. (...) Pacea de la Paris a statuat mai multe vezuvii.” Și înșiră vreo zece vezuvii, printre altele: Banatul, Tracia, dată Greciei, Macedonia, Pindul și Albania. Aromânii se arătau dezolați de ceea ce hotărâseră marile puteri. Faptul că aromânii n-au obținut mai nimic din partea marilor puteri se datorează și extraordinarului lobby al grecilor la Paris, care, efectiv, au cumpărat ziare pariziene și fiecare membru al delegațiilor care se întruneau la conferința de pace, înainte de a intra în ședință, citea presa pariziană, care era toată favorabilă Greciei.

Marile puteri, în acel moment, au impus și un tratat al minorităților naționale, care includea și posibilitatea unor imixtiuni în treburile interne ale statelor suverane, de aceea

Ionel Brătianu s-a opus acestui tratat, a și demisionat din fruntea guvernului, numai ca să nu semneze un asemenea tratat, dar până la urmă, la 9 decembrie 1919, România a fost constrânsă, în urma unui ultimatum al marilor puteri, să accepte și acest tratat al minorităților. A fost impus și României și Serbiei. România, deși nu i-a convenit, a aplicat cu strictețe prevederile acestui Tratat al minorităților și iată concluzia într-un documentar al Ministerului Minorităților Naționale pe care îl public aici. Ca o paranteză, vă spun că în această carte predomină documentele. Sunt 200 de pagini de studiu și restul sunt documente fotocopyate, ceea ce presupune ca cititorul să vadă toate ștersăturile, adăugirile, ștampilele, rezoluțiile ș.a.m.d. E o notă de autenticitate deplină pentru că, de obicei, atunci când apare o carte de istorie și sunt parafrazate diverse documente, adversarii tezei respective imediat sar și spun că a fost interpretat greșit documentul. Această carte face imposibilă o asemenea teză, întrucât este fotocopyat fiecare document. Toate sunt, evident, originale.

Ministerul Minorităților Naționale a alcătuit un documentar extraordinar, semnat de Petre Petrinca, iar concluzia este următoarea, în legătură cu românii din Iugoslavia, în 1939: „În România – face o comparație între România și Iugoslavia – s-au asigurat, prin dispozițiunile constituționale, legislative și administrative, toate drepturile la o viață proprie națională pentru toate naționalitățile. De acest regim a beneficiat din plin și minoritatea iugoslavă din România.” Nu așa era situația cu românii din Iugoslavia. E adevărat, tratați diferit de la o zonă la alta, dar peste tot se putea remarca **discriminarea românilor și încercarea de deznaționalizare a acestora. Cea mai intensă acțiune pe aceste două linii era în Valea Timocului.**

Au fost, cum vă spuneam, regimuri diferite. De un regim mai blând au beneficiat românii din Banatul de vest, care, în urma unei convenții româno-iugoslave, aveau și școli

în limba română, și biserici în limba română. E adevărat, neîndestulătoare. Pe când **românii din Valea Timocului n-aveau nici școală în limba română, nici biserică cu slujbă în limba română, nici cultură în limba română. O situație, cam la mijloc, era în Macedonia, deci partea de sud a Iugoslaviei.**

În aprilie 1941, a izbucnit războiul împotriva Iugoslaviei, de fapt Italia și Germania au atacat Iugoslavia pentru că aceasta nu cedase la pretențiile cu totul aberante ale acestor două mari puteri. Iugoslavia, spre meritul ei, și-a ținut spatele drept și, deși se considera net inferioară celor două mari puteri, a rezistat acestora.

La sfârșitul lui 1940, Iugoslavia a încheiat tratate de „amiciție veșnică”, așa se scrie în titlu, cu Bulgaria și Ungaria. Aceste două țări, care au încheiat tratate de amiciție veșnică, în aprilie 1941, deci la câteva luni, au deschis și ele război împotriva Iugoslaviei, ca să ocupe niște teritorii asupra cărora aveau pretenții: Bulgaria, – Valea Timocului de sud, iar Ungaria – Voivodina.

Care era poziția României în acest context?

Ion Antonescu era presat de opinia publică, favorabilă unui război împotriva Iugoslaviei, pentru că se știa că acolo sunt mulți români în suferință. Antonescu a dovedit că este într-adevăr un om de stat lucid și a refuzat să intre într-un război împotriva unui vecin în momentul în care acest vecin trecea printr-o situație așa de dramatică. La 11 aprilie 1941, Antonescu a dat un comunicat: „România nu intervine sub nici o formă în conflictul din Balcani. Ochii noștri trebuie să privească în altă direcție și forțele noastre trebuie să se pregătească pentru alt destin, destinul răsăritean, pentru care el a fost asasinat în 1946. În același timp, a cerut Berlinului să tempereze înaintarea trupelor ungare în Banatul de vest pentru ca românii de acolo să nu pice și ei sub stăpânire maghiară”. În plus, Ion Antonescu i-a cerut lui Hitler să-i predea pe

prizonierii români din fosta armată a Iugoslaviei, erau peste 10.000 de prizonieri, Hitler a acceptat imediat. Aceștia toți au fost aduși în România și cazați în diverse localități din Muntenia, din Banat și din Oltenia. Nu au fost tratați ca prizonieri de război, ci ca adevărați frați români. Aici sunt publicate multe documente, peste 200, în legătură cu felul cum au fost tratați acești prizonieri de război în România. Li s-au făcut serbări populare la care participau și sătenii din localitățile respective, pentru că nu erau închiși într-un lagăr. Stăteau în niște sate. Toți sătenii, într-o frățietate cu acești prizonieri, participau la aceste serbări, cu dansuri, cântece populare și patriotice. S-au ținut conferințe în fața lor despre istoria românilor, pentru ca acești români, ruși de țară de atâta timp, să știe care este istoria țării mamă. S-au ținut slujbe religioase în limba română, li s-au dat foarte multe cadouri, și însemne naționale cu tricolor. Au fost de-a dreptul entuziasmați de felul cum au fost primiți. Cei din Banatul sârbesc au fost eliberați la Timișoara. S-a organizat o uriașă festivitate la Timișoara, la care a participat întregul oraș. Și pentru cei din Valea Timocului, care erau mult mai numeroși, s-a organizat o asemenea festivitate la Turnu Severin.

Acești prizonieri români, peste 10.000, i-au trimis lui Ion Antonescu, în momentul plecării, foarte multe scrisori. Eu am identificat 35 până acum. Scrisori colective semnate de la 9 persoane până la 1.324. Mulți erau analfabeți și semnau cu degetul. Toate au același sens. Dacă vă citesc una singură, vă dați seama de ceea ce găsiți în toate celelalte. Cea cu 1.324 de semnături spune așa: „Domnule General, bate ceasul despărțirii de pământul frățesc al României. Cum să vă mulțumim, Domnule General, dumneavoastră, guvernului, poporului românesc, care ne-au ocrotit în suferința noastră, că ni se umezesc ochii și ni se înmoaie inima, încât nu putem așterne pe hârtie toate câte ne încearcă sufletul! Tot ce vă putem spune noi, prizonierii, este că vă vom purta în inimă ca pe o icoană și

vă rugăm să faceți ca și pe noi să ne ocrotească același cer românesc, pe care înțelepciunea dvs. îl luminează. **Vrem libertate, Domnule General, și vrem să ne aduceți și pe noi și morții noștri la pământul scump al Patriei Române!"**

Dorința de unificare era extraordinar de clară în concepția acestor oameni. Deși Antonescu, în condițiile de atunci, a refuzat să forțeze înglobarea acelor regiuni în cadrul României, el a trimis o scrisoare lui Hitler, un memoriu, la 21 aprilie 1941, în care, ultimativ, i-a cerut să oprească înaintarea trupelor maghiare pentru ca acestea să nu ocupe și Banatul, astfel făcând o fuziune cu teritoriile ocupate după Dictatul de la Viena în Transilvania de nord-est și astfel periclitând și situația românilor din Banat, dar și situația întregii României. Și Hitler a ordonat, într-adevăr, lui Horti să-și oprească trupele. Ungurii au ocupat numai câteva regiuni din nordul Serbiei, dar s-au comportat acolo cu o brutalitate fără limite față de localnici, la fel cum făcuseră și cu românii din Transilvania. În iarna lui 1942, au fost asasinați mii de sârbi. Cei care au fost martori spun că Dunărea era plină cu cadăvre ale sârbilor asasinați de unguri. Înaintarea acestora în tot Banatul a fost oprită prin cererea lui Ion Antonescu.

În timpul războiului, românii din Serbia au avut extrem de mult de suferit. Mult mai mult decât înainte. De ce? Regiunea a fost formal lăsată în mâna guvernului sârb, deci autoritățile locale erau majoritar sârbe, pornite împotriva românilor întrucât considerau că aceștia pun la cale unirea cu România. Românii mai aveau de suferit și din partea partizanilor comuniști ai lui Tito, care, tot pe ideea că românii sunt aliați cu Germania, îi asupreau și pe românii de acolo. Din partea partizanilor naționaliști, ai lui Mihailovici, același lucru. La fel, din partea bulgarilor (pătrunși într-o parte din zona Timocului), din partea ungarilor (în partea de nord a Banatului) și din partea germanilor. De ce și din partea germanilor? Pentru că autoritățile locale, majoritar sârbești,

faceau în așa fel încât, atunci când erau atentate puse la cale de partizanii titoiști sau ai lui Mihailovici, să fie acuzați românii, și germanii începeau să-i asasineze pe rând. Deci, nu participau ei la acele atentate anti-germane, dar erau cei care sufereau de pe urma lor. Ion Antonescu i-a ajutat pe românii din Serbia, în perioada războiului, în primul rând cu alimente, mai ales în zona Timocului care suferea foarte mult, apoi financiar – a înființat niște bănci populare pentru românii din Timoc și din Banatul sârbesc, i-a ajutat cu combustibil care lipsea foarte mult în zona respectivă, le-a trimis manuale școlare, mijloace de culturalizare ș.a.m.d., pentru a întreține flacăra aceasta a românismului în mijlocul românilor din Serbia.

În 1944, războiul s-a întors, Tito a reușit să stăpânească întreaga Iugoslavia, unitățile sale s-au gândit că momentul este prielnic să ocupe întregul Banat. Am găsit multe documente – unele le prezint în această carte – în care detașamente titoiste pătrund în Banat, jefuiesc peste tot, uneori asasinează grănicerii români. Unul din aceste detașamente a pătruns în Banat până la munți, pentru că era o oarecare dezordine și în rândul armatei române, cu 200 de căruțe, în noiembrie 1944. S-au întors cu ele pline. A existat chiar teza necesității unirii întregului Banat în cadrul Serbiei. Nu s-a ajuns din fericire la acest lucru. Este, parțial, și meritul lui Petru Groza care s-a întâlnit cu Tito în 1945. Petru Groza, cât este el de hulit, avea un șarm deosebit și știa să-i convingă pe cei cu care vorbea. A reușit să-l îmbuneze chiar și pe Stalin, în fața căruia toți tremurau. Trebuie să menționăm că, datorită guvernului său, România are astăzi Transilvania de nord-est. Pentru că, dacă nu se realiza Guvernul Petru Groza în martie 1946, Stalin nu ar fi dat înapoi Transilvania de nord-est...

În perioada 1945-1989, soarta românilor din Iugoslavia a revenit la ceea ce se întâmpla în perioada interbelică și, din păcate, și acum, după 1989, situația este la fel.

În Timoc, unde românii sunt cei mai oropsiți, nu există încă nici o școală în limba română, nu există nici o biserică în limba română. Dar s-a făcut o biserică în limba română de către un preot român, l-a Malaița, după câte știu, cu încercarea episcopului sârb de acolo de a o demola, episcop care avea pe deplin ajutorul autorităților de acolo. Deci este cu forța ținută în viață acea biserică românească pentru 400-500 de români din Valea Timocului.

În Europa contemporană, valorile democratice definesc un stat. România poate fi definită pe deplin ca având valori democratice, inclusiv în ceea ce privește raporturile cu minoritatea sârbă. Chiar dacă nu ne-am solidarizat la nivel de stat cu Serbia atunci când a fost atacată samavolnic de americani în 1989 și de englezi în 1998-1999, totuși spiritul majorității poporului român a fost de partea sârbilor. Eram în parlament atunci și am organizat un protest în ziua în care a vizitat parlamentul român Tony Blair, prim-ministrul Marii Britanii, una din țările care bombardau pe sârbi. Venea să-și prezinte glorios acțiunile criminale împotriva sârbilor. Am reușit să-i fac pe toți deputații P.U.N.R.-ului de atunci, erau vreo douăzeci și ceva, să-și pună în piept o insignă cu mesajul „Stopați bombardarea Serbiei!” și am agitat și spre Tony Blair, niște placarde cu aceeași inscripție. Toate televiziunile occidentale au focalizat acest moment și, în seara respectivă, a fost prezentat peste tot. Curios a fost că l-am invitat pe deputatul sârb din Cameră, din acel moment, Gvozdenovici, să participe alături de noi. Gvozdenovici a lipsit în acea zi. Noi, niște români, protestam în favoarea țării lui și el a refuzat să participe la acest eveniment.

Rămâne, deci, în continuare, ca și Serbia să-și demonstreze caracterul democratic și în legătură cu românii. Noi nu vrem nici un teritoriu din Serbia, dar vrem ca acea țară să răspundă cu aceeași monedă. **Noi creăm în România o**

situație deplin democratică minorității sârbo-croate, la fel să fie și pentru românii din Iugoslavia.

Iorga, într-o mențiune din 1940, în care se întreba și el ce este sud-estul european, spunea așa: „**popoarele din sud-estul european trebuie să uite toate resentimentele și orice pricini care le-ar putea dezbinda și, înțelegând imperativele vremii, să se unească conform cu legăturile lor istorice, cu afinitățile originii lor.**” Era un apel la împăcare deplină între popoarele balcanice. Și eu sunt de acord că singura soluție pentru popoarele balcanice este, în acest mozaic extraordinar, implantarea pe deplin a democrației pentru toți, pentru toate etniile din Balcani, nu doar pentru unii. Și cred că și Serbia va merge, mai devreme sau mai târziu, pe această cale. **Din păcate, mai sunt încă naționaliști șovini la Belgrad care acționează violent.** Când a apărut această carte, am trimis un exemplar și ambasadorului Serbiei la București. La o lună, a apărut la Belgrad, în presa de acolo, o recenzie vitriolantă la adresa cărții și, evident, la adresa autorului. De aceea, prevăzând o asemenea reacție, am fotocopiat documentele. Sunt de necombătut în ceea ce spun în această carte.

Petre Țurlea

(Material redactat
după înregistrare audio)

Savantul lingvist Radu Flora

Savantul român, dr. Radu Flora, s-a născut la 5 septembrie 1922, la Satu Nou (Serbia) și a decedat la 4 septembrie 1989, la Rovinj (Rovini), în Croația.

Radu Flora a fost cel mai important om de știință român și, totodată, un important scriitor român din Serbia.

Școala primară a terminat-o în localitatea natală, Satu Nou (1929-1934), pentru ca, apoi, să-și continue studiile la Liceul din Panciova (1934-1937) și la Liceul din Vârșeț (1937-1942). A studiat limbile romanice la București și Belgrad. În anul 1948, și-a luat licența la Facultatea de Filologie din Belgrad (Limba și literatura franceză și Gramatica comparată a limbilor romanice). Teza de doctorat *Graiurile românești din punctul de vedere al geografiei lingvistice (Banatski rumunski dijalekti u svetlu lingvističke geografije)*, a susținut-o în anul 1959, la Zagreb. Mentorul profesorului Flora, la elaborarea acestui studiu deosebit de important, care are 530 de pagini, a fost prof. dr. Mirko Deanovici, de la Facultatea de Filozofie a Universității din Zagreb, inițiatorul publicării impozantei lucrări *Lingvistički atlas Sredozemlja (Atlasul lingvistic al țărilor mediteraneene)*.

În perioada anilor 1948-1952, Radu Flora a fost profesor la Liceul Român din Vârșeț și la Școala Normală din Vârșeț. În perioada 1952-1955, a fost profesor la Școala Superioară de Pedagogie din Novi Sad (Secția pentru limba și literatura română), iar, în perioada 1955-1963, a fost profesor la Școala Superioară de Pedagogie din Zrenianin, unde a predat obiectul Limba și literatura română. Din anul 1963 și până în 1987, a fost profesor titular și șef al Catedrei de limba și literatura română a Facultății de Filologie din Belgrad. Din anul 1981, când a fost deschisă Catedra de limbă și literatură

română a Facultății de Filozofie din Novi Sad, a fost profesor la această catedră, la fondarea căreia a contribuit.

Radu Flora este una dintre cele zece personalități de pe teritoriul fostului stat Iugoslavia despre care se vorbește și în renumita *Encyclophaedia Britannica*, pe lângă Ivo Andrici, laureat cu Premiul Nobel pentru literatură, cunoscutul muzician, de origine aromână, Stevan Mokranjac (S. Mocraniat), renumiții savanți de renume mondial Nikola Tesla, Mihajlo Pupin (M. Pupin), Pavle Savić (P. Savici), Rudjer Bošković (Ruger Boșcovici) etc.

În această familie de personalități, s-a aflat și Radu Flora, erudit cu preocupări deosebit de variate, o personalitate pregnantă, care a militat prin forța sa creatoare inepuizabilă, prin angajarea sa multilaterală, pentru dezvoltarea vieții științifice și culturale a românilor din Serbia.

A rămas memorabilă și activitatea sa ca fondator și, ani în șir, președinte al renumitei Societăți de Limba Română din Voivodina.

Radu Flora a făcut foarte mult pentru etnia română din Serbia, atât în domeniul învățământului, literaturii și culturii, în general, cât și, în mod special, în domeniul păstrării și cultivării limbii române, realizând ample cercetări științifice în acest spațiu (în lingvistică, dialectologie, folclor). A fost un distins profesor universitar, om de știință și cultură, scriitor, dramaturg, istoric și critic literar, folclorist, autor de antologii, de manuale școlare, de cursuri pentru uzul studenților, cercetător al relațiilor sârbo-române, traducător, dar, înainte de toate, lingvist și dialectolog de marcă.

Dialectologia a fost disciplina științifică de bază, căreia prof. dr. Radu Flora i-a acordat cea mai mare atenție. Drept mărturie stă cartea *Dijalektološki profil rumunskih banatskih govora sa vršačkog područja (Profilul dialectologic al graiurilor bănățene românești din regiunea Vârșețul*, cu 34 de hărți lingvistice și 32 texte dialectologice, Novi Sad, *Matica*

srpska, 1962, 169 pag.), cât și teza sa de doctorat, publicată sub titlul *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije* (**Graiurile bănățene românești în lumina geografiei lingvistice**), Beograd, Filološki fakultet Beogradskog Univerziteta, Monografije XXIV, 1969, 528 str. + 44 hărți. Tot din acest domeniu fac parte și **Atlasul lingvistic al graiurilor românești din Banatul iugoslav** – ALBI (*Lingvistički atlas rumunskih dijalekata iz jugoslovenskog Banata*) și **Micul atlas lingvistic al graiurilor istro-române** – MALGI, două lucrări capitale care, din păcate, încă nu au văzut lumina tiparului în Serbia.

În 2003, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan Al. Rosetti” al Academiei Române a publicat cartea despre cercetările făcute de Radu Flora la istro-români și a facilitat oamenilor de știință să se informeze mai bine despre concluziile acestui renumit lingvist și dialectolog, prezentate în *Micul atlas lingvistic al graiurilor istro-române*.

Radu Flora a fost membru permanent al renumitei instituții științifice *Matica srpska* din Novi Sad, iar, din anul 1953, a fost și colaborator al Centrului Internațional pentru Dialectologie din Louvain (Belgia). A participat la mai mult de douăzeci de congrese internaționale din domeniul lingvisticii, dialectologiei și folclorului, precum și la numeroase reuniuni consacrate lingvisticii romanice, filologiei, etnologiei și istoriei. A alcătuit două dicționare și anume: **Dicționarul sârb-român** (XIV + 645 pag.), 1952, Editura „Frăție și unitate”, Vârșeț și **Dicționarul român-sârb** (XXVIII + 356 p.), 1969, Panciova – București, dicționar tipărit în coeditare la „Libertatea” din Panciova și la „Editura Științifică” din București.

Din domeniul literaturii, amintim două cărți importante: **Istoria literaturii române. De la origini până la Unirea Principatelor, vol. I**, Vârșeț, Editura „Libertatea”, 1962, 278 pag. și **Istoria literaturii române, vol. II**, Vârșeț, Editura

„Libertatea”, 1963, 371 p. Ani în șir, ambele cărți au fost folosite de elevii școlilor medii în limba română, ca manuale pentru obiectul Limba și literatura română. Pentru necesitățile învățământului în limba română din Serbia, a alcătuit și două antologii: ***Din proza clasicilor români, Nuvela***, Editura „Frăție și unitate, Vârșeț, 1952, 462 p. și ***Din lirica clasicilor români. De la Văcărești și până la poezia burgheză dintre cele două războaie***, Editura „Frăție și unitate”, Vârșeț, 1953, 496 pag.

În mod deosebit, trebuie amintită și cartea lui Radu Flora ***Literatura română din Voivodina. Panorama unui sfert de veac 1946-1970***, Casa de Editură „Libertatea”, Panciova, 1971, 175 p.

În calitate de fondator al Societății de Limba Română din Voivodina (la 4 martie 1962) și de inițiator al formării Crujocului pentru folclor al S.L.R., dr. Radu Flora a scris și lucrarea de referință ***Folclor literar bănățean. Premise și sinteze***, Editura „Libertatea”, Panciova, 1975, 364 pag., precum și prefața la cele două volume masive de folclor literar, cules de membrii Comisiei de folclor a S.L.R.: ***Foaie verde, spic de grâu***, Zrenianin, 1979 și ***Foaie verde, lămâiță***, Zrenianin, 1982.

Ca bun cunoscător al conviețuirii celor două popoare, român și sârb, a scris două cărți de referință: ***Din relațiile sârbo-române. Privire de ansamblu***, Editura „Libertatea”, Panciova, 1964, 235 pag. și ***Relațiile sârbo-române. Noi contribuții***, Editura „Libertatea”, Panciova, 1968, 408 pag.

Radu Flora a scris și beletristică: ***Școala logodnicilor, Copilăria din amintiri, Vârtejul, Capcana, Zidul, Vizuina***.

*
* *

Profesorul Radu Flora a fost un om înzestrat cu o putere de muncă, tenacitate și perseverență ieșite din comun. Fiind

exigent cu sine însuși, a cerut același lucru colaboratorilor și studenților săi. A fost și rămâne un exemplu demn de urmat pentru noi toți.

Lucian Marina – Voivodina

(Material redactat
după înregistrare audio)

Radu Flora **și literatura română din Voivodina**

Radu Flora, personalitate de vârf a literaturii române din Voivodina, este primul interpret de autoritate al fenomenului literar autentic din această zonă geografică a Europei.

Volumul său *Literatura română din Voivodina. Panorama unui sfert de veac (1946-1970)*, apărut în 1971, la Editura „Libertatea” din Panciova, cu prilejul aniversării a 25 de ani de viață literară în limba română, a rămas o carte de cult, devenită raritate, scrisă într-o suflare, autorul ei făcând ca atenția cititorilor și oamenilor de cultură să se îndrepte spre un fenomen literar contemporan cu totul ieșit din comun, capabil să ne surprindă, să ne schimbe propria biografie culturală, să ne fascineze.

Cartea a făcut valuri: a fost comentată, discutată grav dar și în termeni generoși, păstrându-se în memoria noastră cu o putere de actualitate și cu speranța că se vor adâncii lucrurile în momentul când vom avea timp să ne gândim la evoluția acestei literaturi.

Până la apariția acestei cărți modeste, dar așteptate cu interes și curiozitate, nu exista o autoritate ce putea să atragă atenția exegeților și publicului cititor asupra unui fenomen literar capabil să devină o prezență constantă a culturii românilor din această zonă geografică. Radu Flora a anticipat o anumită stare a lucrurilor, încercând să facă primul pas în vederea definirii acestei literaturi. Pentru prima dată, acest fenomen literar este privit în ansamblu, iar identitatea scriitorului și formele moderne de expresie, asupra cărora insista la timpul acela Radu Flora, demonstrează o mare atracție pentru iubitorii de carte.

Astăzi, literatura românilor din Voivodina este deja o realitate bine definită. Ea reflectă atitudinea față de timpurile pe care le-am trăit și ambiția noastră de a afirma varietatea, nuanțele, alternativele, posibila versiune a motivațiilor artistice.

Această modestă istorie literară a fost, la scurt timp, adăugită și completată, apoi tradusă în limba sârbă, la cererea prestigioasei edituri *Matica srpska*.

Radu Flora a fost de la început implicat în mișcarea literară a generației din care a făcut parte. Și nu numai. În diferite etape ale vieții sale, a demonstrat că este interesat de a contribui la profilarea identității scriitorului din Voivodina într-un context mai larg. A fost unul din inițiatorii Coloniei literare *Fântâna fetei*, care era organizată în fiecare septembrie în Dunele de nisip ale Deliblății, în imediata apropiere a localității Petrovasâla, renumită pentru fântânile sale piramidale și unice din acest Banat. Memorabile au fost nopțile albe de la *Fântâna fetei*, unde șapte zile se discuta, de dimineața și până dimineața, despre literatură, statutul scriitorului, modernitate, despre poziția noastră artistică în contextul general al literaturii, dar și despre anumite manuscrise pregătite pentru tipar, problema istro-românilor, a interferențelor culturale și, în primul rând, a stărilor de conștiință. Desigur, nu lipseau nici confruntările intelectuale! Viața literară era dinamizată datorită acestui neobosit animator al „programului” nostru de promovare a scriitorilor.

Seară de seară, erau organizate întâlniri literare fermecătoare, cu discuții, cu dialoguri la nesfârșit. Mergeam prin satele noastre și Radu explica ce anume facem noi la Colonia literară, de ce ne ocupăm cu scrisul, care e șansa scriitorilor noștri și așa pe rând. Erau anii șaptezeci și optzeci. Sfârșitul de veac era încă departe de noi. Eram atunci scriitorii secolului XX. Am înțeles de la mică distanță spiritul vremii. Publicul cititor era familiarizat cu noi. Acest public era pregătit

pentru interpretarea noilor noastre publicații. Noaptele albe de la *Fântâna fetei* la care mă reîntorc mereu, erau nopțile multor întrebări, nopțile unde încercam să judecăm lucrurile, să punem accent pe o calitate literară cât mai bună, cât mai originală, cât mai specifică inițiativei noastre de a fi alături de textele care vorbesc de la sine și care ne vor putea reprezenta într-un spațiu mai larg. Fără Colonia literară am fi rămas mai puțin înțeleși, mai puțin schimbați la față, literar și intertextual. Legenda spune că, în fabuloasa fântână din dunele de nisip ale Banatului, pe timpuri depărtate, a fost aruncată, în mod misterios, o fecioară de toată frumusețea. Era o noapte limpede cum nu s-a mai văzut, o noapte albă, o noapte de sânziene. Se spune că, în drum, spre luciul apei, s-ar fi văzut clar cum cade în cerul înstelat și cum se transformă în stea.

Oamenii cred că, în miezul nopții de vară, din zona acestor nisipuri bănățene, se poate întrezări o stea, în imediata apropiere a arcului lunar. Lumina acestei stele se reflectă direct în fântâna legendară și, privită sub un anumit unghi, poate descrie, pe apa din gura fântânii, chipul necunoscutei fecioare. Evident, ficțiunea are o mare virtute. Închipuirile noastre, la fel. Numai că, niciodată nu vom ști dacă adevărul e ascuns în ficțiune, ori ficțiunea, în adevăr.

În acest context, ne-am putea aminti cum a fost întocmită și tradusă prima antologie de poezie românească, sub îngrijirea lui Radu, publicată la renumita Editură belgrădeană „Nolit”, unde era redactor Vasko Popa, lucru de multe ori trecut cu vederea, deși Vasko inițiasse, la această editură, o colecție de literatură universală unică, numită „Metamorfoze”, care, după plecarea sa dintre noi, s-a stins definitiv.

Țin să amintesc aici că, tot la această editură și în colecția sus amintită, a mai fost publicată o carte rară – *Craii de curte veche* a lui Mateiu Caragiale. Important de amintit că multe din aceste proiecte au fost discutate și zămislite chiar la Colonia literară *Fântâna fetei*, care, pe parcurs, a devenit un

centru de referință emblematic. Și nu este deloc întâmplător că această carte atrage atenția asupra acelor zile și nopți fascinante, reîncadrate în memoria sentimentală a acestei specifice colonii, care articulează aspectele tematice ale Banatului literarizat.

Noaptele albe de la *Fântâna fetei*, întrucât se vor mai repeta vreodată, s-ar putea să pună în mișcare roata amintirilor ce ne poate duce, rapid și spontan, dintr-o lume a realității date, într-o lume literară a miracolelor. Văd în toate acestea, impresionanta idee de a păstra în memorie tot ceea ce poate fi, într-un viitor imprevizibil, ocrotit de speranță.

Slavco Almăjan

Însemnări despre literatura română din Voivodina

S-a nimerit ca prima generație de scriitori de la noi să fie cu adevărat o generație compactă, atât biologic, cât și prin năzuințele și aspirațiile pe care le aveau apartenenții ei. Formați într-o perioadă în care condițiile istorice, sociale și intelectuale nu au fost deloc favorabile, privați, la început, de accesul la instruire în limba maternă, iar mai târziu, zguduiți de seisme istorice, tinerii care au ieșit din Al Doilea Război Mondial (marea majoritate, între 18 și 23 de ani) s-au trezit în cu totul alte condiții istorice. Ei și-au asumat greul începutului, ordonându-și energiile și forțele spirituale în conturarea unei identități culturale care să nu fie, totuși, în contradicție cu spiritul timpului. Altfel, nici nu se putea. S-au grupat în jurul Cercului Literar „Lumina”, înființat la Coștei, pe data de 11 august 1946. A fost perioada înființării administrative și politice a instituțiilor pe plan general majoritar, dar și minoritar – înființarea Uniunii Culturale, a organelor de presă, restructurarea și reformarea activităților și societăților culturale din satele noastre, cât și punerea bazei învățământului în limba maternă. Cadre didactice autohtone, cadre didactice venite din România înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, care au rămas în Banat, țărani luminați din satele noastre, elevi din ultimele clase de școală medie, precum și studenți, toți, plini de entuziasm, și-au asumat sarcina de a participa la crearea unui profil cultural în limba maternă. Trebuie avut în vedere faptul că aproape un întreg deceniu postbelic se caracterizează prin două aspecte total opuse: unul, de demolare ideologică a tuturor valorilor vechi, fie culturale sau sociale, și, doi, de stimulare a noului spirit de festivism în afirmarea perceptelor ideologice. Aceste presiuni ale structurilor politice în instrumentarea ideologică a literaturii au influențat puternic

asupra caracterului ei, în așa măsură încât, aproape întreaga perioadă (1945-1953) se diferențiază tocmai după primatul orientărilor extraliterare ale majorității textelor publicate. Doctrina realismului socialist, cu tehnicile sale de negru-alb de prezentare a fenomenelor politice, sociale și culturale, este destul de repede subminată, ajungându-se la confruntarea dintre moderniști și tradiționaliști, care își are rădăcini mai adânci, în perioada interbelică. În faimoasele „conflicte din cadrul stângii iugoslave”, dintre Miroslav Krleža (aproape singur), pe de-o parte, și grupul lui R. Zogović, J. Popović, M. Djilas, O. Davičo și alții, pe de altă parte, câștigul de cauză îl au moderniștii prin volumele de debut ale lui Miodrag Pavlović și Vasko Popa, în poezie, Radomir Konstantinović, în publicistică și proză, Zoran Mišić, în critica literară și, ceva mai târziu, grupul Medijala, în artele plastice.

Era normal ca la disensiuni să se ajungă și în sânul minorității. Vasko Popa era omul avizat și la zi cu tot ceea ce se întâmpla în cultură, era secretarul Societății de Prietenie Sârbo-Franceză, societate care l-a adus pe marele Jean Cassou la Belgrad, deschizând o portiță spre stânga franceză. Nu trebuie uitați nici „bătrânii” suprarealiști, școliți la Paris și la curent cu tot ce se întâmpla acolo (M. Ristić, D. Matić, A. Vučo. K. Popović etc) care, la rândul lor, au susținut și încurajat, în culise, în bună parte, acolo unde se făceau jocurile politice, noile orientări din viața literară iugoslavă. Deci, din 1953, cei câțiva tineri din jurul revistei noastre încep să scrie altfel, iar „conflictul” culminează cu eseul lui Ion Miloș din „Lumina” (decembrie '56-ianuarie '57). Evident, forțele tinere au pierdut, pentru un anumit timp, disputa cu „grupul întemeietor” (I. Miloș emigrează, F. Ștefan pleacă la N. Sad și optează pentru scrisul în limba sârbă), așa că seceta ideologică mai durează vreo 6-7 ani, până prin 1964, când, în revista „Lumina”, încep să publice mai frecvent Slavco Almăjan și Costa Toader. Tot în acel an, în primul număr, apare o amplă

Baba Novac câștigă dragostea și prețuirea poporului român care l-a așezat în cântec de baladă, în cronici și în bronz, nemurindu-l prin secole.

Prahova, zonă centrală și importantă a Țării Românești, l-a găzduit și l-a cunoscut îndeaproape pe Baba Novac.

A locuit o vreme la Ploiești, pregătind, în calitatea sa de general, armata care avea să treacă, prin Valea Teleajenului și a Buzăului, în Transilvania, pentru înfăptuirea primului stat unitar român (27 mai 1600). În toamna aceluiași an, îl întâlnim din nou în Prahova, în timpul operațiunilor militare de la Ceptura, Urlați și Bucov.

După aceste evenimente, defavorabile lui Mihai Viteazul, o parte din oștenii lui Baba Novac se hotărăsc să rămână în zona Prahovei. Se înfiripă, astfel, în marginea de nord a Ploieștiului (pe atunci, un târg în devenire), cartierul cunoscut și astăzi sub numele de „Piața sârbească”, iar, la 18 km de el, pe Valea Teleajenului, un început de așezare rurală, botezată de întemeietori, Satu Nou. Presupunem că acest nume are legătură cu localitatea de proveniență a celor care i l-au atribuit, localitate care, în acel context istoric, nu putea fi alta decât Satu Nou din Banat. Această ipoteză are ca suport cunoscutul obicei al românilor de a da unei așezări nou înființate fie numele întemeietorului principal, fie numele localității din care provine populația dislocată.

După acest incurs în Principatul Țării Românești la finele secolului XVI, să revenim la Banatul de Sud. Revoltele din spațiile ocupate de otomani, conjugate cu dese atacuri nord-dunărene, au contribuit la slăbirea puterii militare turcești în această parte a Imperiului, dând posibilitate Curții de la Viena să elibereze Banatul de Sud.

Turcii au lăsat în urma lor o adevărată Vale a Plângerii. Administrația imperială habsburgică găsește ieșirea din această situație dramatică prin aplicarea unor măsuri inteligente, menite să atragă în acest spațiu populații din zonele

învecinate, îndeosebi din Banatul de nord, Transilvania și Oltenia.

La Satu Nou, numărul localnicilor a fost substanțial mărit cu nord bănățeni, ardeleni și olteni. Fiecare familie primea, gratuit, lot de casă și materiale pentru ridicarea construcțiilor gospodărești, 20 de iugăre de teren agricol, vite de tracțiune, cereale pentru consum pe o perioadă de un an. La acestea, se mai adăugau și alte avantaje, cum ar fi: o vacă (la două familii), împrumut bănesc (fără dobândă) cu termen de înapoiere la trei ani, scutiri și micșorări de impozite, posibilitatea angajării bărbaților, ca lefegii, în regimentele de graniță.

Aplicarea acestor măsuri a condus rapid la revigorarea localității și a coeziunii membrilor ei. Bunăstarea materială a fiecăruia se răsfrânge pozitiv asupra dezvoltării întregii comunități. În această evoluție, viața spirituală a fost asemenea liantului care leagă piatră de piatră construcția unui edificiu impunător. Credința în Dumnezeu, păstrarea și afinitatea valorilor identitare, precum limba, istoria, cultura și obiceiurile tradiționale au constituit elementele principale ale acestui liant al durabilității, întrupat într-o multitudine de fapte admirabile. Numai așa s-au putut ridica numeroase edificii de interes public (biserici, școli, instituții de cultură, clădiri pentru funcționarea unui regiment grăniceresc etc.). Numai așa, prin credința în Dumnezeu, inteligență, muncă și unitate, s-a putut face față numeroaselor situații dificile, specifice unui spațiu de frontieră, bântuit, ca-ntr-o răscruce, de vânturile neostoite ale vremurilor.

Așa a fost, de exemplu, în anul 1788, când Banatul este supus unui puternic atac militar turcesc. Satu Nou, alături de întreaga linie de apărare din Banatul de Sud, și-a dovedit și acum puterea militară și capacitatea de a acționa unitar. Au fost numeroase pierderi, între care incendierea Bisericii vechi,

economică, criză morală), activitatea de odinioară se diminuează, se sting coloniile literare de altădată, cele ce-au urmat au fost folclor politic barbisto-transfrontaliero-propagandistic, *activitatea revuistică s-a transformat într-un fel de floristică de latinitate frumos colorată și doctorhonoricauzată.*

Celor trei nume de mai sus le putem adăuga încă vreo alte două-trei nume cu care putem ieși în lume. O nouă generație care să promită ceva încă nu se întrevede la orizontul stingerii noastre biologice, în primul rând, ca minoritate.

Simeon Lăzăreanu

O carte despre Satu Nou – Banatul sârbesc, publicată de Editura Libertas Ploiești, 2013

Satu Nou face parte din grupul celor 36 de localități cu populație românească din zona de sud a Banatului, aflate în componența Serbiei. E situată pe drumul ce leagă Timișoara de Belgrad, la 18 km de municipiul Panciova, pe un platou larg, cuprins între Valea Timișului, poalele Munților Vârșeț și Depresiunea Bisericii Albe, ajungând, la sud, până spre Dunăre. Localitatea este atestată, cu acest nume, din sec. XIV, într-un act de proprietate al contelui Nicolae Ravai. Existența ei se duce însă mult mai departe în timp, devreme ce întreg acest spațiu al Banatului îl întâlnim făcând parte din marele stat dac al lui Burebista.

Potrivit tradiției orale locale, vatra acestei așezări a fost distrusă în timpul unor violente incursiuni militare, întreprinse de imperialii otomani. Prăpădul produs a fost atât de mare încât, după alungarea invadatorilor, locuitorii reveniți la baștină au trebuit să-și întemeieze alte gospodării, practic, să pună temeliiile unui sat nou, lângă ruinele celui vechi.

Spațiu de interferențe militare habsburgo - otomane, Banatul de sud are parte de o experiență dramatică, împinsă până la limitele pustiirii. Tăișul iataganului, jaful și robia fac ravagii. Parte din populație se retrage în Banatul de nord, Transilvania și Oltenia și chiar mai departe, ajungând până în inima Munteniei. În sudul, dar mai ales în nordul Dunării, se formează cete de luptători, care țin într-o alertă continuă raialele turcești din zonă.

Sub conducerea lui Mihai Viteazul, faptele de vitejie întreprinse împotriva Porții Otomane ating proporții de epopee. Din spațiile balcanice, i se alătură numeroși luptători, conduși de căpitani vestiți, precum Baba Novac, venit din părțile Dunării bănățene. Prin loialitatea și marile sale fapte de vitejie,

selecție din poezia română interbelică (A. Gavrilov), iar în anul următor, celor doi se alătură Felicia Marina, sunt publicate poeme semnate de A.E. Baconski și Nichita Stănescu, revista deschizându-se astfel spre poezie română contemporană. Cenaclurile literare de la Liceul și de la Școala Normală din Vârșeț sunt tot mai active, îmbrățișând noul, așa că, până în 1968, mai apar destule nume, semnând fie proză, fie versuri (Lia Baloș, Viorica Bojin, Eugenia Ciobanu, Virginia Vârzoc etc.) ca, în ultimul număr pe 1968, să apară Olimpiu Baloș, Petru Cârdu și Ioan Flora. Urmează Concursul „Lumina” (1969) și publicarea, în nr. 3.4/1969, a unor fragmente, sau cicluri, din lucrările premiate (volumele vor apare în anul următor, 1970), eveniment care va fi de primă importanță pentru noul curs al literaturii noastre. Pe scena literară apare o nouă generație și, am vrea aici, să clarificăm noțiunea ca atare cu un citat din „Generație și creație” de T. Vianu: „Sub discrepanța generațiilor cronologice și biologice se pot reface unele generații de creație, adică solidaritate între oameni care, trăind în aceeași vreme, oricare ar fi vârsta lor, nutresc aceleași aspirații și colaborează la aceeași operă. Existența generațiilor de creație este unul din faptele cele mai caracteristice ale societăților civilizate”. Slavco Almăjan, Costa Toader, Felicia Marina, Ioan Flora, Olimpiu Baloș și Petru Cârdu sunt exact o astfel de generație ca cea din definiția citată.

La apariția acestei generații, au contribuit mai multe elemente și evenimente politice și culturale manifestate pe plan iugoslav mai larg: deschiderea spre Occident și traduceri masive din literatura universală clasică, modernă și contemporană; afirmarea în forță a moderniștilor „iugoslavi” (poezie, proză, teatru, arte plastice, cinematografie); înființarea festivalurilor internaționale de poezie (Struga, Întâlnirile Internaționale ale Scriitorilor de la Belgrad); Târgul Internațional de carte de la Belgrad; pătrunderea pe piața autohtonă a filmelor bune din cinematografia mondială;

numeroasele manifestări culturale în capitalele fostelor republici iugoslave, precum și evenimentele sociale și politice din 1968, îndeosebi demonstrațiile studentești care au avut un ecou pe măsură și la Belgrad. Era natural ca tinerii de atunci să nu rămână indiferenți la toate acestea (amintim pasiunea lui S. Almăjan pentru film), apariția unor artiști plastici școliți (P. Marina, D. Ardelean, L. Balnojan și alții), care sunt la zi cu tot ceea ce se întâmplă în capitală și în orașele mari din Iugoslavia. Mai e Radio Novi Sad și emisiunile muzicale dedicate tinerilor, traducerea autorilor noștri în limba sârbă, alcătuirea primelor antologii în limba sârbă și în alte limbi ale minorităților din Voivodina. De asemenea, un alt element foarte important – importul serios de carte din România și venirea scriitorilor din România, la Casa de Presă și Editură „Libertatea”, contactul direct între poeții noștri cu criticii și poeții români. E anul 1970, un grup de tineri studenți urmează la București filologia, artele plastice, cinematografia, studiile de teatru și regie. Se înființează „Tribuna Tineretului” cu un grup de tineri entuziaști și cu o largă deschidere spre cultură. Editura „Libertatea” publică, fără îngrădiri, volumele tinerilor, se înființează „Colonia Literară”, care are efecte benefice asupra scriitorilor. Perioada 1968-1975 este perioada de formare și consolidare a generației care, în următorii ani, va deveni generația care va ridica foarte mult calitatea și valoarea creației în limba română, la noi.

Evident, după ce această generație a reușit să impună noile valori, nu numai în cadrul minorității noastre, ci pe un plan mult mai larg, cu ecouri reale în contextul iugoslav și cu câștigarea unui loc binemeritat în literatura română contemporană, mai ales în cadrul generației optzeciste, generația, ca orice fenomen, s-a disipat, rămânând doar câteva personalități care s-au impus: Ioan Flora, Petru Cărdus și Slavco Almăjan. După 1990, (destrămarea spațiului ex-iugoslav, subminarea pe scară largă a valorilor, războiul, criza

de bârne, în care se aflau cele mai vechi înscrisuri despre trecutul localității.

O barbarie asemănătoare, dar cu conotații mult mai grave, se produce și în 1849. Aflată în trecere spre Panciova, armata maghiară, deci o componentă a armatei imperiale, se oprește în Satu Nou, pentru a distruge, cu sălbăticie, icoanele, obiectele de cult, cărțile și documentele din Biserica Ortodoxă Română, dând apoi foc întregului edificiu. Fapta se petrece într-o localitate supusă imperiului și angajată în apărarea lui. Mai putem vorbi, în acest context, de educație, de norme de conduită, de civilizație? Cred că, mai degrabă, de ferocitatea sălbaticului asiatic, „civilizat”, în popasul lui european, doar de praful căzut de pe cizma soldatului austriac.

Ca și când n-ar fi fost îndeajuns această probă de primitivism, în octombrie 1944, același lăcaș de cult este iarăși dat pradă flăcărilor. De data aceasta, autorii crimei nu erau nici turci, nici maghiari. Au lucrat și au rămas sub acoperire. Nu clădirea și obiectele de cult ortodox au fost miza, ci mulțimea documentelor despre populația românească. Și nici acestea n-ar fi contat, dacă înscrisurile lor n-ar fi cuprins mulțime de date relevante despre românii de aici, a căror cunoaștere publică ar fi anulat credibilitatea unor mistificări, pregătite de minți înguste, înfășurate în opacități rasiste. Ne referim la documente precum: Conscriptia Bisericii Ortodoxe Române, din 1882, care comunică numărul de „6.284 suflete” (referire la românii din Satu Nou), ori de recensământul din 1921 – 5130 români, dintr-un total de 6200 locuitori.

După Al II-lea Război Mondial și până în prezent, comunitatea românilor din Satu Nou a știut să rămână unitară, să-și apere identitatea și interesele, cultivând pe mai departe o conviețuire armonioasă cu sârbii, întărind continuu relațiile frățești cu românii din Serbia, din România și de pretutindeni.

Publicarea acestei cărți despre Satu Nou (Serbia), la Ploiești (România) este rodul unor asemenea relații, a

conlucrării cultural-științifice comune în cadrul organizației nonguvernamentale Forumul European pentru Istorie și Cultură. I-am cunoscut pe locuitorii din Satu Nou, români și sârbi, la ei acasă. I-am cunoscut pe câțiva dintre reprezentanții lor și ai altor localități sârbești, la Cursurile de Vară de la Vălenii de Munte și la Festivalul Internațional de Poezie „Nichita Stănescu” de la Ploiești. Însuși marele poet ploieștean, Nichita Stănescu, ne-a lăsat, ca moștenire, marea lui prietenie pentru Serbia. Prietenii sârbi ai lui Nichita au devenit, de ani buni, și prietenii noștri. Trei zile, în fiecare an, ne întâlnim în județul Prahova și îi aducem lui Nichita ofranda iubirii și muncii noastre.

O astfel de îmbrățișare culturală dorim s-o împlinim și cu locuitorii din Satu Nou, înălțând-o, prin timp, la rangul de tradiție. Această carte, adevărat elixir de regenerare a memoriei colective, tezaurizează admirabile secvențe din viața lor spirituală, demne de a fi relevate în toată splendoarea lor. Prezentări succinte și reproduceri de documente se perindă într-o curgere fluentă și plină de culoare, reînviind aspecte din activitatea bisericii, presei, instituțiilor de învățământ, de cultură și de artă.

Acest univers spiritual câștigă în amploare și în frumuseți prin alăturarea unei consistente colecții de folclor, un adevărat expozeu de trăiri sufletești, inestimabil document cu valoare estetică și istorică, transpus și purtat, în vibrația cuvântului, a muzicii și a dansului, de întreaga comunitate locală. Cartea adună, astfel, un bogat material de viață autentică, nerăbdătoare să-și continue existența, să aprindă imaginația cineastului, romancierului, omului de muzică, omului de teatru.

Comunitatea românească din Satu Nou trăiește din plin în paginile cărții. Autorilor ei, Ilie Baba și Valentin Mic (ei înșiși, fii ai localității), le revine meritul – marele merit – de a fi trudit, cu dragoste și pricepere, la adunarea și așezarea

Repere istorice în evoluția Societății de Limba Română din Voivodina

Societatea de Limba Română din Voivodina a fost înființată în ziua de 3 martie 1962, la Vârșeț, (1) având ca obiectiv central studierea limbii și literaturii române din Voivodina. Până în anul 1985, sediul *Societății* a fost la Zrenianin. La început, a avut statut de asociație, preponderent a cadrelor didactice, cu filiale în diferite localități românești, dar, prin activitatea continuă, bogată și prosperă, desfășurată în domeniul culturii, științei și artei, a devenit, în timp, o instituție de vitală importanță pentru istoria și tradiția culturală a românilor voivodineni. Timp îndelungat, S.L.R a fost unica forță instituționalizată, care, în măsura posibilităților și a spiritului vremii, a susținut viața științifică și culturală a românilor din Voivodina. De la început și până în zilele noastre, drumul său a fost marcat de năravurile istoriei locului, precum și de dăruirea, fidelitatea și entuziasmul acelor membri și oameni de bună credință, care i-au asigurat persistența și prestigiul.

Cunoscătorii fenomenului cultural românesc din Voivodina consideră că, realizările cele mai importante ale S.L.R (2) s-au obținut în perioada când, în fruntea ei, era prof. dr. Radu Flora (3), renumit om de știință, figură emblematică a culturii românilor din Voivodina, care a deținut această funcție din anul 1962 până în 1980 (cu excepția perioadei 1974-1976).

În primul an de existență al societății, filialele au fost organizațiile ei de bază, iar, în anul următor, s-a hotărât înființarea *activelor de specialitate*. S-au constituit: *Activul propunătorilor de limba română*, *Activul literar* și *Activul ziariștilor* în anul 1963, *Activul traducătorilor* în 1966, iar mai târziu, în anul 1972, *Activul învățătorilor* și *Activul profesorilor*, în anul 1977.

Cea mai intensă și eficientă activitate s-a înregistrat în cadrul activelor cadrelor didactice și al *Activului literar*. Acțiunile organizate în aceste domenii au contribuit în mod deosebit la dezvoltarea și perfecționarea învățătorilor și profesorilor, care au funcționat în școlile cu limba de predare română, respectiv, la stimularea, dezvoltarea și promovarea literaturii în limba română. Pe lângă acestea, din anul 1973, *Activul literar*, în colaborare cu redacția revistei „Lumina”, a organizat **colonii literare**, care s-au înființat cu scopul ca „scriitorii de naționalitate română din provincie să se întrunească cel puțin odată anual și să discute despre problemele legate de creația lor, să aprecieze ultimile apariții literare, să organizeze șezători literare și să creeze la fața locului” (4). Organizarea coloniilor literare s-a statornicit în timp, devenind tradiție, care s-a menținut până în zilele noastre.

Sunt demne de menționat și preocupările *Activului traducătorilor*, care vizau traducerea manualelor școlare și a altor cărți, textele publicațiilor românești și ale emisiunilor de radio și televiziune în limba română.

Această structurare a activității a continuat și în anii următori, când au apărut noi structuri de specialitate, orientate spre alte domenii. Astfel, în perioada anilor 1968-1970, în cadrul S.L.R. s-a înființat *Comisia de folclor*, care și-a propus „o culegere exhaustică” a folclorului literar, cu ajutorul a circa 50 de anchetatori. În anul 1974, *Comisia* a finalizat lucrările pe teren și a făcut bilanțul rezultatelor obținute, care a exprimat existența a 6000 de specimene literar-folclorice. Din această acțiune, au rezultat două antologii masive de folclor literar în versuri: *Foaie verde, spic de grâu* (1979) și *Foaie verde, lămâiță* (1982).

Un alt aspect al preocupărilor S.L.R., care o afirmă și îi atribuie prestigiu, este activitatea de cercetare științifică: a

Societatea de limba română din Voivodina

Motto: „...*vorbirea omului este ființa lui*”. (Constantin Noica)

Rezumat: În anul lăsat în urmă, Societatea de Limba Română din Voivodina - Republica Serbia (S.L.R.) a împlinit jumătate de secol de activitate rodnică pe ogorul culturii române din Serbia.

S.L.R. este o organizație socială cu caracter științific și socio-cultural, care militează pentru păstrarea limbii române în toate sferile de răspândire a culturii românilor din Voivodina și organizează manifestări de importanță majoră pentru exprimarea și afirmarea identității noastre naționale.

S-a înființat la 3-4 martie 1962, la Vârșeț, iar primul său președinte a fost prof. dr. Radu Flora, personalitate marcantă a acestor meleaguri.

Lucrarea relevă florilegiul de activități desfășurate de S.L.R. în anul jubiliar 2012.

Cuvinte și sintagme: Societatea de Limba Română din Voivodina, identitate națională, manifestări, jubileu

În loc de argument

Între marile iubiri, pe care le-a sădit Dumnezeu în sufletele noastre, se află și dragostea de graiul străbun, de limba în care ne-am născut, cum obișnuia să spună *poetul necuvintelor*, Nichita Stănescu.

În partea de Banat, care ne-a fost hărăzită nouă spre viețuire, grija de a păstra limba maternă a fost și este un fel al nostru de a fi. Nu am moștenit morminte fără cruci și nici case fără busuioc în tindă. Pentru aceasta, atunci când pașii vremii ne-au călcat cu mai puțină asprime, ne-am dezvăluit și

dezlănțuit energiile firii, urmărind, cu dârzenie, să lăsăm, la rândul nostru, urmași.

Noi, românii bănățeni, cei de la periferia limbii materne, ne-am acceptat destinul istorico-geografic, croit de mai marii lumii, dar, în același timp, ne-am creat un microunivers cultural, care ne menține, identifică și afirmă în contextul existențial dat.

Prin osârdia intelectualilor români, la început mai puțini, apoi tot mai numeroși, în a doua jumătate a secolului trecut, s-au întemeiat instituții culturale în limba maternă, a căror activitate a sprijinit consolidarea unui climat cultural specific, care a evoluat între cele două culturi majore: română și sârbă.

Între instituțiile care i-au ajutat pe românii din Voivodina să simtă și să respire românește, un loc de seamă deține Societatea de Limba Română, care, o jumătate de secol, a slujit la altarul culturii române. Însuși numele ei avertizează călătorul prin meandrele istoriei că, acolo, în Voivodina, limba română își trăiește partea sa de nemurire.

Neîndoielnic că ne asumăm reproșul dulcegeăriiilor, dar cum s-ar putea vorbi altfel despre *limba care pe buze aduce miere când o cuvântăm și care posedă puterea magică de a ne aduna laolaltă, de oriunde am rătăci, atunci când ne este dor de ea.*

Lucrarea de față s-a născut din dorința de a așeza împotriva uitării un moment semnificativ din viața culturală a românilor din Voivodina, și anume: jubileul de 50 de ani de existență și activitate rodnică a Societății de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia.

acestor secvențe de viață spirituală în pagini de carte, dându-le drumul în lume, pentru cunoaștere și neuitare.

Ilie Baba, pasionat și înzestrat om de cultură, desfășoară în Satu Nou o bogată activitate în domeniul muzicii, coregrafiei, publicisticii și istoriei locale.

În momentul de față, dirijează aici corul Bisericii Ortodoxe Române, conduce redacția periodicului „Renașterea”, activează în Societatea de Limba Română și în Consiliul de conducere al Muzeului local.

A publicat „Monografia Bisericii Ortodoxe Române din Satu Nou” (2005), „Ovcea – pagini de istorie culturală” (2007) – ambele lucrări realizate împreună cu Valentin Mic; „Corul Bisericii Ortodoxe Române din Satu Nou” (2010).

Are în pregătire, împreună cu Valentin Mic și Mircea Măraș, studiul „Românii din Panciova”.

Valentin Mic, cunoscut poet și om de presă, este redactor la săptămânalul „Libertatea” din Panciova, membru în conducerea Uniunii Ziariștilor din Serbia, membru al Forumului European pentru Istorie și Cultură – Filiala Belgrad, al Asociației Ziariștilor Profesioniști și al Asociației Scriitorilor – ambele din România.

A publicat volumele de poezii: „Zborul cuvintelor spinoase” (1996), „Sfințirea ușii” (2001), „La dans cu Ciufulitul” – în colaborare cu Marioara Baba Vajinovici (2005), „Virgula” (2008) și „Casa palcenă” (2011). Este, de asemenea, coautor al mai multor lucrări cu caracter monografic.

S-a afirmat ca un militant activ pentru apărarea drepturilor românilor din Serbia, îndeosebi în ceea ce privește reintroducerea limbii și grafiei române în uzul oficial din Serbia, organizarea de cursuri de limba română în toate localitățile cu populație românească etc.

Cartea lui Ilie Baba și Valentin Mic – document de largă cuprindere despre statura spirituală a românilor din Satu Nou – contribuie convingător la consolidarea memoriei și coeziunii acestei comunități, la conștientizarea deplină a meritelor și drepturilor ei istorice în arealul respectiv, sporindu-i, totodată, voința și capacitatea de acțiune în conducerea propriului destin. Prin urmare, este firesc și necesar ca lucrarea să ajungă, în primul rând, la cei cărora le este destinată, dar și mai departe, în împrejurimile Banatului, în Valea Timocului și oriunde sunt vorbitori de limba română. Bogăția și valoarea materialului cuprins în ea stârnește interesul cititorului, cu deosebire al istoricului, etnografului, lingvistului, omului de cultură și de artă. Și, de ce nu, chiar îndemnul de a purcede la alcătuirea altor lucrări de acest fel, pentru localități încă neonorate cu asemenea (atât de necesare) cărți de identitate.

C. Manolache

trecutului cultural al românilor din Iugoslavia; a legăturilor, interferențelor și reciprocităților iugoslavo-române.

În acest context, relevăm faptul că, în perioada anilor 1968-1979, S.L.R. a organizat 6 sesiuni științifice: prima, la Alibunar (27-28 aprilie 1968); a doua și a treia, la Vârșeț (23-24 martie 1973, respectiv 21-23 noiembrie 1974); a patra, la Uzdin (5-7 decembrie 1975) și ultimele două, iarăși, la Vârșeț (24-27 martie 1977 și 10-11 noiembrie 1979). La aceste sesiuni, au participat oameni de știință și cultură din diferite centre ale țării și din România, care au prezentat comunicări din diverse domenii: literatură, folclor, învățământ, personalități de seamă, publicații proprii, activitate editorială etc. Acestea au fost publicate în revista „Lumina”, nr. 1-3, 1968, de la prima sesiune, iar de la următoarele patru, în volumele *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina* (vol. I, II, III, IV). Cele expuse la ultima sesiune științifică au fost publicate în *Analele Societății de Limba Română*, nr. 11, 12, Zrenianin, 1983.

Deosebit de relevante, pentru domeniul cercetării științifice, sunt cele șase simpozioane internaționale dedicate relațiilor sârbo (iugoslavo)-române. Primul simpozion – *Relații sârbo (iugoslavo)-române* – a avut loc la Vârșeț, în zilele de 22-23 mai 1970; al doilea – *Reciprocități iugoslavo-române în domeniul literaturii populare*, la Panciova, în perioada 28-30 septembrie; al treilea – *Interferențe lingvistico-dialectale și paralelisme filologice iugoslavo-române*, la Zrenianin, în perioada 9-13 octombrie 1974; al patrulea – *Rapoarte culturale, literare și lingvistice româno-iugoslave*, la București, între 21-25 octombrie 1976; al cincilea – *Relații și reciprocități literar-culturale*, la Belgrad, în perioada 25-29 august 1980 și ultimul – *Relații culturale literare și lingvistice româno-iugoslave*, la București, între 21-25 octombrie 1984. Lucrările științifice prezentate la aceste reuniuni au fost publicate în volume separate – *Actele simpozioanelor*.

În arealul de interese manifestate de Societatea de Limba Română din Voivodina, se remarcă și activitatea editorială. Din anul 1970, sub egida Editurii S.L.R., au apărut *Analele S.L.R.*, publicație științifică anuală, care și-au sistat apariția, în 1983, din lipsă de mijloace financiare.

La aceeași editură, au văzut lumina tiparului cinci volume de *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*. În primele patru volume, sunt publicate comunicările prezentate la sesiunile științifice, organizate în perioada anilor 1968-1979, iar volumul V – *Documente*, cuprinde materiale de arhivă (și inscripții), culese între anii 1972-1976, de Comisia de documente a S.L.R.

Cele două publicații: *Analele S.L.R.* și *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina* „sunt promotorii reali ai limbii literar-artistice, ai cunoștințelor despre istoria limbii, despre relațiile ei cu limbile popoarelor minorităților conlocuitoare. Cititorul este familiarizat cu noțiuni despre evoluția vocabularului, îmbogățirea lui, raporturile dintre limbă, dialect și graiurile teritoriale, efectele bilingvismului, cu unele noțiuni de cultură a exprimării” (5).

Între anii 1971-1982, în colaborare cu Editura „Libertatea”, S.L.R. a publicat *Actele simpozioanelor internaționale iugoslavo-române*, amintite mai sus, în cinci volume, iar comunicările susținute la cel de-al VI-lea simpozion s-au publicat în volum, la București, în anul 1984. Acestor realizări editoriale, se alătură cele două antologii de folclor literar în versuri: *Foaie verde, spic de grâu* și *Foaie verde, lămâiță*, două volume omagiale (la un deceniu și la un sfert de veac de existență a S.L.R.) despre activitatea societății și volume de poezii ale scriitorilor români din Voivodina.

Din anul 1980, în demersul istoric al societății, au început să apară unele transformări. Președinții s-au schimbat în mod frecvent (6), sediul s-a transferat în orașul Vârșeț, în

cadrul unor filiale s-au inițiat noi forme de activitate, iar statutul a fost adaptat necesităților vremii.

În continuare, se acordă interes: intensificării și stimulării activității filialelor, activelor și comisiilor de specialitate; colaborării cu institute din Serbia și România, cu instituțiile de învățământ în limba română, cu redacția revistei „Lumina” ...; organizării șezătorilor literare; organizării de conferințe și sesiuni științifice cu tematică din domeniul limbii și literaturii române, învățământului, artei; publicațiilor în limba română; vieții literare, culturale și științifice a românilor din Voivodina. Alături de acestea, în activitatea societății încep să apară aspecte înnoitoare, ca de exemplu: manifestările culturale „Obiceiuri de Crăciun” (organizate de filiala din Uzdin) și reuniunile tematice de istorie, cultură și literatură națională (inițiate de filiala din Vârșeț).

La sfârșitul anului 1990, se punea problema reprofilării S.L.R. (7), datorită faptului că, odată cu înființarea Comunității Românilor din Iugoslavia (noiembrie 1990), unele activități s-au dublat. Astfel, S.L.R. devine o asociație a specialiștilor de limba română, orientată, în primul rând, spre cultivarea și studierea limbii române literare. În competența sa intră: cercetarea limbii vorbite în Voivodina, limba folosită în presă, în emisiunile de radio și televiziune, probleme de dialectologie și terminologie, literatura în limba română și folclorul literar. În plus, S.L.R. se va ocupa și de organizarea sesiunilor științifice și de colaborare cu alte organizații de specialitate, din țară și străinătate, care au un profil similar de activitate. Din anul 1991, președintele S.L.R. este Lucian Marina, care îndeplinește această funcție și în prezent (8).

În anul 1992, s-a adoptat și un nou statut, în baza căruia s-au instituit și următoarele organisme: Comisia Școlară, Comisia pentru Mijloacele de Informare, Cenaclul Literar și Cercul de Etnografie și Folclor.

În contextul noilor condiții create, conducerea S.L.R. depune eforturi sporite pentru a continua activitatea desfășurată de profesorul Radu Flora și, în același timp, tinde să diversifice paleta de preocupări și interese ale societății în sprijinul promovării identității, spiritualității și creativității românilor din Voivodina.

Încă din primii ani de activitate, noul Comitet de conducere al S.L.R. intensifică colaborarea cu instituții culturale și de învățământ din țară și străinătate, mai ales din România. În condiții materiale precare, S.L.R. continuă activitatea editorială, publicând materialele sale în broșuri tematiche, intitulate *Caietele S.L.R.*

Una din manifestările de prestigiu, este „Memorialul Radu Flora”. În cadrul acestei manifestări, care a devenit tradițională (21 de ediții, până în 2012), se evidențiază Simpozionul Internațional, care adună laolaltă oameni de știință și cultură din mai multe țări.

Seria înnoirilor a continuat și în anii următori. Astfel, în anul 1998, S.L.R., în colaborare cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași și Studioul de Radio Iași, a fondat, la Novi Sad, Biblioteca de Carte Românească „Nichita Stănescu”. În același an, tot la Novi Sad, a înființat Trupa Românească de Teatru Experimental „THALIA”.

În prezent, în localitățile voivodinene în care există interes pentru limba și literatura română și unde sunt condiții oportune pentru desfășurarea activităților, în conformitate cu prevederile noului Statut S.L.R. (9) și a normelor juridice și constituționale în vigoare, s-au înființat departamente, comisii și organisme de activitate. În cadrul S.L.R., s-au înființat unsprezece departamente: *pentru filologie, literatură, științe filosofice, psihologice și pedagogice, pentru științe juridice, economice și sociologie, pentru științe matematice, fizice și tehnice, pentru științe biologice, agricole și silvice, științe*

istorice și arheologice, pentru etnografie și folclor, pentru audio-vizual, științe medicale și arte plastice și design (10).

Pe lângă filialele S.L.R., în localitățile românești din Voivodina își desfășoară activitatea și următoarele organisme de lucru: *Comisia de documente a S.L.R.*, „*Memorialul Radu Flora*”, *Întâlnirile „Scriitorii la frontieră”*, *Cenaclul literar „Radu Flora”*, *Tabăra de creație „Colonia literară”*, *Tabăra de arte plastice „Dimitrie Ardelean”*, *Trupa Românească de Teatru Experimental „Thalia”* din Novi Sad (10).

Manifestări dedicate jubileului de 50 de ani de existență a S.L.R. (11)

- ***Eminescu în durată eternă***

Timp de 50 de ani, Societatea de Limba Română din Voivodina și-a îndeplinit misiunea nobilă de a păstra limba maternă și de a cultiva limba română literară în toate sferele de activitate, dar, înainte de toate, în învățământ, mass-media, lucrări științifice, beletristice, traduceri etc.

În decursul anului 2012, membrii și colaboratorii S.L.R. au organizat o serie de manifestări dedicate acestui jubileu, care au evoluat sub genericul – ***50 de ani de creativitate, inventivitate, persistență și entuziasm neobosit***. Pe lângă membrii și colaboratorii departamentelor și filialelor S.L.R., o contribuție aparte, la marcarea jubileului, au avut și Cenaclul literar „Radu Flora”, Comisia de documente, Trupa Românească de Teatru Experimental „Thalia”, Editura S.L.R., Biblioteca de Carte Românească „Nichita Stănescu”. Câteva dintre aceste acțiuni vor fi prezentate în rândurile de mai jos.

Prima filă a calendarului jubiliar este consacrată marcării Zilei Culturii Naționale și a zilei de naștere a poetului național Mihai Eminescu. Cunoscută, în spațiul nostru cultural,

sub denumirea de ***Eminescu în durată eternă***, manifestarea a avut loc la Torac, în ziua de 15 ianuarie. S.L.R. a organizat această manifestare tradițională în colaborare cu Ambasada României la Belgrad și cu instituțiile românești din Torac. Au luat parte scriitori români consacrați și scriitori sârbi, care apreciază și îndrăgesc opera eminesciană, literatura și cultura noastră, oficialități din România și reprezentanții Fundației „Constantin Brâncuși” din Timișoara.

Grandoarea manifestării a fost sporită de cuvintele rostite de Excelența Sa ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al României la Belgrad, Daniel Banu, care, printre altele, a adresat și următorul îndemn: „Să ne bucurăm împreună în această zi, o zi de frumoasă amintire. Poetul rămâne viu prin poezia pe care ne-a lăsat-o”.

La reușita programului cultural, și-au dat concursul: recitatorii de la Școala Generală „George Coșbuc”, membrii Societății Cultural-Artistice „Vichentie Petrovici-Bocăluță”, membrii Orchestrei de Muzică Populară Românească „Lira” și Grupul Vocal Bărbătesc „Crișana” din Torac și Corul B.O.R. din Toracul Mare.

Timp de două decenii, prin fiecare ediție a sa, ***Eminescu în durată eternă***, fixează, în memoria noastră culturală, numele profesorului de limba română, Olimpiu Baloș, cel care a *înălțat* chipul eminescian *în durată eternă, aici la Torac, în pusta bănățeană* (11).

- ***Ziua Internațională a Limbii Materne***

În ziua de 21 februarie a anului jubiliar, S.L.R. a organizat la Novi Sad, în *Atena Sârbească*, festivitatea de marcare a **Zilei Internaționale a Limbii Materne**. Manifestarea, care a avut loc la Institutul pentru Cultură al Voivodinei, a reprezentat o nouă ocazie de a se releva importanța păstrării și cultivării limbii materne în conservarea

și exprimarea identității, în contextul existențial dat. Această reuniune a fost organizată în colaborare cu reprezentanții altor asociații și societăți, care se preocupă de păstrarea și cultivarea limbii materne a comunităților naționale din acest spațiu multinațional, multiconfesional și plurilingv.

Cu această ocazie, Lucian Marina, președintele S.L.R. și președintele Comitetului de coordonare a activității societăților de limbă, literatură și cultură a comunităților naționale din Voivodina, a rostit un discurs, „un elogiu limbii materne în care gândim, visăm și comunicăm în viața de fiecare zi în familie și cu consângenii din țara în care trăim, precum și cu conaționalii din Țara-Mamă, din Patria Limbii Materne”. A evidențiat, de asemenea, și misiunea nobilă a S.L.R., *în păstrarea nealterată a limbii materne*, atât în contextul tendințelor de globalizare, cât și al asimilării tacite.

Însemnătatea multiculturalismului, pe plan local și în *satul global*, a fost tema abordată de Miroslav Keveždi, coordonatorul Departamentului pentru organizațiile non-guvernamentale, din cadrul Institutului pentru Cultură al Voivodinei.

Această sărbătoare a fost un prilej oportun pentru scriitorul Vladimir Kirde Bolhorves de a evidenția contribuția expertului pentru esperanto, Boriša Miličević (trecut în lumea umbrelor) la protecția și revigorarea diversității culturale prin promovarea limbilor materne ca forme de comunicare, interacțiune și înțelegere între popoare diferite. Boriša Miličević, fost director al Institutului pentru esperanto al Uniunii Esperantiștilor din Serbia, a fost colaborator și membru de onoare al S.L.R. El rămâne important și prin faptul că a tradus în esperanto versuri semnate de poeți români din Voivodina, precum Mihai Avramescu, Slavco Almăjan, Ion Miloș, Radu Flora, Florica Ștefan

În contextul anului jubiliar - 2012, de **Ziua Mondială a poeziei**, S.L.R. a organizat, în perioada 21-24 martie, o serie de acțiuni cu caracter internațional, care au avut loc la Turnu Severin și Svinița (România).

Manifestările prilejuite de Editura S.L.R., *Departamentul pentru Arte Plastice și Design* al S.L.R., în colaborare cu Institutul pentru Cultură al Voivodinei și Biblioteca Românească „Nichita Stănescu” au evoluat sub semnul benefic al colaborării cu Fundația Culturală „Lumina” din Turnu-Severin, Direcția județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Național Mehedinți și Muzeul de Artă din Turnu-Severin. Parteneri în realizarea acestor manifestări au fost Universitatea de Stat din Craiova – Facultatea de Educație Fizică și Sport, Direcția județeană pentru tineret și sport – Mehedinți și Universitatea din Priștina (cu sediul provizoriu la Kosovska Mitrovica) – Facultatea de Filosofie, Secția pentru Istoria artelor.

Programele cultural-artistice au oferit iubitorilor de arte frumoase prilejul de a savura pe îndelete mirificul poeziei, muzicii și picturii.

În centrul atenției, s-a situat vernisajul expoziției de pictură „70 de ani de acuarelă în Serbia de Sud-Est”, *o veritabilă sărbătoare a spiritului elevat* (12), care a avut loc în incinta Muzeului de Arte din Turnu-Severin – Secția Muzeului Regiunii Porțile de Fier.

Comisarul expoziției, prof. univ. dr. Kamenko M. Marković (șeful Catedrei de istoria artelor a Facultății de Filosofie din cadrul Universității din Priștina, cu sediul provizoriu la Kosovska Mitrovica), a selectat 40 de lucrări reprezentative, semnate de șase artiști plastici: Sima Čemerikić (Niš), Zlatko Pavlović (Aleksinac), Momir Armuš (Soko Banja), Nenad Corelj (Knjaževac), Vladimir Crnomarković

(Niš) și Viorel Flora (Zrenianin), membru al conducerii *Departamentului pentru Artele Plastice și Design* al S.L.R. Acestor lucrări li s-au adăugat impresionante caricaturi, realizate de Konstantin Grosu din Zrenianin.

Prin cuvintele rostite de prof. univ. dr. Kamenko M. Marković, *comisarul expoziției*, pictorul Viorel Flora și Lucian Marina, președintele S.L.R., precum și de prof. dr. Jean Fircă de la Universitatea de Stat din Craiova și prof. dr. Sorina Matacă, director al Muzeului Regiunii Porțile de Fier, la colocviul științific care a însoțit acest eveniment cultural, auditoriul a beneficiat de accesul la un bogat și valoros fond de informații, referitoare la tradiția cultivării tehnicii plastice a acuaarelui de către pictorii din Serbia de Răsărit.

În ziua următoare, oaspeții din Serbia au poposit în localitatea Svinița, unde s-a organizat și vernisat expoziția de pictură a artiștilor plastici amintiți. Cu această ocazie, au fost donate numeroase reviste și cărți, bibliotecii publice și bibliotecii școlare din această localitate.

• ***Memorialul „Dimitrie Ardelean”***

În ziua de 17 mai 2012, S.L.R. a organizat, la Vârșeț, o nouă ediție a manifestării culturale instructiv-educative – Memorialul „Dimitrie Ardelean”. Această reuniune și-a propus să aducă un omagiu pictorului academic Dimitrie Ardelean și, totodată, să stimuleze interesul creativ al tinerilor și însușirea terminologiei, în limba română, din domeniul artelor plastice. Manifestarea s-a realizat în colaborare cu Liceul „Borislav Petrov-Braca” din Vârșeț, fiind sprijinită financiar de Consiliul Național al Minorității Române din Serbia.

Acțiunea s-a derulat în două etape. Prima parte a reuniunii a fost dedicată personalității și operei pictorului Dimitrie Ardelean, profesor al Școlii Normale și al Liceului „Borislav Petrov-Braca” din Vârșeț. La realizarea momentului

omagial și-au adus contribuția invitații: Daniela Barbulov-Popov, președinta *Departamentul pentru Arte Plastice și Design* al S.L.R. și pictorul academic Zlatko Pavlović, din Aleksinac, membru de onoare al S.L.R. Elevii Secției în limba română, de la liceul amintit, au prezentat secvențe din biobibliografia pictorului.

În partea a doua a Memorialului „Dimitrie Ardelean”, în Parcul Central al Vârșeșului, a avut loc Tabăra de Arte Plastice, în cadrul căreia elevii, instruiți de profesoara Nevena Knežević, au realizat lucrări plastice.

• ***Festivalul Internațional al Românilor din Balcani***

Un eveniment cultural deosebit de semnificativ, în contextul păstrării și afirmării aspectelor specifice ale culturii românilor din Balcani, este Festivalul Internațional de la Jâtcovița (Žitkovica).

În perioada 13-16 iulie 2012, a avut loc cea de-a șasea ediție a Festivalului Internațional de Folclor al Românilor din Balcani, care s-a derulat sub genericul „Joc românesc”, având drept motto citatul de mai jos, gravat, de altfel, pe Placheta Festivalului:

„După aceea zidi, Romil cetate prea mare și frumoasă. De la Adam până s-au făcut Rimul, 4708 ai. Și cu glas de bucium ură: să asculte toată lumea de cetatea ce i se puse nume RIM. Deci, câți es de acolo, ei se chiamă RUMĂNI.”

Această ediție a fost organizată de Societatea de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia, Comunitatea Locală Jâtcovița, cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și al oficialităților autoguvernării locale, respectiv Adunarea comunei Golubac. La „Jocul românesc” de la Jâtcovița au participat ansambluri folclorice, grupuri vocale și rapsozi populari, soliști vocali și instrumentiști din Albania,

Bulgaria, Bosnia-Herțegovina, Grecia, Macedonia, România, Republica Moldova, Ucraina, Ungaria, Serbia și din Statele Unite ale Americii.

În acest an, sărbătoarea românității a debutat în ziua de 13 iulie, cu un concert extraordinar, susținut de renumitul interpret la nai, Christian Rutsanu Wagner, frontmenul formației *Misteria Carpatica* și de Formația *Firulovici and Orchestra*, condusă de artistul și solistul vocal, Dragoljub Firulovici. Aceasta a fost, în fond, prima ediție a *Festivalului de jazz și muzică etno*, inspirată din folclorul românilor din Balcani.

„Jocul românesc”, inaugurat festiv de Daniel Banu, ambasador al României la Belgrad, a adus la lumina zilei dăruirea, priceperea și iubirea față de tradiția străbună a participanților, de toate vârstele, care au trăit cu adevărat un moment în care strategiile geopolitice au devenit inexistente.

La ediția din 2013 a acestui festival au participat și două grupuri folclorice din județul Prahova – România, cu un program deosebit de atractiv și autentic, conduse de prof. dr. Constantin Manolache, director al Forumului European pentru istorie și cultură – instituție care are o filială și la Belgrad. În cadrul festivalului s-au organizat și numeroase alte activități, care au evoluat sub aceeași cupolă a tradiției. Sunt demne de menționat: competițiile de pregătire a preparatelor culinare tradiționale, prezentările de obiecte, fotografiile și documente din patrimoniul cultural și identitar, alegerea celui mai frumos costum popular, ori competiția pentru titlul de *Miss Festival* și *Românca Miss Serbia*.

- ***Memorialul Radu Flora***

Oameni și fapte amestecate printre file de istorie, doruri de acasă aduse de cele patru vânturi ale lumii, puteți întâlni în

fiecare an, la început de septembrie, la Zrenianin, ori Satu-Nou, în cadrul „Memorialului Radu Flora”.

Manifestare de prestigiu, organizată în mod tradițional de S.L.R., „Memorialul Radu Flora” reușește, iată, de 21 de ani, să trezească interesul oamenilor de știință și cultură, din țară și străinătate.

Cea de-a XXI-a ediție a „Memorialului”, organizată de S.L.R. sub înaltele auspicii ale Guvernului Voivodinei, s-a desfășurat, în perioada 2-5 septembrie, sub semnul marcării jubileului de 50 de ani de la înființarea S.L.R. și 90 de ani de la nașterea lui Radu Flora (5 septembrie 1922), fondatorul acesteia.

De această dată, evenimentele amintite au fost celebrate prin acțiuni cultural-științifice diverse: expozițiile de documente din Arhiva S.L.R., colocviul științific de la Satu-Nou și simpozionul internațional de la Zrenianin.

În cele patru expoziții tematice, organizate, atât la Satu-Nou (localitatea în care s-a născut Radu Flora), cât și la Zrenianin (orașul în care a trăit profesorul Radu Flora), au fost prezentate materiale documentare referitoare la organizarea Primului simpozion științific (1971), apoi documente, hărți, fotografii despre românii din Balcani, precum și unele lucrări plastice ale pictorului academic Viorel Flora.

Lucrările științifice, prezentate la colocviul care a avut loc la Casa de cultură din Satu-Nou, precum și cele expuse la simpozionul de la Zrenianin, au abordat subiecte variate și interesante, urmărind să contribuie, în mod fidel, la satisfacerea dezideratelor „Memorialului”.

În esență, documentele istorice, lucrările științifice, lansările de carte și, nu în ultimul rând, entuziasmul și dăruirea organizatorilor au reușit să confirme, încă odată, faptul că S.L.R. a fost principala instituție cultural-științifică a românilor voivodineni și a rămas instituția care „în condițiile specific din Serbia, acționează de parcă ar fi Academia de Științe și Arte a

Românilor din Serbia”, așa cum obișnuiește să afirme Lucian Marina, președintele S.L.R.

• *Colonia literară – 2012*

Cea de-a 39 ediție a Taberei de creație a scriitorilor români din Voivodina – Republica Serbia, denumită *Colonia literară 2012*, este ultima secvență a prezentării manifestărilor cultural-științifice, cuprinse în această lucrare. Subliniem faptul că ele reprezintă doar o bună parte din totalitatea acțiunilor organizate de S.L.R., în anul 2012, cu prilejul sărbătoririi a jumătate de secol de existență și activitate continuă.

Colonia literară – 2012 a debutat în ziua de 26 decembrie, la sediul Societății Scriitorilor din Voivodina, (Novi Sad) și a continuat în ziua următoare cu *Serata literară de Anul Nou* de la Institutul pentru Cultură al Voivodinei. (14)

Într-un ambient multinațional, scriitori români consacrați (Pavel Gătăianțu, Felicia Marina Munteanu, Ionel Stoit), alături de scriitori din rândul altor comunități naționale, istorici, critici literari, traducători, editori, artiști plastici și muzicieni, au instituit un relevant dialog multicultural.

Pe lângă creațiile lirice citite sau recitate de poeții prezenți (de obicei, în două limbi, limba maternă și sârbă), au fost prezentate cele mai noi publicații editoriale ale S.L.R. (cărți care au fost dăruite celor prezenți), precum și proiectul de autofinanțare a propriei opere (17 volume), expus de scriitorul de limbă ruteană, Vladimir Kirde Bolhorves, care nu a găsit înțelegerea necesară pentru publicarea cărților sale, deși au fost traduse și în limba sârbă.

La aceeași colonie, au fost lansate ultimile numere ale revistelor „*Europa*” și „*Most*”, precum și a doua ediție a „*Antologiei poeziei contemporane a poeteselor voivodinene*” (15), în care sunt cuprinse și creații semnate de Eugenia

Ciobanu Bălțeanu, Felicia Marina Munteanu, Ileana Ursu-Nenadić, Aurora Rotariu Planianin și Florica Ștefan.

Un alt aspect inedit al „*Coloniei literare 2012*” l-a reprezentat expoziția de lucrări plastice realizate dr. Nada Panić, membră a Societății pictorilor amatori „*Likum*“ din Novi Sad.

Și la *Colonia literară 2012*, s-a dovedit că, puterea cuvântului, indiferent de limba în care acesta a fost rostit, a apropiat sufletele și a lăsat în urmă vitregiile vremii.

Finalizăm imaginea panoramică a Societății de Limba Română din Voivodina - Republica Serbia, exprimându-ne convingerea că, aceasta este una dintre instituțiile noastre care susține cu tărie păstrarea limbii în care râdem, plângem, și visăm.

Brândușa Juică

Io mi-s rumân și vorbesc rumunește

Io mi-s rumân și vorbesc rumunește. Așa m-au învățat de la naștere. Odată cu plecarea mea la școală, învățând, adică citind și scriind în limba sârbă, m-am trezit cu o nouă denumire – de valah. Acum eu despre mine spun, în limba majoritarilor, a poporului sârb, *Ja sam Vlahinja i pricam vlaski*.

Sunt oare aceste afirmații contradictorii? Care dintre ele este corectă și oare este posibil ca ambele să fie corecte? Răspunsul la aceste întrebări ni-l poate da istoria. Cu toate acestea nu se întâmplă așa, deși în programul instructiv există un studiu amplu și cuprinzător al istoriei. Din păcate, în niciun segment nu se spune cine sunt românii-valahi, de unde sunt și în ce limbă vorbesc. Deci, pentru a afla mai multe despre ei înșiși, despre proveniența lor, fiecare român-valah trebuie să afle toate acestea prin propria lui strădanie, învingând piedici de tot felul.

Un punct de reper important pentru românii-valahi este anul 2002, atunci când s-au întors la statutul de minoritate. Prin schimbarea legii, românii-valahi au trecut de la grupuri etnice, care înseamnă populații care nu au țară de origine, la minoritate națională. În conformitate cu legea, se formează, la 4 martie 2006, Consiliul Național al Minorității Românilor. Pentru prima dată în istoria lor, românii-valahi din Serbia au o instituție care să se ocupe de drepturile lor. Cu toate că ministerele relevante au participat la Adunarea Constituantă și s-au convins de regularitatea acesteia, Consiliul Național nou-înființat a fost ignorat, adică nerecunoscut și neînregistrat oficial. Iar ca motiv de refuz al autorităților, în cadrul Ministerului Afacerilor Minoritare se invocă recunoașterea prin vot a limbii române literare ca limbă oficială a minorității româno-vlahe – din partea majorității membrilor acestui organism. Punctul de plecare al Consiliului este termenul

sinonim **valah** și **român** și limba română ca limbă maternă. Ministerul de resort apare cu o propunere cu totul inacceptabilă: *ca, până la standardizarea limbii româno-valahe, să fie în uz oficial limba sârbă!*

După mai mult de un an de întârzieri, sub amenințarea unui proces la Tribunalul de la Strasbourg pentru domeniul drepturilor omului, autoritățile de la Belgrad decid să înregistreze Consiliului Național al Minorității Românilor.

În calitate de membru al Consiliului și coordonator al Departamentului pentru învățământ, a început participarea mea activă la **păstrarea limbii materne**. Din cauza lipsei de conștiință, ignoranței față de originea lor și lipsei de educație în limba lor maternă, membrii Departamentului pentru învățământ au luat hotărârea ca **limba română (maternă) să fie profesată în școli doar ca obiect facultativ și doar două ore pe săptămână. Se prevede colectarea de semnături ale părinților care doresc ca, copiii lor să învețe limba română**. Părinții trebuie să înceapă inițiativa, să organizeze aceste cursuri și să-și asume, prin propriile lor forțe, obligațiile ce revin din predarea acestui obiect. Nelăsând nimic la voia întâmplării, paralel cu colectarea de semnături, am întreprins și primele contacte cu Ministerul Educației, de la care am cerut un document oficial prin care să se elibereze certificate de predare a limbii române, semnate de ministru. Semnăturile necesare au fost colectate de la părinții copiilor din Golubac, Kučevo, Petrovac, Žagubica, Jagodina, Svilajnac, Zaječar. În ciuda respectării legii, predării în timp util a semnăturilor și a aprobării ministrului, directorii școlilor, susținuți de conducerea locală la putere, refuză cererile părinților și, pe 1 septembrie 2010, copiii din școli sunt privați de cursurile în limba lor maternă, româna. Unul dintre pretextele de respingere a cursurilor a fost lipsa de cadre. Departamentul pentru învățământ a organizat un seminar de limba română cu distinși profesori de la Catedra de limba și literatura română de

la Facultatea de Filozofie din Novi Sad. Participanții la seminar au fost profesori cu experiență bogată în învățământ și care cunosc bine limba lor maternă, deși nu toate normele literare. În baza rezultatelor, obțin adevăriniță că sunt pregătiți pentru a preda limba română în școală. În acest fel, ei au îndeplinit toate condițiile pentru a începe cursurile de limbă română în luna septembrie 2010.

În luna iunie 2010, au fost programate alegerile pentru consiliile naționale ale minorităților. Partidele politice sârbești au decis să preia conducerea acestor alegeri. A urmat o campanie nedreaptă, urmată de intimidare, detenție și interogare. A fost o campanie care a dus la alegerea lui Predrag Balășevici, sprijinit de puterile cu sediul în Belgrad, fiind întrutotul omul lor.

Astăzi, Consiliul Național al valahilor-românilor este condus de asemenea persoane care se declară în mod public pro sârbi.

Scopul de a menține acest Consiliu este de a face o delimitare clară între vlahi și români, de a standardiza limba valahă, de a proclama Serbia ca matcă a valahilor, de a instaura scrisul cu caractere chirilice... ignorând știința, istoria, lingvistica, antropologia, într-un cuvânt, realitatea de zi cu zi, săritoare până și în ochii unui abia de curând sosit în acest spațiu european.

În pofida lipsei de sprijin din partea Consiliului, organizațiile care se ocupă de problema valahilor-românilor din Serbia de Răsărit nu deraiază de la respectarea legilor legate de drepturile omului și a minoritarilor.

Asociația părinților care doresc să învețe copiii lor limba română, numită „Sandu Timoc”, a fost înființată la cererea părinților care au înțeles necesitatea organizării ei ca o modalitate de a obține dreptul, pentru copiii lor, de a învăța limba lor maternă. La predarea semnăturilor, directorii școlilor au făcut obiecțiunea că lipsește ștampila unor asociații care

garantează validitatea semnăturii. (De altfel, **obiecțiunile sunt neîntemeiate și premeditate**). Însăși colecția de semnături este lipsită de sens. **De ani de zile, s-a cerut același lucru, dar fără niciun rezultat**. Asociația părinților a avut, pe această temă, contacte cu Înaltul comisar al ONU, Knut Wolebekom, și a purtat corespondență cu înalte personalități și instituții europene.

O încercare de a rezolva problema învățământului în limba maternă a fost un proiect pilot, care a avut loc în școlile din Bor, Negotin și Zaječear. S-a făcut o consultare a părinților, însă doar într-o parte a regiunii în care trăiesc valahii-români. Prin această rupere sunt discriminați copiii din regiunile Branicevo și Pomoravski. Lor li s-a promis consultarea în luna mai, apoi a fost amânată până la începutul lunii iunie, apoi până la capăt anchetarea a lipsit cu totul! Sarcina de a menține proiectul a fost dată pe spatele copiilor care, după cursurile regulate la școală, au așteptat orele de limba maternă. N-au plecat nici acasă la prânz, au abandonat treningurile sportive, numai că orele respective n-au mai venit. **E un comportament inuman, de un fariseism și o lașitate dezgustătoare.**

În timp ce noi încercăm pe toate căile legale să învățăm limba maternă în școală, ne confruntăm cu activitățile Consiliului Național care este actual la conducere, și care va introduce în școli graiul român-valah de la 1 septembrie a.c. În baza unor proceduri repezite, în baza manualelor nedeclarate și, de fapt, inexistente, Ministerul Învățământului din Serbia a dat lumină verde limbii valahe (**nici ea, în fapt, existentă ca limbă, decât în mințile lor tulburate de șovinism**).

Ce-i de făcut? Cum să ne menținem? Dacă urmăm această cale, limba noastră maternă, în aceste spații, va dispărea pentru totdeauna. Primele cuvinte rostite de copiii de azi, sunt în limba sârbă. Ceea ce s-a păstrat va dispărea cu plecarea bătrânilor ai căror copii și nepoți au fost crescuți în spiritul

patriotismului sârb nefăcând nicio deosebire între patriotism și iubirea de neam. Introducerea limbii materne române în școală este doar o parte din mozaicul care trebuie reîntregit. **Necunoașterea originii noastre, a istoriei și limbii noastre materne, suntem datori să le eliminăm cât mai curând.**

De aceea, stimatilor, apelez la voi, la conștiința domniilor voastre: ajutați-ne. **Faptul că nu dispunem de informații este cel mai mare dușman al nostru care dezbină comunitatea noastră.** Din păcate, politica intereselor meschine se implică în toate domeniile societății și singura modalitate de a depăși aceste litigii este acțiunea științifică, solidară și hotărâtă.

În cazul în care de la cea mai înaltă autoritate, de la lingviștii ambelor părți, române și sârbe, **Academia Română și Academia Sârbă**, am obține date oficiale privind valahii și românii, aceasta ar facilita soluționarea problemelor comunității noastre. Noi, din păcate, la aceste uși nu putem bate. Dacă batem, nu ni se vor deschide.

Respectând noțiunea de valah-român, ne respectăm pe noi înșine, ne păstrăm cultura și asigurăm dezvoltarea limbii noastre ca cetățeni loiali ai statului sârb, dar conștienți de rădăcinile noastre românești, de care suntem mândri.

Iasmina Glišici

Românii din județele Covasna, Harghita și Mureș

În prezenta intervenție, aducem câteva aspecte privind discriminarea și încălcarea drepturilor românilor din județele Covasna, Harghita și, parțial, Mureș, sesizate de către Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș (FCRCHM), în ultimii ani și, în final, câteva propuneri privind îmbunătățirea situației acestor comunități și a conviețuirii interetnice din aceste județe, situate în inima României.

În urma sesizării *Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării* în legătură cu *întâlnirea maghiarilor covăsneni de pretutindeni*, organizată de Consiliul Județean Covasna și Primăria Municipiului Sfântu Gheorghe, între 17-20 august 2007, acesta a constatat că, această acțiune, **prin efectele pe care le generează, favorizează comunitatea maghiară și o defavorizează nejustificat pe cea românească, supunând-o unui tratament degradant față de cea maghiară. Astfel, s-a creat o atmosferă de îndreptățită nemulțumire și indignare în rândul cetățenilor, dar reacțiile publice care reclamau discriminarea nu au fost luate în seamă de organizatori.** Curtea de Apel Brașov a respins, la data de 1 februarie 2010, acțiunea CJ Covasna împotriva Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, prin sentința nr. 25/F din 01.02.2010, întărind cele prevăzute în Hotărârea nr. 815/02.12.2008 a CNCD. **De asemenea, Înalta Curte de Casație și Justiție a României a respins recursul formulat de Consiliul Județean Covasna prin sentința nr. 518/23.11.2010, pronunțată în dosarul nr. 242/64/2009, confirmând definitiv și irevocabil hotărârea CNCD.**

Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș a luat act de refuzul fostului prefect al județului Covasna, Gyorgy Ervin, de a ataca în contencios administrativ *hotărârile nelegale privind schimbarea unor denumiri de străzi, inclusiv a porțiunii centrale a Bulevardului 1 Decembrie 1918, adoptate de Consiliul Local al municipiului Sf. Gheorghe în ședința din luna mai 2010. Drept urmare, Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș a depus o plângere prealabilă la Consiliul Local Sf. Gheorghe împotriva hotărârilor adoptate cu încălcarea a peste zece hotărâri judecătorești, definitive și irevocabile, pronunțate în cauze similare de Tribunalul Covasna, Curtea de Apel Brașov și Înalta Curte de Casație și Justiție a României.* De asemenea, Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș a sesizat administrația centrală cu privire la situația de față, pe fondul nerespectării autorității de lucru judecat de către instituțiile implicate. La data de 14 decembrie 2011, Tribunalul Covasna a anulat definitiv și irevocabil Hotărârile Consiliului Local Sf. Gheorghe. În comunicatul dat publicității, s-a reamintit că anularea celor trei hotărâri nelegale ale Consiliului a fost solicitată de către Forum în contextul refuzului fostului prefect al județului Covasna, Gyorgy Ervin de a își îndeplini prerogativele de verificare și asigurare a legalității, pe baza autorității de lucru judecat, respectiv în baza a 10 hotărâri judecătorești definitive și irevocabile, pronunțate de Tribunalul Covasna, Curtea de Apel Brașov și Înalta Curte de Casație și Justiție în perioada 2000-2009, la solicitarea Instituției Prefectului - județul Covasna. FCRCHM a reamintit faptul că acest demers nelegal al autorităților locale afectează peste 24.000 de cetățeni din Municipiul Sf. Gheorghe (1/3 din totalul populației), un număr însemnat de agenți economici și instituții publice și presupune cheltuieli de cca. 400.000 lei. FCRCHM a solicitat MAI - Direcția de Administrare a Bazelor de Date și Primăriei Sf. Gheorghe să respecte hotărârile judecătorești și să

procedeze de urgență la corecta menționare a denumirii de străzi în documentele de identitate ale cetățenilor și la amplasarea legală a tăblițelor cu denumirile de străzi.

Consiliul Director al FCRCHM a sesizat Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării privind caracterul discriminatoriu la adresa cetățenilor de altă etnie decât cea maghiară a manifestării „Zilele patrimoniului cultural”, organizată de către Consiliul Județean Covasna, în perioada 17-19 septembrie 2010. Manifestarea a fost promovată, pe pagina de internet a CJ Covasna, exclusiv în limba maghiară, deși în județul Covasna se află încă o numeroasă comunitate de cetățeni români de etnie română.

Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș a sesizat Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării despre faptul că *paginile oficiale de internet ale comunelor Ciceu și Ditrău, din județul Harghita, sunt realizate exclusiv în limba maghiară*, cu consecința încălcării dreptului cetățenilor la informare în limba oficială a statului. Prin Hotărârile 372/15.09.2011 și 373/19.09.2011, Colegiul Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării a constatat că sunt întrunite elementele constitutive ale unei fapte de discriminare și, în consecință, a sancționat contravențional conducerile primăriilor Ciceu și Ditrău, din județul Harghita, cu „avertisment”. Cele două hotărâri ale CNCD, prin care s-a constatat discriminarea în masă a românilor din această zonă, se alătură altor 10 hotărâri ale aceleași instituții, în care s-a constatat de asemenea discriminarea în masă a românilor de către autoritățile administrației publice locale, controlate de UDMR sau PCM, în spețe cu același obiect sau cu obiect diferit (condiționarea ocupării unor funcții publice de cunoașterea limbii maghiare, organizarea de evenimente publice oficiale pe criterii etnice cu excluderea românilor etc.).

În februarie 2012, Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș a protestat față de ***modul arbitrar***

de alocare a fondurilor destinate nevoilor culturale și de păstrare a identității cetățenilor români. Acțiunile cultural-identitare ale românilor din Covasna, Harghita și, parțial, Mureș sunt lipsite de suportul financiar de la nivel central și supuse unei permanente discriminări în plan local. În același timp, manifestările și evenimentele publice, organizate de consiliile județene și primăriile din zonă privesc exclusiv minoritatea maghiară și, doar rareori, pentru a salva aparențele, se simulează un nesemnificativ caracter multicultural în care s-ar regăsi și românii. Astfel, spre deosebire de minoritatea maghiară care beneficiază de un suport financiar întregit: Budapesta, București și bugete locale, gestionate de UDMR, ***proiectele românilor din cele trei județe nu cunosc finalitate din lipsa suportului financiar***, cu excepția unor sporadice și semnificative sume alocate în plan local. FCRCHM a solicitat Guvernului și Parlamentului României ca, la prima rectificare bugetară, să se aloce, proporțional, și fonduri destinate românilor din cele trei județe.

În luna septembrie 2012, Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș a informat opinia publică cu privire la admiterea de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a reclamației noastre privind condiționarea ocupării unei funcții de manager de spital din județul Harghita de cunoașterea limbii maghiare. Condiția discriminatorie de cunoaștere a limbii maghiare, prin care s-a îngăduit persoanelor de naționalitate română, ori, aparținând altor minorități naționale decât cea maghiară, participarea la concursul de ocupare a funcției de manager de spital a fost stabilită prin Dispoziție a Președintelui Consiliului Județean Harghita. Prin Hotărârea C.N.C.D. nr. 197/2012 s-a stabilit că această condiționare constituie discriminare, iar dl. Borboly Csaba, Președinte CJ Harghita, a fost sancționat cu avertisment. C.N.C.D. a mai constatat săvârșirea unor fapte discriminatorii, numărul lor trecând de 12, de către autorități

publice din județele Covasna și Harghita, cele mai multe fiind înregistrate în ultimii 3 ani.

Deoarece ***practica condiționării ocupării unor funcții publice***, altele decât cele prevăzute de lege, ***de cunoașterea limbii maghiare*** a continuat, în luna octombrie 2012 FCRCHM a depus alte două noi sesizări la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, având ca obiect impunerea condiției cunoașterii limbii maghiare pentru ocuparea funcției publice de conducere de arhitect șef din cadrul aparatului de specialitate al primarului municipiului Miercurea-Ciuc, județul Harghita și impunerea condiției cunoașterii limbii maghiare, pentru ocuparea postului de administrator public din cadrul aparatului de specialitate al primarului orașului Baraolt, județul Covasna. În argumentarea sesizărilor, s-a menționat faptul că această condiționare este nelegală, fiind vorba de o discriminare pe criterii etnice, ceea ce reprezintă cea mai gravă formă de discriminare. Obiectul discriminării îl constituie ***încălcarea pe criterii etnice a dreptului la muncă***, drept fundamental, reglementat de Declarația universală a drepturilor omului.

În județele Covasna și Harghita, continuă practica ***condiționării ocupării posturilor în administrația publică*** (practică generalizată și la unele societăți comerciale) ***de cunoașterea limbii maghiare***. În majoritatea primăriilor, caselor de cultură, bibliotecilor, centrelor de cultură ș.a., din județele Covasna și Harghita, ***nu este încadrat niciun român*** (ex. bibliotecile județene, casele municipale de cultură, primăriile municipale, orașenești și comunale ș.a.).

Instituțiile publice de cultură din aceste județe nu se preocupă de istoria și cultura românilor din cele două județe. Monografiile locale, albumele de prezentare a patrimoniului cultural local, pliantele turistice ș.a. prezintă caracterul monoetnic al județelor respective, făcând abstracție de istoria, cultura și patrimoniul creat de populația românească

*din zonă. Volumele de istorie locală, albumele și pliantele turistice au un conținut nostalgic și promovează separatismul și autonomia teritorială a așa-zisului „Ținut secuiesc”. Prin gravele lipsuri și ascunderea adevărului istoric, manualul Istoria Secuilor, recent apărut, finanțat de instituții ale administrației publice locale din județele Covasna și Harghita, cultivă tendința de izolare etnică a maghiarimii din aceste zone, cu grave consecințe pentru formarea viitoare a tinerilor maghiari. Nu sunt respectate, în majoritatea cazurilor, prevederile legale privind **numirea de directori sau directori adjuncți români în școlile mixte.***

În aceste județe, nu sunt aplicate prevederile legale privind respectarea limbii române ca limbă națională; site-urile majorității primăriilor și a unor instituții publice sunt redactate numai în limba maghiară; inscripționarea străzilor și a denumirii unor instituții și societăți este făcută, mai întâi în limba maghiară, cu litere mari, și apoi în limba români cu litere mici; afișele și programele unor manifestări culturale, științifice și civice, finanțate din fonduri publice, sunt redactate numai în limba maghiară; se extinde modalitatea de întocmire a documentelor și a corespondenței oficiale, între autorități și instituții publice, în limba maghiară.

Este continuată practica discriminărilor față de finanțarea proiectelor asociațiilor culturale românești de către consiliile județene Covasna și Harghita și de către majoritatea consiliilor locale din cele două județe. Continuă adoptarea unor hotărâri ale consiliilor municipale și orașenești de schimbare a denumirii ultimelor străzi care mai poartă numele unor personalități ale istoriei și culturii naționale.

O serie de cercetări sociologice, realizate în zonă, au pus în evidență faptul că, în localitățile etnic mixte, cu populație maghiară numeric majoritară, interesele identitare ale românilor de aici, nu-și găsesc o rezolvare corespunzătoare. Multe proiecte culturale, promovate de asociațiile culturale

românești din localitățile celor două județe, nu au putut fi finalizate deoarece nu au fost aprobate de consiliile locale. **În condițiile în care minoritatea maghiară beneficiază de sume impresionante de la nivel central și local, românii din cele două județe sunt lipsiți de un suport instituțional și financiar real din partea Statului Român și din partea autorităților locale controlate de UDMR.**

Autoritățile publice locale, controlate de UDMR și PCM, formațiuni politice constituite pe criteriul etnic, aflate perpetuu la guvernarea locală de peste 20 de ani, refuză, în continuare, să includă în cuprinsul stemelor celor două județe și ale localităților cu populație etnic mixtă, *însemne heraldice reprezentând cultura și spiritualitatea românească.*

În numeroase ocazii, s-a solicitat organelor în drept, să interzică **activitatea unor organizații separatiste care, deși sunt în afara legii, fac propagandă pentru scoaterea unei părți a teritoriului național de sub autoritatea statului român și acționează fățiș și nestingherit pentru enclavizarea zonei Covasna, Harghita și, parțial Mureș, prin realizarea autonomiei teritoriale pe criterii etnice a așa-zisului „ținut secuiesc”.**

În legătură cu folosirea sintagmei „ținutul secuiesc”, Consiliul Director al FCRCHM, consideră că promovarea acestei denumiri este un **demers eminamente politic, de sorginte revizionistă, prin care se urmărește legitimarea artificială a unei entități administrativ-teritoriale ce se dorește a avea statut de autonomie teritorială pe criteriul etnic.** Această entitate nu are un fundament istoric și nu corespunde realităților demografice actuale, **excluzând, la nivel simbolic, aproape 40% din totalul populației actuale a județelor Covasna, Harghita și Mureș.**

Românii din această parte de țară **nu dispun de instrumente legale și pârgii eficiente pentru a contracara prin forțe proprii efectele negative ale descentralizării, în**

raporturile cu autoritățile administrației publice locale, aflate sub autoritatea perpetuă a UDMR. În acest sens, din noianul de mărturii grăitoare ale antiromânismului său notoriu, menționăm doar câteva: **configurația etnică a personalului Primăriei Municipiului Sf. Gheorghe, în care nu se regăsește nici un funcționar român**; înființarea Editurii *Sentgyorgy* și anunțul de a tipări trei cărți în limba maghiară, pentru marcarea împlinirii a 550 de ani de atestare documentară a orașului Sf. Gheorghe, din fonduri publice, în dispreț total față de istoria zbuciumată, cultura și spiritualitatea românilor din oraș; neparticiparea la sărbătorile de importanță națională (Ziua Națională a României, Unirea Principatelor Române, Ziua Drapelului, Ziua Imnului, Ziua Armatei Române, Ziua Poliției, Ziua Jandarmeriei ș.a., sau participarea, la unele evenimente publice, fără a purta eșarfa tricoloră, conform prevederilor legale); **nerespectarea prevederilor legale privind prezența și primordialitatea limbii române în spațiul public al orașului în raport cu limba maghiară**; schimbarea denumirii unor străzi din municipiul Sf. Gheorghe, cu rezonanță deosebită pentru istoria națională a României, cum ar fi 1 Decembrie 1918, Horia Cloșca și Crișan ș.a.; neluarea în considerație a propunerilor societății civile românești de acordare a numelor unor personalități importante pentru istoria românilor din zonă, cum ar fi Aurel Nistor, Grigore Păltineanu ș.a., unor străzi din municipiul Sf. Gheorghe; inițierea campaniei de strângere de semnături pentru scoaterea din domeniul public național a terenurilor și imobilelor aparținând Armatei Române, inclusiv a Poligonului de tragere, folosit de toate componentele sistemului de apărare și de asigurarea ordinii publice din localitate; îndepărtarea steagului tricolor de pe edificiul public al Casei cu Arcade ș.a.

Cu prilejul avizului asupra proiectului Legii privind statutul minorităților naționale din România, Comisia de la Veneția a precizat clar că autonomia culturală nu este

reglementată de dreptul internațional actual. De aceea, referirile la diverse forme de autonomie pentru minorități, care existau în variantele anterioare ale textului, nu se mai regăsesc în textul evocat mai sus. În plus, trimiterea la cele două Recomandări ale CPLRE este lipsită de orice eficiență normativă și este chiar surprinzătoare: Recomandarea 43/1998 privind autonomia teritorială și minoritățile naționale a fost respinsă, în întregime, de Comitetul Miniștrilor, în 2002, pe considerentul că dreptul internațional nu consacră conceptul de autonomie teritorială pe baze etnice, iar cea de-a doua, a primit un răspuns al aceluiași organism, tot în 2002, răspuns care o circumscrie cadrului normativ al fiecărui stat.

În concluzie, **nu este consfințită nicăieri, printr-un document internațional, autonomia pe baze etnice, iar conceptul de drepturi colective nu are nicio legitimare.** În plus, în Europa democratică, este respinsă ideea etno-naționalismului și a autonomiei ca scop în sine, ca expresie a unei ideologii de factură ultra naționalistă și etnocentristă. Procesul integrării europene are ca pivot tocmai factorul statal, transferul eventual al suveranității urmând a se desfășura de la stat către o nouă ordine politică supra-națională, **iar nu către entități de ordin inferior, cu atât mai mult cu cât nu există nicio obligație derivată din dreptul internațional care să angajeze statele la propria lor dezagregare.**

Notă:

În vederea realizării unei conviețuiri interetnice normale în județele Covasna, Harghita și Mureș, facm următoarele propuneri:

1. Asigurarea finanțării, de la bugetul central, a proiectelor culturale ale asociațiilor, ligilor și fundațiilor membre ale Forumului Civic al Românilor din Covasna,

Harghita și Mureș, și a unor publicații românești din aceste județe.

2. Finanțarea proiectului „Solidaritate comunitară românească”, după modelul proiectului „Diaspora”, inițiat de Consiliile Județene Covasna și Harghita, prin care un număr de consilii județene din țară vor sprijini comunitățile românești din județele Covasna, Harghita și, parțial, Mureș, în organizarea și desfășurarea, în comun, a unor activități culturale și sociale.

3. Reluarea inițiativei interbelice, într-o formă actualizată, conform căreia licee reprezentative din toate județele țării patronau școlile românești din fostele județe Ciuc, Odorhei și Trei-Scaune; inițiativa ar putea fi reluată prin încheierea unor parteneriate între licee din întreaga țară și unități școlare din județele Covasna, Harghita și Mureș, inclusiv cu școlile cu predare în limba maghiară.

4. Acordarea de burse copiilor români, a celor din familii etnic-mixte și a copiilor maghiari – cu acordul părinților acestora – din localitățile etnic mixte în care nu există învățământ în limba română, pentru a putea urma, după caz, cursurile gimnaziale sau liceale.

5. Elaborarea de către Academia Română a unui volum despre istoria sud-estului Transilvaniei, ca răspuns la „manualul” de *Istoria Secuimii*; implicarea celorlalte institute ale Academiei Române în cercetarea interdisciplinară a zonei Covasna-Harghita.

6. Elaborarea de către Arhivele Naționale a unor volume de documente, referitoare la istoria românilor din fostele scaune secuiești, istoria secuilor și a relațiilor secuilor cu românii din Transilvania, Moldova și Muntenia.

7. Evitarea folosirii, în spațiul public românesc, a termenului de „Ținut Secuiesc”; recomandarea folosirii unor termeni precum: Arcul Intracarpatic, Covasna și Harghita, Sud-Estul Transilvaniei;

8. Stimularea înfrățirii localităților românești, etnic-mixte și cu populație maghiară numeric majoritară, cu localități românești din Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Bulgaria și Ungaria.

9. Elaborarea unui studiu referitor la impactul acordării cetățeniei maghiare unui număr mare de cetățeni români din Transilvania.

10. Studiarea posibilității de preluare a legislației Slovaciei, care interzice persoanelor cu dublă cetățenie să ocupe funcții publice.

11. Elaborarea și difuzarea, în țară și străinătate, a unui studiu referitor la sumele acordate de la bugetul central de stat pentru asigurarea funcționării administrației publice locale din localitățile județelor Covasna, Harghita și Mureș.

12. Efectuarea unui control asupra retrocedării marilor proprietăți agricole, forestiere și imobiliare din localitățile fostelor scaune secuiești.

13. Efectuarea unui control asupra acordării de despăgubiri bănești unor persoane de etnie maghiară, care au suferit condamnări în regimul comunist pentru activitate „anticomunistă”, dar care, în fond, au avut manifestări antiromânești, pentru care, astăzi, statul român îi „recompensează”.

14. Analiza activității Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării; înlocuirea unor membrii ai CNCD, cunoscuți pentru activitatea lor pro-maghiară.

15. Înființarea, în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice, a unui compartiment pentru comunitățile românești, numeric inferioare.

16. Construirea de case de vacanță, în stațiuni și în alte localități din zonă, de către personalități marcante ale vieții publice românești.

17. Sprijinirea Teatrului „Andrei Mureșanu” din Sf. Gheorghe, pentru amenajarea viitorului său sediu.

18. Sprijinirea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, pentru amenajarea unui Muzeu al Oieritului în stațiunea Covasna, vechi centru al oieritului transhumant din Carpații Răsăriteni.

19. Editarea unui documentar, în limbile română și engleză, referitor la drepturile de care se bucură cetățenii români, de etnie maghiară, în România și difuzarea volumului la Consiliul Europei și pe Internet, inclusiv principalilor formatori de opinie din țară și străinătate.

20. Redactarea și editarea, în timp optim, a unor replici documentate și ferme, materialelor care prezintă deformat istoria și cultura românească, sau unele aspecte din realitatea contemporană din România.

21. Sprijinirea învățământului în limba română, îndeosebi în localitățile cu un număr redus de elevi români.

22. Includerea în grila de programe a televiziunii și radioului public a unor emisiuni consacrate românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș și conviețuirii interetnice din aceste județe.

23. Televiziunea Română Internațional și Radio România Internațional să includă în grila lor de emisie, programe în limba maghiară, redactate din perspectiva interesului național al României.

24. Asigurarea suportului financiar și a sprijinului necesar organizării edițiilor viitoare ale Universității de Vară de la Izvoru Mureșului a românilor de pretutindeni.

25. Realizarea unui fond de carte pentru bibliotecile din școlile cu predare în limba română și nu numai, care să corespundă necesităților educative și culturale, fie printr-o colectă națională, fie prin achiziționarea unui număr de titluri de cărți fundamentale din cultura română.

26. Organizarea unor tabere de vară de comunicare în limba română pentru tinerii din Harghita și Covasna, de etnie

română și maghiară. Lectorii ar putea fi actori români de prestigiu, care ar putea susține și o serie de micro-spectacole.

27. Inițierea unui program de restaurare a cimitirelor și monumentelor eroilor români din cele trei județe.

28. Ridicarea unor troițe pe locul bisericilor ortodoxe și greco-catolice, dăruite samavolnic în perioada ce a urmat Dictatului de la Viena.

29. Realizarea unui documentar TV pentru a cunoaște adevăratele dimensiuni ale calvarului prin care au trecut românii din fostele scaune secuiești, a atrocităților săvârșite împotriva lor de organizațiile naționalist-șovine și revizioniste maghiare și de principalele organe de represiune ale regimului horthyst – poliția, armata, jandarmeria – și de instituțiile administrației locale și centrale maghiare, în urma aplicării Dictatului de la Viena.

30. Monitorizarea presei de limbă maghiară din zonă și difuzarea periodică a celor mai semnificative articole pentru cunoașterea discursului public al liderilor politici și civici și a formatorilor de opinie maghiari din România și Ungaria.

31. Identificarea unor ONG-uri ale cetățenilor de etnie maghiară din țară și din Ungaria, care au ca obiectiv promovarea relațiilor culturale româno-maghiare, în scopul unei mai bune cunoașteri și a promovării proiectelor multiculturale.

32. Elaborarea de către autoritățile române abilitate a unei strategii naționale de întărire a prezenței statului român în zonă, de promovare a caracterului multiethnic și pluriconfesional al celor trei județe și de contracarare a strategiilor organizațiilor maghiare care urmăresc, cu sprijinul strategic și logistic al Ungariei, instituționalizarea separatismului teritorial pe criterii etnice.

Ioan Lăcătușu

Incursiuni în patrimoniul imobiliar sătesc și urban din Prahova

Județul Prahova dispune de un patrimoniu imobil sătesc inestimabil, ce poate fi împărțit pe mai multe categorii, după cum urmează: arhitectura religioasă, conacele și reședințele boierești, arhitectura sătească civilă, arhitectura de interes utilitar (mori, hanuri, magazine).

Nu putem să nu amintim și bogata zestre de monumente comemorative, compusă în majoritate din cruci de piatră, amplasate pe drumurile de interes local sau pe fostele moșii. Remarcăm valoarea deosebită, măiestria și acuratețea cu care au fost realizate crucile de piatră din zona dealurilor subcarpatice, partea de est a județului, de cele mai multe ori amplasate în apropierea sau pe plantațiile viticole. Amintim despre crucile de pe raza comunelor Vadu Săpat (cu satele Ungureni, Vadu Săpat și Ghinoaică), din comunele Călugăreni (sat Valea Scheilor), Tătaru, Gura Vadului, Ceptura și Călugăreni.

Un loc aparte îl ocupă monumentul comemorativ ridicat în memoria aviatorului Aurel Vlaicu, pe raza comunei Bănești (pe D.N. 1) și Cimitirul Eroilor din Primul Război Mondial, de la Tabla Buții, comuna Cerașu.

În lista monumentelor, sunt înregistrate și pisaniile vechi ale unor biserici dispărute, ce se găsesc în lăcașele de cult de la Filipeștii de Târg și Târgșorul Vechi (sat Stâncești), precum și piatra tombală a comisului Vintilă de la Filipeștii de Târg, păstrată astăzi în expoziția permanentă a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova.

În ce privește **arhitectura de factură bisericească**, remarcăm bisericile ctitorite de familiile boierești Cantacuzino, la Filipeștii de Pădure, Filipeștii de Târg, Călinești, Râfov și

Măgureni. Biserica de la Filipeștii de Pădure a fost restaurată, inclusiv pictura lui Pârvu Mutu, fiind astăzi una dintre ctitoriile cantacuzine de referință la nivel național. În schimb, starea bisericii de la Râfov este precară, fiind necesare lucrări ample de consolidare. Nu putem omite din scurta noastră prezentare ansamblurile fostelor mănăstiri de la Vărbila și Apostolache, care se află la finalul unor lucrări ample de restaurare și punere în valoare, finanțate din fonduri europene. Ansamblul fostei Mănăstiri Brebu se păstrează în stare bună, exceptând turnul de intrare și o parte a zidului ce delimitează incinta. Amintim în acest context și de mănăstirile de la Ghighiu, Suzana și Cheia. Din păcate, forma inițială a celor trei ansambluri arhitecturale ecleziastice a fost alterată. Au suferit modificări, în ultimii ani, chiliile și casele călugărilor, cum ar fi re compartimentarea și schimbarea materialelor de construcție – la Cheia și Suzana. La Suzana, de exemplu, șita ce acoperea majoritatea chiliilor și locuințelor din afara complexului principal a fost acoperită sau înlocuită cu tablă zincată. La Ghighiu, zidul de incintă de la stradă a fost dărâmat și a fost construit unul nou.

Mănăstirea de la Zamfira, comuna Lipănești, deși nu este într-o stare de conservare foarte bună, păstrează totuși nealterată arhitectura și pictura inițială. Nu același lucru putem spune despre Schitul Crasna, aici au fost realizate o serie de construcții noi, cu gabarite mari, fără avize de specialitate, care au dus la alterarea zonei din imediata vecinătate a imobilelor monument. O situație aparte se întâlnește la ansamblul arhitectural al fostei Mănăstiri Mislea, unde acum funcționează un centru pentru îngrijirea persoanelor în vârstă. Aici, o parte dintre zidurile incintei vechi, fostele chilii și anexele sunt într-o stare avansată de degradare.

Un important patrimoniu arhitectural și arheologic se păstrează în cadrul rezervației arheologice de la Târgșorul Vechi. Aici a fost restaurată și reîntregită biserica lui Antonie Vodă, astăzi aceasta fiind redată cultului.

Cât privește bisericile parohiale de zid înscrise în lista monumentelor istorice, remarcăm câteva: Biserica „*Sf. Ilie*” și „*Sf. Nicolae*” de la Ariceștii Rahtivani, aflată într-o stare avansată de degradare, bisericile de la Fântânele, Gherghița, Puchenii Moșneni, ruinată datorită părăsirii și lipsei de întreținere, Biserica „*Cuvioasa Paraschiva*” de la Ghinoaica, Ansamblul Bisericii „*Buna Vestire*” Mărășeasca de la Vadu Săpat, prăbușită și într-o stare avansată de degradare, precum și Biserica „*Sf. Stelian*” de la Chițorani.

Un patrimoniu important este reprezentat și de bisericile din lemn, deși unele dintre acestea au stări de conservare precare sau chiar sunt ruinate, așa cum este cazul bisericilor de la Cărbunești și Chiojdeanca. Bisericile de lemn sunt poziționate mai cu seamă în zone de deal, ca cele de la Blejoi, Valea Orlei (păstrată într-o formă alterată datorită intervențiilor constructive neautorizate), Lapoș, Posești Pământeni, Posești Valea Plopului, Starchiojd, Ștefești, dar pot fi întâlnite și în zone de câmpie, cum este cazul la Balta Doamnei (biserica „*Sf. Trei Ierarhi*”), Urleta (biserica „*Sf. Voievozi*”) și Brazi, sat Stejaru (biserica „*Sf. Treime*”).

Conacele și palatele boierești din județul Prahova prezintă în majoritatea cazurilor stări de conservare precare. Acestea au fost ctitorite de familiile boierești Cantacuzino, Văcărescu – Calimachi, Filipescu și Bozianu.

La Filipeștii de Pădure, se păstrează ruinele conacului construit de Matei și Toma Cantacuzino, la Filipeștii de Târg pot fi văzute ruinele palatului ctitorit de Constantin Cantacuzino, în timp ce în localitatea Măgureni, nu departe de biserică, găsim ruinele Conacului Drăghici Cantacuzino. Amintim și de ruinele beciurilor Conacului Mihail Cantacuzino, ce se află la Mărginenii de Jos.

La Filipești de Târg se păstrează Conacul Pană Filipescu. Clădirea a fost restaurată și adăpostește expoziții

organizate de Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova.

La Drajna, a fost restaurat Conacul Filipescu Drăjneanu, puternic avariat de cutremurul din 1977. Conacul, restituit recent urmașilor familiei, adăpostește un sanatoriu.

Un conac de dimensiuni mai mici, care se păstrează bine, deși într-o formă ușor modificată de cea originală, este cel situat în centrul localității Sângeru. Acesta a aparținut boierilor Bozieni, iar în incinta lui funcționează acum un muzeu sătesc.

Dintre reședințele boierești de dată mai recentă, amintim Ansamblul de la Mănești, construit de către membrii familiilor Văcărescu-Calimachi, Conacul de la Râfov, ctitorit de Costache Cantacuzino, Reședința Mavros Cantacuzino, din satul Cătina, comuna Florești și Conacul Nicolau de la Brazi.

La Drăgănești, există Conacul Șerban Cantacuzino. Acesta a fost ctitorit în anul 1658, dar a fost refăcut în secolul al XIX-lea.

Din păcate, și aceste reședințe de dată mai recentă sunt precar conservate. Au adăpostit în perioada comunistă o serie de instituții care nu au fost preocupate de păstrarea clădirilor, acestea având astăzi structura puternic afectată, pereții crăpați și, de multe ori, acoperișurile distruse. Evident, decorațiile interioare sunt distruse în mare măsură.

La Florești, se păstrează ruinele palatului construit de Gheorghe Grigore Cantacuzino, în deceniul doi al secolului XX. Acesta, denumit în arhitectura de specialitate *Micul Trianon*, se găsește într-o stare de colaps, pereții interiori sunt prăbușiți, la fel și acoperișul. Se păstrează fațadele, dar și acestea, parțial, iar stucatura ce abunda pe fațade este în multe cazuri alterată.

Aceste conace și palate boierești erau ansambluri complexe ce cuprindeau, pe lângă clădirile principale, o serie de anexe și clădiri utilitare, ziduri de incintă, lăcașe de cult și

parcuri. Unele dintre parcuri au fost amenajate cu fântâni, alei, bazine cu pești, așa cum a fost la Castelul *Micul Trianon* și la Conacul Văcărescu-Calimachi, de la Mănești.

Arhitectura civilă de factură tradițională reprezintă o parte importantă și valoroasă a arhitecturii prahovene. Distingem câteva zone ce înglobează un patrimoniu arhitectural bogat și distinct. Unul dintre cele mai importante areale este situat în partea de nord-est a județului, comunele Cerașu – Slon – Drajna – Starchiojd – Bătrâni. Aici se păstrează serii de locuințe tradiționale, cu regim de înălțime parter și etaj, cu prispe și balcoane, stâlpi de lemn cu decorațiuni de lemn traforat, acoperișuri cu patru pante și uneori cu frontoane decorate cu motive vegetale sau geometrice.

Locuințele cu etaj prezintă de cele mai multe ori, la parter, beci zidit cu pietre de râu.

Materialele de construcție utilizate sunt cele tradiționale: stâlpi și bârne de lemn cioplit, pentru structură, împletitură de nuiele și stîngii de lemn lipite cu pământ galben (pentru pereți) și șita sau șindrila pentru învelitoare. Cărămida arsă era mai rar folosită. Aceasta este întâlnită la locuințele târzii, datate în perioada interbelică.

O altă zonă de deal, interesantă și bogată în patrimoniu sătesc, este alcătuită de comunele Vărbilău, Aluniș, Berteș și Ștefești. Caracteristicile imobilelor tradiționale se înscriu în aceleași coordonate constructive generale, cu plan dreptunghiular, prispe, balcoane, foișoare, decorații în lemn, stâlpi lucrați manual și decorați sumar. Se remarcă preponderența locuințelor joase, cu regim de înălțime parter.

O altă zonă interesantă etnografic este cea a Văii Superioare a Râului Teleajen, cu comunele Teișani, Mănești și Izvoarele. Aici, clădirile au fost construite mai ales cu regim de

înălțime parter și sunt sumar decorate cu elemente de lemn traforat.

Alt areal este cel din vecinătatea estică a Văii Prahovei, cu comunele Valea Doftanei și Șotriile. Locuitorii acestor sate se îndeletniceau mai ales cu păstoritul, exploatarea și prelucrarea lemnului. În anii 80 ai secolului trecut, în aceste localități au fost înregistrate o serie de locuințe specifice, tradiționale. Din păcate starea de conservare a acestora este precară, existând riscul dispariției totale a unor imobile și tradiții constructive valoroase. Arhitectura sătească de câmpie diferă de cea de deal. Casele tradiționale erau lucrate din pământ aplicat fie pe împletitură de nuiele, susținută de structură de lemn, fie din chirpici nearși de pământ amestecat cu paie, pleavă și balebă. Evident, era folosită și cărămida arsă. Casele au prispe cu podelele lipite cu pământ, stâlpi de lemn și acoperișuri în patru sau două ape. Aceste case sunt mai joase decât cele din zonele de deal, iar decorațiile de la fațade sunt sumare.

În ceea ce privește monumentele de arhitectură de interes utilitar, remarcăm moara de apă de la Drajna, monument unic în județ, care, din păcate, se află într-o stare de conservare ce tinde să devină precară datorită lipsei de întreținere. Ruinele unei alte mori se află în localitatea Filipeștii de Târg.

În comuna Aluniș, se păstrează o construcție unică în județ, *Salonul de dans Anghel Nicolae*. Acesta este făcut integral din lemn, cu prispă pe fațada principală. Prezintă decorații abundente de lemn traforat, iar, la interior, păstrează câteva piese de mobilier originale, cum ar fi barul și băncile de odihnă. Se păstrează și câteva prăvălii de țară, una la Aluniș, peste drum de salonul de dans, iar alta la Berteau.

În încheiere nu putem decât să nădăjduim că autoritățile publice locale și județene vor da mai multă atenție

patrimoniului sătesc, în special celui reprezentat de locuințele sătești, în vederea respectării legii monumentelor 422/2001, astfel încât reparațiile și restaurările monumentelor să fie făcute în limite legale. Numai așa, prin implicare activă în promovarea și păstrarea tradițiilor și produselor arhitecturale ale comunităților locale, se va putea proteja și păstra o importantă zestre culturală a județului și țării.

Ne continuăm incursiunea printre imobilele de patrimoniu din mediul urban.

Municipiul **Ploiești** deține o zestre de monumente bogată și importantă. Este de remarcat diversitatea de stiluri și modul cum, de-a lungul timpului, a evoluat orașul.

Întâlnim clădiri cu valoare considerabilă, ce ne aduc aminte de arhitectura sătească și mai ales de cea de târg. Este cazul clădirilor precum Casa *Hagi Prodan*, datată la sfârșitul sec. al XVIII-lea, Casa cu prăvălie *Ilie Lumânărarul*, datată în prima parte a sec. al XIX-lea, Casa *Gogălniceanu*, Casa *Dobrescu*, Hanul de pe strada Iuliu Maniu și casele de pe strada Ulierului, datate și ele în sec. al XIX-lea.

Constatăm starea bună de conservare a caselor în care funcționează muzee (Casa *Hagi Prodan*, Casa *Dobrescu*), și starea precară a celor în care se locuiește, mai ales Hanul de pe strada Iuliu Maniu și Casa *Ilie Lumânărarul*.

Un patrimoniu important este cel constituit de locuințele orășenești de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX. Datorită avântului economic luat de oraș prin aportul industriei petroliere, se construiesc o serie de clădiri ce vor deveni emblematice, având stiluri arhitectonice diverse. Casa *Gheorghe Papp*, de pe strada Armoniei, Casa *Constantin Ion*, azi Muzeul Petrolului, casele de pe strada Basarabi, nr. 16 și 18, precum și casele monument de pe strada Nicolae Bălcescu, nr. 15 și 19. Din aceeași perioadă datează și o serie de imobile

situate pe străzile Bobâlna, Decebal, Democrației și Romană, dar mai ales cele de pe Bulevardul Independenței (Casa *Ghiță Ionescu*, Casa *Ștefănescu*, Casa *Radu Stanian*, Restaurantul *Bulevard*, Casa *Scarlat Orăscu* și altele). De altfel, Bulevardul Independenței, una dintre primele lucrări urbanistice majore care au dus la schimbarea feței orașului, se constituie într-o importantă zonă de protecție arhitecturală. În acest context, amintim de clădirile publice importante, construite în aceeași perioadă: Gimnaziul (azi Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Liceul „Sfinții Petru și Pavel” (azi Colegiul Național „Mihai Viteazul”) și Școala de Arte și Meserii (azi sediul A.D.P.P.).

Perioada interbelică este reprezentată printr-o serie de edificii publice impresionante. Amintim de marile lucrări ce au avut impact urbanistic major: Palatul de Justiție (azi, Palatul Culturii), Halele Centrale și Școala Superioară de Comerț (azi, Colegiul Național „I.L. Caragiale”).

Remarcăm activitatea arhitectului Toma T. Socolescu, care a dat orașului o serie de lucrări monumentale de mare valoare, într-o gândire urbanistică coerentă ce ținea seama de tradiție și de nevoile viitoare de dezvoltare. Starea de conservare a acestor monumente este în general bună. Remarcăm lucrările de restaurare efectuate asupra edificiilor publice, cum ar fi Halele Centrale și Palatul Culturii, și, de asemenea, asupra unor locuințe și sedii de firme, cum sunt cele de pe Bulevardul Independenței, nr. 1, 5, 16, 28. Alte clădiri monument au o stare de conservare satisfăcătoare, având nevoie de lucrări de igienizare și reparare a fațadelor, câteva, însă, chiar de lucrări care să le consolideze structura de rezistență.

Un segment important de monumente îl constituie bisericile. Remarcăm lăcașele de cult „Sfinții Voievozi”, „Sf. Ioan”, „Sf. Nicolae Vechi”, Biserica Domnească, Biserica „Sf. Vineri”, Biserica „Maica Precista”. Acestea au stări de

conservare bune, unele dintre ele fiind restaurate sau reparate în ultimele decenii. Nu același lucru se poate spune despre pictura interioară, care, în multe cazuri, se prezintă într-o stare de conservare precară.

În orașul **Azuga**, sunt înscrise în Lista Monumentelor Istorice un număr de 10 imobile și Cimitirul Eroilor din Primul Război Mondial. Există imobile a căror stare de conservare este bună, cum sunt Casa *Lucian Marcu*, Casa *Petre Tiberică*, Casa *Nicolae Irimia*, dar și imobile ce au o stare avansată de degradare: Casa *Ion Seu*, Cășăria *Ghimbășanu* și Casa de pe str. Independenței, nr. 22.

Impact negativ asupra imaginii monumentelor îl are și starea fațadelor. De exemplu Casa cu parter comercial Ion Vasilescu este vopsită cu trei nuanțe diferite pe fațada principală, și placată, la parter, cu două tipuri diferite de faianță.

Un caz aparte îl constituie Casa din strada Brândușei, nr. 1, unde au fost făcute extinderi multiple și închideri ale prispei de la parter, fără documentații de specialitate aprobate conform legii. Astăzi, calitatea de monument a imobilului s-a pierdut în mare măsură.

În orașul **Breaza**, sunt inventariate mai multe imobile monument, acestea acoperind o paletă stilistică largă, de la case tradiționale țărănești, cu prispe închise, acoperișuri în patru pante și decoruri traforate (Casa *Lelia Teodorescu*, Casa *Neagoe*), la imobile cu parter comercial, cu arhitectură de târg (Casa cu prăvălie *Alexandru Bondoc*), continuând cu imobile de factură modernă (Casa Generalului Ceaușu, Casa *Ion Manolescu*, Casa *Eugenia Nanu*). Starea de conservare a monumentelor din Breaza este în general bună sau satisfăcătoare, dar, din păcate, două imobile au dispărut, prin ruinare: Casa *Popa* și Casa *Ana Anița*.

Monumentele de pe raza orașului **Bușteni** au în general stare bună de conservare, excepție făcând monumentele aflate în Ansamblul de arhitectură al Fabricii de Hârtie, unde unele clădiri au fost parțial modificate prin extinderi neautorizate și prin închiderea neadecvată a unor spații (Blocurile Muncitorești și Colonia Muncitorească). Restul clădirilor, cu arhitectură specific montană, sunt bine conservate, păstrând, în mare parte, caracteristicile inițiale.

Remarcăm starea bună de conservare a Muzeului *Cezar Petrescu* și a Vilei *Leonida*. De asemenea, starea bună în care se află Ansamblul Castelului Zamora, unde, deși sunt unele probleme legate de structura de rezistență a clădirilor, se păstrează în stare bună decorațiile exterioare și mai ales cele interioare.

În municipiul **Câmpina** sunt înregistrate monumente de arhitectură, laice și religioase. Starea lor de conservare este în majoritatea cazurilor bună sau foarte bună.

Se remarcă *Vila Ștefănescu* (Casa cu Grifoni), restaurată recent, și Ansamblul Bisericii „Sf. Nicolae” (al fostului Schit Slobozia), unde au fost făcute o serie de lucrări de restaurare. În stare bună se păstrează și Casa *Nicolae Grigorescu* și Castelul *Iulia Hașdeu*, unde astăzi funcționează muzee.

În Câmpina, constatăm și o grijă permanentă pentru respectarea zonelor de protecție din preajma monumentelor.

În orașul **Comarnic**, majoritatea monumentelor sunt poziționate în Ansamblul urban ce are ca axă principală strada Republicii. Starea de conservare a majorității monumentelor este bună sau satisfăcătoare, cu câteva excepții (Casa *Anica Bungez*, Casa *Alexandru Machedon*).

Constatăm numeroase intervenții neautorizate și neadecvate la fațadele imobilelor din ansamblul urban: placări

excesive cu piatră și faianță, culori stridente, abundența de reclame cu mărimi mari și culori stridente.

În general, arhitectura imobilelor este specifică locului, cu case cu acoperișuri în patru pante, cu parter și etaj, cu prispe și balcoane suspendate pe stâlpi de lemn și decorate abundant cu motive în lemn traforat. La parterul imobilelor de pe strada Republicii, funcționează magazine, în timp ce etajul este folosit pentru locuire.

Orașul **Sinaia** dispune de un patrimoniu valoros. Pe planul localității, sunt marcate și protejate prin lege, două ansambluri urbane, precum și Ansamblul Castelului Peleş și Ansamblul Mănăstirii Sinaia.

Întâlnim aici locuințe de facturi diverse, unele dintre ele bogat ornamentate, cu o arhitectură specifică zonelor montane. Există și un bogat patrimoniu turistic format din vile și hoteluri.

În general starea de conservare a imobilelor este bună. Se constată însă dispariția unui monument situat pe strada Aosta, nr. 16 și executarea unor lucrări neautorizate ce constau mai ales din înlocuirea tâmplăriei de lemn cu tâmplărie de PVC și a învelitorilor de tablă plană cu învelitori de tip Lindab, cu tablă cutată (Casele *Cornelia Coman* și *Constantin Drăghici*, *Vila Dumitru Juncu* etc.)

Câteva imobile se păstrează într-o stare avansată de degradare: *Vila Șoimilor*, *Casa Dan Trif*, *Capela Romano – Catolică* ș.a.

Dacă la nivel individual situația clădirilor este bună, sunt evidente însă agresiuni constante asupra zonelor de protecție ale monumentelor, mai ales în zona centrală, pe *Bulevardul Carol I*. Acestea constau din văruierea fațadelor în culori stridente, amplasarea excesivă a construcțiilor provizorii – în general magazine de mici dimensiuni, clădiri cu volume foarte mari, reclame cu coloristică stridentă ș.a.

Remarcăm și câteva lucrări de anvergură prin care s-au restaurat obiective importante, cum ar fi Mănăstirea Sinaia, și clădiri din Ansamblul Peleş (Hotelul *Bastion* și Vila *Stăvilar*).

Starea monumentelor de pe teritoriul orașului **Slănic** este în multe cazuri precară. O serie de obiective se prezintă într-o stare avansată de degradare, unele fiind ruinate: Casa *Elena Mosor*, Conacul *Teoharescu*, Casa *Epure Constantin*, Casa *Ștefania Cristescu*, Casa *Constantin Ionescu*, Casa cu prăvălie *Ștefan Anghel*.

Amintim totuși și faptul că unul dintre cele mai importante monumente ale orașului, *Casa Cămărășiei*, a fost restaurat, fiind, în prezent, în stare foarte bună de conservare.

Pe teritoriul orașului **Urlați** au fost inventariate mai multe monumente. Se disting Biserica de lemn a Schitului Jercălăi și Biserica Galbenă, situată pe strada Nuferilor, nr. 28, unde se fac lucrări de restaurare încă de la începutul anilor 2000. Un ansamblu arhitectural important este cel al Curții lui Alexandru și Radu Bellu. Conacul și Pavilionul Porții, în care astăzi funcționează instituții muzeale, sunt în stare foarte bună de conservare. Parcul, fundațiile Cuhniei și Conacului Mare sunt însă în stare avansată de degradare, nefiind întreținute și igienizate. De asemenea, starea de conservare a Puțului Frumos, una dintre puținele fântâni de vie păstrate, este precară, aceasta fiind în pragul prăbușirii. Nici starea *Bisericii de lemn* de la Valea Seman nu este bună.

În Urlați, sunt inventariate și trei cruci de pomenire, făcute din piatră. Starea lor de conservare este satisfăcătoare, textele fiind încă lizibile. Din păcate, nici ele nu sunt puse în valoare.

Orașul **Vălenii de Munte** dispune de un patrimoniu bogat și relativ unitar stilistic. Amintim de Ansamblul *Nicolae Iorga* și de Biserica *Sf. Nicolae - Tabaci*, ambele restaurate.

În ce privește imobilele de locuit, starea lor este precară sau medie. O serie de case au fost mutilate, ca de exemplu *Casa de pe strada George Enescu nr. 2*, în timp ce altele sunt în stare de ruină (*Casa Elena Comănescu*, *Casa Dănăilă Veroiu*, *Casa Maria Mânzicu*, *Casa Ghioca*, *Casa Vartan*).

În general, casele sunt de factură rurală, având acoperișurile în patru pante și prispe. Sunt sumar decorate cu stâlpi și lemn traforat.

În Vălenii de Munte, trebuie luate măsuri urgente pentru păstrarea caracterului arhitectural al așezării și valorificarea patrimoniului existent.

În încheiere, amintim de eforturile constante privind restaurarea monumentelor istorice făcute de Consiliul Județean Prahova.

Eugen Paveleț

CUPRINS

1. Cuvânt înainte	3
2. Festivitatea de deschidere a cursurilor	9
3. Notă despre ceea ce urmează	19
I. EVUL MEDIU	21
4. Monedele bizantine și spațiul carpato-danubiano-pontic (Ion Donoiu)	21
5. Baba Novac (Păun Durlic)	24
6. Baba Novac (Nicu Pârlog)	30
7. Mănăstirea Ețcani (Diana Ețco)	40
8. Mănăstirea Hurezi (Constantin Mănescu)	56
II. SECOLUL XIX – CHIPURI DE SLUJITORI AI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC DIN PRAHOVA	63
9. Ion Gherasim Gorjanu (C. Manolache)	63
10. Zaharia Antinescu, Basile Drăgoșescu și Mihail Georgescu (C. Manolache)	67
11. David Almășanu (C. Manolache)	76
III. ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL	84

12. Basarabia, în preajma Războaielor Balcanice (Diana Ețco)	84
13. Al Doilea Război Balcanic (Petre Țurlea)	95
14. România, de la Războaiele Balcanice la Marea Unire (Ioan Scurtu)	105
IV. CHIPURI DESPRINSE DIN STRĂLUCIREA ACELUI TIMP	110
15. Titu Maiorescu (Ion Șt. Baicu)	111
16. Traian Vuia (C. Manolache)	114
17. Aurel Vlaicu (C. Manolache)	120
18. Aurel Vlaicu (Nicolae Iorga)	134
19. Henri Coandă (C. Manolache)	136
20. Virgil Bărbat (Andrei Marga)	142
V. DE LA AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎNCOACE	146
21. Diplomația, prezență activă în istoria românilor (Mircea Malița)	146
22. Contraamiralul Horia Macellariu (Sorin Maxim Ursu)	149
23. Românii și ungurii (Petre Țurlea)	159

24. Românii din Serbia 1940-1944 (Petre Țurlea)	172
25. Savantul lingvist Radu Flora (Lucian Marina)	183
26. Radu Flora și literatura română din Voivodina (Slavco Almăjan)	188
27. Însemnări despre literatura română din Voivodina (Simeon Lăzăreanu)	192
28. O carte despre Satu Nou – Banatul sârbesc, publicată de Editura Libertas Ploiești, 2013 (C. Manolache)	197
29. Societatea de limba română din Voivodina (Brândușa Juică)	204
30. Io mi-s rumân și vorbesc rumunește (Iasmina Glișici)	222
31. Românii din județele Covasna, Harghita și Mureș (Ioan Lăcătușu)	227
32. Incursiuni în patrimoniul imobiliar sătesc și urban din Prahova (Eugen Paveleț)	240

